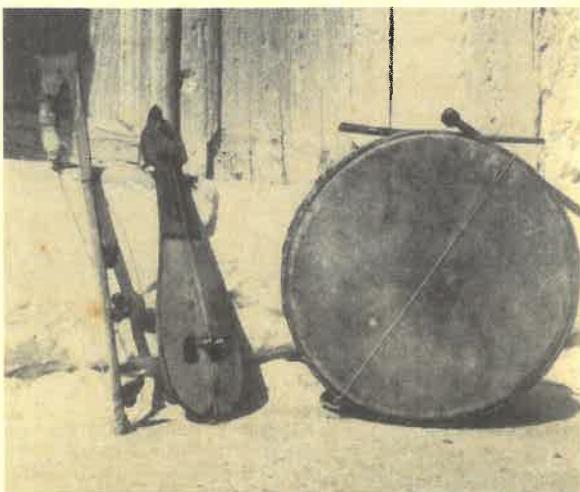

Θεόδωρος Ι. Ρηγινιώτης

‘Ο Παραμυθᾶς μέ τό νταούλι

Θεόδωρος Ι. Ρηγινιώτης

Θεόδωρος Ι. Ρηγινιώτης

 ΚΡΗΤΟΠΟΛΙΣ

ΡΕΘΙΜΝΟ 1998

ISBN 960-86252-0-3

Θεόδωρος Ι. Ρηγινιώτης

Ο Παραμοδᾶς μέ τό νταούλι

Κερά μου, στή χωρίστρα σου μέλισσα ἀνεμοτρέχει
καί στό καμπανοφρύδι σου πάει νά κεροδέσει,
νά φᾶν' οἱ ἄγιοι τό κερί κι οἱ ἀρχοντες τό μέλι
καί τ' ἀπομελισσίδια τζῆς νά φᾶνε κι οἱ φαμέγιοι...

(κάλαντα τῆς Πρωτοχρονιᾶς)

ΡΕΘΥΜΝΟ 1998

Θεόδωρος Ι. Ρηγινώτης

Ο Παραμυθᾶς μέ τό νταούλι

Ρέθυμνο 1998

ISBN 960-86252-0-3

Copyright © Πολιτιστική "Ενωση «Κρητόπολις»
Τριφύτου 2, 712 01 Ηράκλειο Κρήτης
Τηλ. (081) 284.063 & 284.208

Έκτυπωση: ΕΚΔΟΣΕΙΣ-ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ «Ο ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ»
Σ. Καλαϊζάκης & Υιοί Α.Ε.
Λεωφ. Κουντουρώτου 138, Ρέθυμνο 741 00
Τηλ. (0831) 22.867 & 55.573 Fax: (0831) 28.258

Σχεδιασμός έκδοσης: "Ελένα Νταντή

Άντι γιά πρόλογο

«... Η σύγχρονη έπιστημη, σύμφωνα μέ τίς γνωστικές και φιλοσοφικές προύποθεσεις της, είναι κατά βάση εύρωπαικό φαινόμενο. Και δέν μπορεῖ νά μήν ̄χουν συνειδητοποιήσει οι Εύρωπαιοι πώς ή κυριαρχία της συνοδεύτηκε, στήν πραγματικότητα, ἀπό τή διάλυση τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου κόσμου πού χάριζε στόν πολιτισμό τους τή συνοχή, τήν ὁμορφιά και τόν πνευματικό του πλοῦτο. Δέν μπορεῖ ἐπίσης νά μήν ̄χουν συνειδητοποιήσει πώς ὑπάρχει μά αγεφύρωτη διάσταση ἀνάμεσα στά πρότυπα αὐτοῦ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου και στά πρότυπα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης.

Οι μή Εύρωπαιοι είναι δύπωσδήποτε λιγότερο συνειδητοποιημένοι. "Έχουν δεχθεῖ τή σύγχρονη έπιστημη κατά κάποιο προκατασκευασμένο τρόπο, σάν κάτι πού ̄χει εἰσαχθεῖ ἀπ' ̄ξω, πού ή κατοχή και ὁ χειρισμός του μπορεῖ νά παράγει δρισμένα ἀποτελέσματα στήν πρακτική σφαίρα, χωρίς νά νοιάζονται γιά τίς πνευματικές προύποθεσεις και γιά τό ὃν αὐτές συμβιβάζονται μέ τίς παραδοσιακές ἀξίες και τούς τρόπους ζωῆς τους.

Μ' αὐτόν τόν τρόπο ̄χουν ̄σως γίνει πιό εύπρόσδλητοι κι ἀπό τούς ίδιους τούς Εύρωπαιούς, ̄χοντας πιό εύκολα πειστεῖ νά πιστέψουν πώς ή ἀποδοχή τής μεθοδολογίας και τής τεχνικῆς τής σύγχρονης ἐπιστήμης δέν ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στή διάλυση τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, στόν διποτού διείλει ὅ,τι πιό ιερό και ἀνθρώπινο διαθέτει ὁ δικός τους πολιτισμός. "Έχουν ἀποναρκωθεῖ σέ μιά κατάσταση παθητικῆς συναίνεσης, πού, στήν πραγματικότητα, συνιστᾶ τόν δυτικό ἐπεκτατισμό, ή φύση τοῦ διποτού είναι πολύ χειρότερη και περισσότερο δλοκληρωτική ἀπ' διποιονδήποτε ἄλλο ̄χουν μέχρι τώρα γνωρίσει. Και ἄφησαν ἐν τέλει

τούς έαυτούς τους νά υποταγοῦν, ἐπειδή δέν ἀντιλήφθηκαν πώς ή σύγχρονη ἐπιστήμη θά ἐπιφέρει, ἀργά ἀλλά καὶ σίγουρα, παρόμοιες ἀλλαγές στή σκέψη καὶ στήν πράξη τοῦ κόσμου τους μ' ἔκεινες πού ἔχει ἥδη ἐπιφέρει στόν δυτικό κόσμο. Καὶ ὁ μόνος τρόπος μέ τόν ὅποιο θά μπορέσουν νά κατανοήσουν τό γιατί συμβαίνει αὐτό, εἶναι νά συνειδητοποιήσουν τή φύση καὶ τίς συνέπειες αὐτῶν τῶν ἀλλαγῶν, πράγμα πού θά γίνει μόνον ὅταν τίς μελετήσουν μέσα στά πλαίσια τῆς εύρωπαϊκῆς σκέψης, ἡ ὅποια γέννησε τή σύγχρονη ἐπιστήμη καὶ καθόρισε τόν χαρακτήρα της...»

(Philip Sherrard, ‘Ο βιασμός τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως,
μτφρ. Ι. Ροηλίδης, ἑλλ. ἔκδ. «Δόμος», Ἀθήνα 1995, σελ. 8-9)

ροζοναμέντο

“Οτι πρός σέ, Κύριε, Κύριε, οἱ ὄφθαλμοί μου·
ἐπί σοι ἥλπισα, μή ἀντανέλης τήν ψυχήν μου...
Φωνήν μου πρός Κύριον ἐκέκραξα,
φωνήν μου πρός Κύριον ἐδεήθην·
ἔκχεω ἐνώπιον αὐτοῦ τήν δέσην μου,
τήν θλίψιν μου ἐνώπιον αὐτοῦ ἀπαγγελῶ.
(κεκραγάρια τοῦ ἐσπερινοῦ)

Θά μπαροῦσα νά γράψω μιά πολυσέλιδη εἰσαγωγή, θέτοντας τό πρόβλημα τῆς ἀναγκαιότητας διατήρησης στή ζωή τῶν τοπικῶν πολιτισμῶν καὶ τῆς γραφικότητας, πού τούς ἐμποδίζει νά ἐπιβιώσουν συμβιβάζοντας τά ἔξωτεριά τους στοιχεῖα μέ μιάν ἀπογυμνωμένη ἀπό παραδοσιακές ἀξίες καὶ συμβολισμούς καταναλωτική καθημερινότητα. Θά προτιμούσα, ὅμως, νά μή γράψω ἀπολύτως τίποτε, γιατί κινδυνεύω νά γίνω μέρος αὐτῆς τῆς γραφικότητας καὶ νά θεωρηθῶ ἐπίδοξος σωτήρας μᾶς παράδοσης χωρίς νόημα. Βρίσκομαι ἔτσι σέ ἀδιέξοδο· ἀν δέν ἐξηγήσω, δέ θά καταλάβουν καὶ, ἀν ἐξηγήσω, δέ θά μέ πιστέψουν...

Παρά λοιπόν τήν ἀρχική μου ἀπόφαση νά παραδώσω αὐτά τά παραμύθια χωρίς εἰσαγωγικό σημείωμα, τελικά ύποκύπτω στήν ἀγωνιώδη ἀνάγκη νά ἐκφράσω μιά θεμελιώδη ἀπορία· τί νόημα ἔχει ἡ ἔκδοση ἐνός βιβλίου σέ μιά διάλεκτο, πού ἐπιλύμετι ἡ ἤδια τόν ἀφανισμό της καὶ, δημού διατηρεῖται, αὐτό ὀφείλεται, κατά κανόνα, στήν ἄγνοια καὶ ὅχι στήν ἐπίγνωση, καθώς οἱ ἐλάχιστοι πομεινάρικοι φορείς της εἶναι ἔτοιμοι νά τήν παραδώσουν στό χάος μόλις ὁ σύγχρονος καταναλωτικός πολιτισμός χτυπήσει τήν πόρτα τους;

Ἐνῶ ἡ ἀνθρωπότητα δρίσκεται μιάν ἀνάσα πρίν ἀπ' τήν τρίτη χιλιετία, πόσο μεγάλο κίτς συνιστᾶ ἡ προσπάθεια ἐνός καλαμαρᾶ νά ντύσει τούς κόσμους πού ἀναδύονται ἀπό τά σκοτάδια τῆς φαντασίας του (πόσο τῆς μόδας ἔχει γίνει πλέον αὐτή ἡ φαντασιακή κοσμογονία, ἀλλά καὶ ἡ “εἰλικρινής” δεῖξη ἔσυ ξεφεύγεις ἀπ' αὐτό...) μέ τό ἔνδυμα πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ παπποῦδες του τήν ἐποχή ἐνός ισχυροῦ πολιτισμοῦ, ἀνθρώπινου σέ καιρούς ἀπάνθρωπους, πολιτισμοῦ πού ἔχει πεθάνει πλέον, ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπό κούφιες φολκλορικές ἐκδηλώσεις καὶ χοροεσπερίδες, πού κανένα δέ βοηθοῦνε νά ζήσει ποιοτικά τήν καθημερινότητα, δῆπος θά ὅφειλαν...

Ο χρόνος δέ θ' ἀπαντήσει, ὅχι μόνο γιατί ξέρει πόσο τόν ἀντιπαθῶ, ἀλλά καὶ γιατί κανείς δέ θά πιστέψει ὅτι αὐτά τά παραμύθια ἀντιπροσωπεύουν κάτι γιά μένα κι ὅτι τό παραμύθι δέ λέει ποτέ φέματα· δέν πειράζει. Σύντομα θά μετανιώσω ὅχι πού τά ἔγραψα, ἀλλά πού τά ἔξεδωσα, ἀλλά πάλι δέν πειράζει· ἂς ὅψουνται οἱ φίλοι μου, πού ἐπέμεναν γιά τήν ἐκδοσή τους, κι ἐγώ, πού τῶν ἐφρουκάστηκα. Τό δέδαιο εἶναι πώς δέν είμαι καθόλου περήφανος γι' αὐτή τήν ἐκδοση· νιώθω σάν παιδί πού ἀποκαλύφθηκαν τά ὄνειρά του καὶ τώρα δέν ἔχει κανένα μυστικό δικό του, τίποτα ἀληθινά δικό του, κι ἔτσι αἰσθάνεται ἀνασφάλεια κάτω ἀπό τά χαμογελαστά βλέμματα τῶν ἐνηλίκων.

Θεωρῶ πάντως ὑποχρέωση καὶ συγχρόνως τιμή μου νά εὐχαριστήσω τούς γονείς μου, πού τόσες πίκρες τούς ἔχω δώσει καὶ λίγες χαρές, τούς φίλους μου, γιά τήν ἀγάπη καὶ τήν ἀνοχή τους, τούς ἀνθρώπους πού βοήθησαν ποικιλότροπα στήν ἐκδοση αὐτοῦ του βιβλίου, τόν κ. Μιχάλη Καυκαλᾶ, βραβευμένο ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν γιά τό ἐπιστημονικό του ἔργο, πού ἀφορᾶ στήν κρητική διάλεκτο, ὁ δόποιος ἀγκάλιασε ἀνεπιφύλακτα τίς προσπάθειές μου (καθώς καὶ πολλῶν ἄλλων νέων ριμαδόρων) καὶ συνέβαλε καθοριστικά στή θεωρητική κατάρτιση ὅλων μας, τό φίλο συγγραφέα καὶ μερακλῆ Νίκο Ψαρό, πού, τό καλοκαίρι του 1996, δώσαμε ἀμοιβαία ὑπόσχεση ὅτι κινανείς μας δέ θά ἐκδώσει τίποτε πρίν τό δώσει στόν ἄλλο νά τό διαβάσει, καὶ τίς κυρίες Χαρά Κυριακοπούλου καὶ Ἐλένα Νταντῆ, πού ὑπέμειναν τά κείμενά μου κι ἐμένα στά διάφορα στάδια τῆς διαμόρφωσης του βιβλίου.

Ἐπίσης πρέπει νά ἀποτίσω φόρο τιμῆς (πῶς ὅμως; δέ μ' ἀρέσουν τά λουλούδια γιά τούς πεθαμένους) στή γιαγιά μου Γαρεφαλλίτσα Κ. Φωτάκη (1902-1996), πού μέ μύησε ἀπό μικρό στήν ἐμιλιά καὶ τή σκέψη

τῆς παλιᾶς Κρήτης (ή Καντή νενέ ἄρχισε νά γράφεται τήν ἡμέρα τῆς κηδείας της, μέ βάση μιά φράση πού κάποιος εἶπε τήν προηγούμενη νύχτα, πού τήν παραμέναμε), καθώς καὶ στόν Ἡπειρώτη ποιητή καὶ παραμυθᾶ Κώστα Κρυστάλλη (1867-1894), πού ούσιαστικά ὑπῆρξε ὁ δάσκαλός μου σ' αὐτό τό πρωτόγονο (ή ἀρχέγονο) εἶδος ποιήσης· ὁ Θεός ν' ἀγιάσει τό χῶμα 'πού τοί 'θέκανε.

Βαθειά εἶχαν ἐντυπωθεῖ στήν ψυχή μου, ὅταν ἥμουν μικρός, καὶ τά λαογραφικά ποιήματα τῆς καὶ Εἰρήνης Μπριλλάκη Καβακοπούλου (τήν δοπία ἐπίσης εὐχαριστώ), μέ τή ζωντανή κρητική τους γλώσσα. Τό ἄλλο μεγάλο (τό μέγιστο) κρητικό ποιητικό δημιούργημα τοῦ ἐκπνουού είκοστου αἰώνα, τά «Δίφορα» τοῦ Κωστῆ Φραγκούλη (Ανταίου), τό διάβασα ἀπῆς εἶχε ὀλοκληρωθεῖ ἡ συλλογή τούτη.

Ρέθυμνο 23.2.1998
Θ.Ι.Ρ.

Είσαι κατσίκα, κακόμοιρη ψυχή μου· πεινᾶς,
κι ἀντί νά φᾶς κρέας καί ψωμί καί νά πιεῖς κρασί,
παιρνεις μιά κόλλα ἀσπρό χαρτί καί γράφεις:
κρέας, ψωμί, κρασί. Καί τρῶς τό χαρτί.

(N. Καζαντζάκης, Άναφορά στό Γκρέκο, σ. 190)

Ο ποταμός

ε) ρα πού ἡ Νύχτα κάθεται, μέ τά πιτήδεια χέρια,
καί μαύρου δράκου τά μαλλιά γιά τά προυκιά τζη κλώθει,
ἄνε σωπάσεις τό γροικᾶς τό βροῦχος τῶ νερῶ ντου.
Ἄθρωπος δέ ντόνε θωρεῖ τό μ-ποταμό τσῆ νύχτας:
μόνο νεράιδες πλύνουνε καί λούγου' τζί πλεξοῦδες,
μά κι ἀπ' αὐτές ὅχ' οἱ μικιές, μόνο οἱ πρωτονεράιδες.
Ἄγριμα δέ μ-ποτίζουνται, δέ μ-πλένε νεροπούλια,
μόνο τ' ὄνείρου τά πουλιά, πού κάθ' ἀργά πετοῦνε
κι ἔχουν ἐξά καί φεύγουνε 'πού τά κλουβιά τσῆ σκέψης,
βουτοῦν ἐκεία καί κολυμποῦ' γ-καί πίνουνε καί πλένε.

Λέ' μ-πώς ἐτοῦτος ὁ παλιός ὁ ποταμός ὁ γέρος
πορίζει ἀπό καστρόπορτα 'νοῦς διαμαντένιου κάστρου,
πού ρήγας καρακάτζολας στσί φλέγες τού' χε χτίσει
τή νύχτα τοῦ Μικροῦ 'Αγιασμοῦ, πρίχου χαθεῖ γιά πάντα.

Μόν' ὅντε γέρνει μπλιό ἡ νυχθιά κι ὁ ποταμός νά φύγει,
ἔνας περνᾶ κι ἀμοναχός ἄθρωπος τά νερά ντου
μέστα σέ βάρκα ἔμπινη μ' ἀντίς πανί φτερούγα·
γυροῦ γυροῦ 'χει ἑφτά κουπιά π' ἄντρες δέ ντά κρατοῦνε
καί πάντα κι ἀλλην κρέμουνται σκουτάρια δεκατρία
καί στέκει αὐτός στή μ-πλώρα τζη ὀλόρθος καί ξανοίγει.

10

20

Πρί χρόνους τόν ἀντάμωσα στό νυχτοσάλεμά μου,
ξεπετασσάρικος ἐγώ τσ' ἀλαφροστρατοσύνης

κι ἀκόμη δέν ἐκάτεχα ποιός εἶναι καί ποῦ πχαίνει.
 Κι ἐστάθηκε στή βάρκα ντου κι ἐρώτηξα καί μου 'πε.
 Γιαγέρνει ἀπό 'να μ-πόλεμο πού δέν ἀναστορᾶται·
 μήδε τό κάστρο ντου 'βρηκε μούδε τή ρήγισσά ντου
 κι ἐβγῆκε σ' ἔνα χάρακα, βιτσίλες νά φωτήξει.
 «'Ορτάκισσές μου στοί μαλιές, σημάδια στήν εἰρήνη,
 ποιός ἥρθε γ-καί μου 'κούρσεψε ντό πλιά ἀκριβό Ζαφείρι;»
 Κι ἐκεῖνες ἐπετάξανε στοῦ ποταμοῦ τσί φλέγες.
 Χρόνους ἐδά τόνε περνᾶ μέ τή ξυλένια βάρκα,
 μά κάθα νύχτα βρίχνεται στόν ίδιο ν-τόπο πάλι.

30

'Ἐγέλασα κι ἐλόγιασα "τό μπουνταλᾶ εἴντα κάνει!"
 Μά 'δά, πού οί χρόνοι 'φύγασι καί τά σεφέρια πᾶνε
 κι ἐσβῆσα' ντά ὄνειρατα στοή ταχυνῆς τό δρόσος,
 ἐπῆγα τά μεσάνυχτα στοῦ ποταμοῦ τήν ἄκρα
 νά τόνε βρῶ καί νά τοῦ πῶ στή βάρκα νά μέ πάρει.
 Οι γ-ῶρες ἐμισεύγανε κι ἡ βάρκα δέν ἐφάνη.
 «Η Νύχτα 'ποκρεμάστηκε νά ἵδει ποιός ἀνημένει
 κι ἐγιάγειρε στό κλώσιμο πραγιά τσουμογελώντας.
 "Ἡρθανε κι ἐλουστήκανε κι οί νεραϊδοκεράδες,
 ἥρθα' ντ' ὄνειρου τά πουλιά, ἥπιανε κι ἐπετάξα.
 Καί μούδ' ἡ βάρκα ἐπέρασε μούδ' ἡ γι-αύγή προβαίρνει
 καί διπλοπόδι κάθομαι στήν ἄκρα κι ἀνημένω
 σάμε νά φέξει ἡ ταχυνή κι ὁ ποταμός νά φύγει.
 Βαθέ ψυχανεμίζομαι πώς ἥλιος δέ θά στάξει,
 πώς ἔρχουνται καί φεύγουνε ἥλιοι πολλοί καί μέρες
 καί μόνο γιά τή μ-πάρτε μου δέ γ-ξημερώνει ὁ κόσμος.
 Μά δέ σηκώνομ' ἀπό 'πά σάμε νά ξημερώσει
 καί γ-η δ' βαρκάρης νά φανει γ-η τό νερό νά σύντει.
 Κι ἂν ἔκαμε ντή χέρα τζή μιά μ-παιγνιδιάρα Μοίρα
 κι ἐστέσα' ντά δαχτύλια τζή τοῦ κόσμου τό ρολόι,
 δίχως νά ξεκρουφτεῖ ούρανός γ-η φύλλο νά κουνήσει,
 ἐπά στά μαῦρα τά νερά θά κάθομαι, ὕστε νά 'μαι!...»

40

50

Σόμπλια

Σ πύρωσε, 'χοχλάκηξε ντό μέσα μου καμίνι
 'πού τήν ἀθράκη τή μ-πηχτή π' ούδέποτέ τζη σύνηνει.
 Καί, πρίχου σπάσου' ντά τειχιά κι ὁ νοῦς μου ξεχειλίσει,
 ἐπῆγα νύχτα κι ἔκατσα σιμά στή μ-πάνω βρύση.
 'Ἐπήροι τό λαυτό μου κι ἔνα φτερό στή χέρα
 κι ἔκειά ταιζω τσή νυχθιᾶς τ' ἀπόυ μοῦ φέρνει ἡ μέρα.
 Σκυφτός, τ' ἀφτί μου στή γ-καρδιά, τ' ἀμάθια στό καπάκι,
 τάξε πώς ἐνανάριζα κιανένα γ-κοπελάκι...
 Ξανοίγουσί με οἱ χωριανοί ἀπόυ τά παραθύρια.
 «Ἐβγῆκε μ-πάλι ὁ νέραϊδος καί φαίνει ξόμπλια μύρια!
 Κι ἄνε ντόνε μπουζάξουνε μέ τοί τροζαλυσίδες,
 τή μάνα ντου θά λυπηθῶ π' ἄλλες δέν ἔχει ἐρπίδες...»
 Τσουμογελῶ ἀπό μέσα μου, μά 'γώ τροζός δέν είμαι·
 παλιού σεβντά βαρισματέ θεριεύγει καί πονεῖ με.
 Κι ἄν είμαι κι εἴκοσι χρονῶ κι ἔχω τή ζήση ὅμπρός μου,
 σωρό 'χω ἀπάνω στή γ-καρδιά τά βάρητα τοῦ κόσμου.
 Μ' ἀπ' τό μ-περίσσο λοιστόμ καί το' ἔγνοιες πού μαζώνω
 κλαίω κι ἐγώ τή μάνα μου, γιατί τσή δίδω πόνο.
 Μπορεί καί νά 'χω ἀρρωσταρέ ψυχή, πού λέν' οἱ ἀθρώποι,
 καί νά χαθεῖ, σά ντό χρυσό τσή ρηγοπούλας τόπι...»

10

20

· Μίλειε, λαυτό μου καλό, πού σ' ἔχω ἐγώ σασμένο·
 δέ γ-ξεδίψαζω στό νερό, μά μετά 'σέ χορταίνω.

"Ητονε, σέ παλιούς καιρούς κι άλλοτινά σεφέρια,
μά λίμνη μέ παπιώ φωλές κι άβορθακῶ λημέρια.
Κι ἔθεκε ν' ἀποκοιμηθεῖ 'νους κύκνου ἡ θυγατέρα,
πού 'χε τέχη μέλισσας φτερά, τσῆ σφήγκας τόν ἀέρα.
Μά ὁ ρήγας τῶν άβορθακῶ θωρεῖ τη γ-καὶ τ' ἀρέσει
κι ἀπάνω στά νερόχρινα βγαίνει κι αὐτός νά θέσει.
"Ως τήν αὔγη τραγούδειεν κι οῦλο ντό γ-κόσμο ἔχαλα
κι ὑπνο πραγιό δέν εἰδανε τ' ἀμάθια τά μεγάλα.

30

Κι ἐμάνισεν ἡ λυγερή κι ἡ σγουραφά τοῦ τόπου
κι τοῦ 'δωκε ντή στόρηση καὶ τή γ-καρδιά τ' ἀθρώπου.
Χρόνους καὶ χρόνους ἔτσα ζεῖ, σ' οῦλο ντό γ-κόσμο ράίνει,
δημορφονός μέ λεβεδιά μά κι ὅψη πρικαμένη.
Κι ἄνε βρεθεῖ μά γ-κοπελιά νά τόν ἐρωντοδέσει,
θά τοῦ λυθοῦ ντά μαϊκά κι εἰς τά νερά θά πέσει.
Γι' αὐτό τοῦ ἀγάπες κυνηγᾶ καὶ τοῦ ἐρωντες ζιγώνει,
μά ὅσες κι ἄ ντόνε ρέγουνται, κιαμμιά δέ ντου σιμώνει:
γιατί θωροῦνε στ' ὅνειρο, τή νύχτα στό κρεββάτι,
μά λυγερή φοβιστερή μελισσοφτερουγάτη!...

40

Πλιά γρέ καὶ παρά τό χωριό, βρύση πετροχισμένη
πού νύχτα-μέρα τραγουδεῖς, γιάειντά σαι βουβαμένη;
Πόσες νεράδες ήρθανε, πέ μου, κι ἀπόψε πάλι
καὶ δέ μοῦ τό μηνύτεφες νά παίξω πεντόξάλη;

Μούδ' ἀνέραδες εἶδα 'γώ μούδε στοιχειά ποτέ μου
καὶ γιάγειρε στό σπίτι σας, χαρῶ σε, καλογιέ μου.

Μούδε καρακατζόληδες μούδε κι ἀνασκελᾶδες
μούδ' ὄφηδες τῶ γ-κονακιῶ μούδε καταγανᾶδες.
'Απ' ὄντα μ' ἐστελιώσανε τά χέρια δουλευτάδω
γροικῶ μιλιές κοπελιδιῶ καὶ μυστικά σεβντάδω.

Μά 'δά κι αὐτές ἐβάλανε στο ἀύλες τωνε βρυσάλια
καὶ δέ γεμόζου ντά σταμνιά μούδε μέ παρακάλια.
Μόνο βοσκοί περάσανε κι ὅζα νά ποτιστοῦνε
κι ἀνοίξα τέχι δεσές μερκοί, τά σώχωρα νά πιοῦνε.

Καλοκαιρίδια, μέλισσες, σφήγκες, ζωνομπουμπούροι
στή γ-κάψα δροσερέψανε, μά 'δά κοιμοῦνται πούρι.
Κι ἥρθα γ-καὶ τό ξεσταλιστό πεντέξε περιστέρια
στή γούρνα νά βουτήξουνε στά ψηλορειθιονέρια...

50

Δέν ἔχει ἡ νύχτα φανταρά μούδε μιλεῖ σου ἡ βρύση,
ὅ νοῦς σου ὁ γ-ΐδιος σοῦ μιλεῖ, πού 'χει κι αὐτός μεθύσει!
Μιά γ-κόρη σ' εἶδε ἀπονωρίς κι εἶχε ἀστραπή στ' ἀμάτι
καὶ κάθου ἐσύ στο ἀμοναξᾶς τό δῶμα σά ντό γ-κάτη!
Γιά γροίκα πῶς μυρίζουνε οἱ δάφνες κι οἱ μπαξέδες,
δέν ἀγαποῦ τέχη ἀμοναχούς, μό' θένε τσί γλετζέδες.

60

Μή μ' ἀγαπᾶτε σκιάς ἐμέ, τό γ-κάτη, λούλουδά μου,
μά 'γώ σᾶσε μυρίζομαι καὶ φραίνετ' ἡ καρδιά μου!

Γλυκομηλιά, χρυσομηλιά καὶ δροσερομηλίτσα,
φουντάλι δῶσε μου κι ἐσύ πού τή μ-ψηλή σου βίτσα.

70

Τσῆ βρύσης μή φρουκάζεσαι, μ' αὐτή ναι κουβεδιάστρα
κι ἀλλούς καιρούς ἐγέμοιζεν ἔνα μαντήλι μ' ἀστρα.

Κι ἄν εἶναι ἡ νύχτα ὅ, τι θωρεῖς κι ἔχει ἀσκιανιάδες μόνο,
δέ 'θελα ν-ἔχει καὶ πουλιά νά κλαίνε μ' ἔτσα πόνο...

Νεράδες ημαστο γ-κι οἱ δύο σαφί πλουμιά καὶ κάλη,
γιά κεῖνο μᾶς ἐζήλεψεν ἡ Νύχτα ἡ πλιά μεγάλη.

Καὶ μά χρονέ 'θρεν ἀφορμή πριχοῦ ποδιαφωτίσει
κι ἔκαμ' ἐμέ χρυσομηλιά κι αὐτή δροσάτη βρύση...

Γιά κεῖνο σοῦ πε μ-ψόματα, τά κυνηγᾶς νά πάψεις,
γιατί ξοδιάζεις τή φωθιά δίχως καντήλι ν' ἄψεις.

Καλό δέ γ-κάνεις κιανενοῦς, δροσά δέ γ-καζαντίζεις
νά σπέρνεις ὅλο ὄνειρατα κι ἀνέμους νά θερίζεις.

80

'Εσύ σαι 'δά ντελικανής, γερός καὶ παλληκάρι,
ξετύλιξέ το γνωστικά τσῆ ζήσης τό κουβάρι!...

Μιά μ-ποταμίδα ἐξύπνησε στσῆ χαραυγῆς τό κράι:
πού μοῦ πε ἀλήθεια πού τοί δύο, κι ἡ γι-έγνοια θά μέ φάει;

Σιγά σιγά σηκώνομαι στό σπίτι μας νά γείρω:
κοντό πῶς θά ναι ἡ μοίρα μου κι εἰντά χώ νά παρτίρω;

Κι ἄν ἔχω στράτα σεβνταλῆ, τροζοῦ καὶ λαουθιέρη,
πλιά ντρέτα, κιόλας, θά διαβῶ ἄνε βρεθεῖ ἔνα ν-ταίρι...

Μά ποιά καρδιά θά νταγιαντά τό νοῦ ἀπού κουλαντρίζω;
"Οξ' ἄ γενω παραμυθᾶς, τή γῆς νά σεργιανίζω...

90

Μά ὅ, τι μοῦ κλώθουν οἱ καιροί κι ὅπου φυλάγου μού το,
θά 'ρθει βραδυά, λαοῦτο μου, νά μοῦ τό πεῖς καὶ τοῦτο!...

Μαρτᾶτο

Ιέτούτη ντή θαρέ φλακή μέ τό ψηλό μπεντένι
σ' ἔνα νησί στά κύματα, στό σύνορο τοῦ κόσμου,
μούδε κακούργους ἔχουνε μούδε θεριά κλεισμένα.
Σαφί ἀντρειωμένους, ὅλο νιούς, καλῆς γενιᾶς λουμάκους,
πού 'λάχανε στό μ-πόλεμο και σ' ἄλλ' ἀντρειᾶς παιγνίδια
κι ἐφτάξα' γ-και στοῦ Βίλαητου τ' ἀεροχτισμένο κάστρο,
πού 'χει θεμέλια ἀνέφαλα κι ἀστρη φουχτές γιά φῶτα
και σκλῶπα μ' ἀνοιχτά φτερά μεγάλη γιά σκεπή ντου.

Γ-ῆ μέ καράβια φτάνουνε μέ τά πανιά σκισμένα
γ-ῆ πέμπουσί τζ' οί γι-ἄρχοντες γιά μπράβεψη ἀπ' ἀμάχες 10
κι ὁ ρήγας το' ἀποδέχεται στοί πλιά φαρδές του ὄνταδες,
πού μέ κεριά φωτίζουνται στ' ἀργυρομανουάλια.

Καθίζουνε στή ν-τάβλα ντου, μέ τά λινά στρωμένη,
και μιά 'νεράιδα ὀλόδροση, μαγέρισσα μέ τ' ἄσπρα,
φέρνει φαγιάντζες φαρφουρί μέ τά χρυσά πειρούνια
μ' ἔνα μεζέ γουλιδιαστό, πού κι ὁ καπνός χορταίνει.

Κι ἀπῆς ἐποδειπνούσανε, ἐρῶτα ὁ μαῦρος ρήγας:
«Σ' ἄρεσεν, ἀφεντόπουλο, τσή κόρης μου τό ψῆμα;»
«Ἀρχοντα, γειά στά χέρια τζη, καλότυχη νά ζήσει!»
«Καί πέ μου 'δά, σάν εἶντα δζό θά 'γεύτηκες ἀπόψε;» 20

"Ἄλλος ἀγρίμι τό 'λεγε γ-κι ἄλλος θιτσάτο ἐλάφι
γ-ῆ κοῦνδο, ἀητό γ-ῆ καναβό, πούρι κορμί μεγάλο,
κι ἄλλοι γιά δράκο ἐλέγασι κι ὅφη μέ τοί φτερούγες,

λιοντάρι, ἐλέφα, λιόπαρδο πού 'χει τοί μαῦρες θοῦλλες...
Ποτές κιανείς δέ ντό 'θριχνε γ-κι ἔκλειε τζι στά κελιά ντου.
Καί στά σεφέρια, στοί καιρούς, τοί κατοστάδες χρόνους,
μιά δεκαρέ 'γινήκανε στά σίντερα κλεισμένοι,
ὁ κάθαείς κι ἄλλου καιροῦ κι ἀπ' ἄλλη γῆς φερμένος
στό χρόνο ἀπόξω σφαλιχτοί δίχως θανή και γέρα...

Μά μιάν ἑορτή γεμάτη φῶς, ἡμέρα τ' ἄη Δημήτρη,
ὁ Χρύσανθος ἐπρόβαλε στήν ἄκρα τοῦ πελάγου
μέ πλώρα στό καράβι ντου μιά λύρα σκαλισμένη.
Μούδ' ὁ γιαλός τόν ἔριξε μούδ' ἄλλος τόνε πέμπει,
μονό 'ρχεται ὀλιαμόναχος νά βρει τόν ἀδερφό ντου,
ἀπού κοιμάται στή φλακή κιάς δεκαπέντε χρόνους.

«Ἐβγα, καπετανόπουλο, εἰς τή φτωχή μου σκάλα
και χίλια "καλῶς ὅρισες" βαστῶ στά δυό μου χέρια.»
«Ἐγώ σκουτάρι και σπαθί βαστῶ στά δυό μου χέρια,
μά, γιά το' ἀντρειᾶς μου τή ν-τιμή, στέκω νά μέ κονέψεις.»
Στή γ-κάμερα 'θρεθήκασι, στή ν-τάβλα τή στρωμένη 40
μέ τό παράξενο φαητό 'πο μιᾶς νεράιδας χέρια...
«Ἀρέσει σου, ἀρχοντόπουλο, τσή κόρης μου τό ψῆμα;»
«Ἀρέσει μου, ἀρχο Βίλαητε, μ' ἄλλος σκοπός μέ φέρνει.»
«Πλέ μου πλιά μπρός εἶντά 'φαες κι ἀπόκειας μοῦ δηγάσαι.»
«Ποῦ 'ντη ντή θυγατέρα σου, νά μᾶς τό μολοήσει!...»
«Ἐπά κοντά 'ναι ἡ λυγερή... μά και μαχρύα περίσσα!»
«Ο νιός πολλά ἐταράχτηκε κι ἐκόπηκ' ἡ φωνή ντου
κι ὁ ρήγας σά ντή λιόχεντρα 'στρουφίχτηκε στό θρόνο.
«Τή γ-κόρη σου 'δειπνήσαμε, ρήγα φονιᾶ, ψημένη!!»

Ἐμάνισεν ἡ θάλασσα κι ἐκούκλωσε ντό μ-πύργο
κι ὁ ούρανός ἐχάθηκε μέσα στ' ἀστραποβρόντι·
τά μανουάλια ἐσπάσανε κι ὁ, τι κεριά 'χε ἐσβῆσα
κι ἀπού τά παραθύρια ντου 'μόνταρε ἡ μπόρα μέσα.
Παιᾶσε 'να θούρμα ὁ τσελεπής και φτάνει τό σπαθί ντου
κι ὁ ρήγας ἐπετάχτηκε βαστώντας τό δικό ντου.
... Μόνο θαρές ἀναπνοές στή γ-κάμερα γροικοῦνται.
«Δέν εῖμαι, ψεύτη, ἐγώ φονιᾶς, δξ' ἀνε σέ σκοτώσω!
Μιά θυγατέρα ἀνάθρεψα στοί δεκατρεῖς τη σε χρόνους
κι ἔνας θαλασσοκόρακας, ληστής ἀραχνιασμένος,

30

40

50

ῆρθε γ-κι ἐσκότωσέ μου τη, μ-πώς τήν ἀγάπα, τάξε,
π' ἄδικο θάνατο νά βρεῖ – καί πάλι λίγο ντού 'ναι!»

60

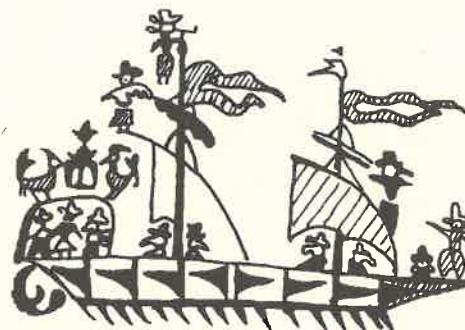
Στότι πρώτες ἀλλαξισπαθιές ἀστραψε ντό παλάτι
κι ὁ νιός ἔξαναμίλησε μέ κορνιασμένη χέρα:
«Σάικα νοῦς δέ σου βοηθᾶ μούδ' ἔχεις μπλιό σου γνώση,
νά βάνεις τό κοπέλι σου τραπέζι τῷ γ-ξενῶ σου!
Σπάσε τά μαῦρα σου κελλιά νά βγοῦν οἱ φλακισμένοι
κι ἀμε κι ἐμέ στό μνήμα τζη νά τήνε ἴδω πλιό πρώτας!»
‘Ἐφουκαρῶσα’ ντά σπαθιά, στό μνήμα τόνε πχαίνει.
Μέσα σέ κρούσταλλο βαρέ ν-ή κοπελιά ἔκοματο,
μέ τά ματόφυλλα κλειστά, πού 'Θάρρειες θά τ' ἀνοίξει·
μέλος τη δέν ἐφαίνουνταν ἀπό ποθές νά λείπει,
γιά θά 'χε ὁ ρήγας μαϊκό τρόπο νά μή μ-ποκάνει.
‘Ἐξανασύρα’ ντά σπαθιά ἔκειά σιμά στό μνήμα,
θαρρείς κι ἐσυνορίζουντα’ ντά στέφανα τσῆ κόρης
κι ὅχι τσί πόρτες τσῆ φλακῆς τσί σιντεροζωσμένες.
«Παράξενα τή ρέγομαι, ρήγα, τή γ-κοπελιά σου.
Σπάσε τσί πόρτες τῷ γ-κελλιῶ, νά βγοῦνε ἀπού δέ φταινε,
καί στῶ σπαθιῶ τό σμιξιμον ἀμνόγω σου κι εἰς τό αἷμα
ώστε νά ζῶ νά πολεμῶ νά σου τήν ἀναστέσω!»

70

Σέ μια γαλιότα ἐμπήκανε κι εἰς τή φλακήν ἐφτάξα,
πού 'βγόριζε ὄλοσκότεινη στό σύνορο τοῦ κόσμου. 80
‘Ανοίξα’ τζί καστρόπορτες κι οἱ γι-ἄντρες ἐπορίσαν’,
ἄλλος μέ τό πολλά πλατέ σπανιόλικο καπέλο,
ἄλλος μέ τήν ἀσημωτή τοῦ σταυροφόρου ἀρμάτα
κι ἄλλος μέ τή μ-παράξενη κινέζικη πλεξίδα.
‘Ομάδι ἐγιουρουντήζανε τό βασιλιά νά πνίξου.
«”Αστε τονε τό βασιλιᾶ, γιά δέ σᾶς τόνε 'φήνω,
κι ἐμπάστε στό καράβι μας στσί τόπου’ σας νά πάτε!»
Στήν ύστεργιά 'ξεπρόβαλεν ἔνας καραβοκύρης
κι ἐκαλοξάνοιξε ντό νιό, 'μπα νά τόνε γνωρίσει.
‘Εσφιχταγκαλαστήκασι στή σιντερένια πόρτα. 90
«Μίσεψε, ἀδέρφι, ἀπό 'παδά κι ἄς κάτσω ἐγώ πλιά 'πίσω,
γιατί 'δωκα τό λόγο μου μιᾶς φοβερῆς ἀγάπης
– καί μήνυσε τσῆ μάνα’ μας; θ' ἀργήσω νά γιαγείρω,

μ' ἄνε γιαγείρω, σάικα, θά 'μαι στεφανωμένος!»

Κι ἔγειρε δήθε ντοῦ Βίλαητου τ' ἀεροχτισμένο κάστρο,
ἀπού πατεῖ στ' ἀνέφαλα καί λαμπυρίζει ἀπ' τ' ἀστρη
κι ἡ σκλῶπα 'πού 'χει γιά σκεπή πλιά 'νοιξε ντά φτερά τζη...
Κι ἦρθεν ὄπισω ἄλλος μου γιός κι εἶπε μου τό μαντάτο
κι ἔδα καί χρόνους δώδεκα τή θάλασσα ξανοίγω,
μήμπα νά ἴδω νά φαίνεται μιά λύρα πού 'ναι πλώρα.
‘Εσβήσανε τά μάθια μου, τά μέλη μου ἀρρωστήσα
κι ἄ σου παντήξει, ξένε μου, στά ταξιδέματά σου
κάστρο ψηλό στ' ἀνέφαλα μέ μιά μεγάλη σκλῶπα,
ρώτηξ' ἄ μάχεται ἔνας νιός μιά γ-κόρη ν' ἀναστέσει
καί μήνυσέ μου το κι ἐμέ μ' ἔνα μ-περάτη γλάρο... 100

Tοῦ Ρογδᾶς

Πάλι 'μονομερίσατιν οι δώδεκα' ἀδερφίδες
σέ σπήλιο ἀπού κοιτάστουνε μεγάλες νυχτερίδες.
Σ' ἔνα ν-τραπέζι πέτρινο κάθουνται γύρου γύρου,
νά ίδουνε τίνος ριζικό 'πού τά μαλλιά θά σύρου.
"Εμμορφες εῖ' γ-κι οι δώδεκα, καλλιά 'ν' ή μιά 'π' τήν ἄλλη,
μ' ἀντίς καρδίες ὀφάγουλα χώνουν αὐτά ντά κάλλη!
Μάνας λαλᾶς ἐμάθανε τσῆ μάιστας τή ν-τέχνη,
π' ἀνακατώνει τοί καιρούς, κάνει το' ἀθρώπους ἔχνη,
πού ξεχωρίζει ἀντρόνυα κι ἀναχουμίζει χῶρες,
δίδει καρδίες σ' ἄλλες καρδίες, πισωγυρίζει το' ὥρες.
Κι ἀπόψε, νύχτα σκοτεινή, π' ἀλάργο σκύλοι κλαῖσι,
θά βάλουνε τή ν-τέχνη ντω' μ-πάλι καρδιά νά δέσει.

Μιλεῖ λιοπρώτη ή Πασκαλιά κι ἀπ' οῦλες πλιά μεγάλη:
«Γ-εῖς νιός ψαρᾶς σέ μιά γιαλιά δουλειά θά μᾶσε βγάλει.
Μιά ρήγιστα τόν εἰδενε στό κῦμα κι ἐπολέμα
κι ἐρέχτηκε νά σμίξουνε μέ τό δικό τζη αἷμα.
Γαμπρό τζη πεθυμᾶ τονε κι ἐδά 'ναι βαρεμένη
- θέλει νά τόνε κάμομε τζί χρόνους ν' ἀνημένει.
Πολλά μεγάλο θησαυρό τάσσει νά μᾶσε δώσει
ἄ μ-παντρευτεῖ τή γ-κόρη τζη ὅντε θά μεγαλώσει.»
Οι θυγατέρες τσῆ νυχθιᾶς χαρά μεγάλη ἐκάμα,
γιά τά πιτήδεια χέρια ντων εὔκολο τέθιοι πρᾶμα.

10

20

Μά ή γ-ῦστερή ντων ἀδερφή, Ρογδιά τήνε καλοῦσι,
δέ θέλει τέθια ἀθιβολή μπλιό κιαολιάς νά 'κούσει.
«'Οψές τόν εἶδα τό μ-ψαρᾶ στό μαῦρο μου κρουστάλλι
κι ἐρέχτηκά του τήν ἀντρειά, τό ζάλο καί τά κάλλη.
Δέ θέλω νά τοῦ κάμομεν ἐμεῖς κακό, ἀδερφίδες,
κι ἀστε τηνε τή ρήγιστα νά τρώει μαντιλίδες.»
«Λώπης ἐξεσταθήκανε τά φύλα τσῆ καρδιᾶς σου
καί ξαναγίνεσ' ἀθρωπός ἐδά στά γεραθειά σου!
Μικιό μου, τό καρδούλι σου τό φύλαξε στό χιόνι,
γιατί ἀνε μ-πολυζεσταθεῖ, θ' ἀρχίξει νά σου λειώνει.»
«Δέν υπογράφω, Πασκαλιά, πρᾶμα πού δέ μ' ἀρέσει
κι ἀ ντόνε θέλει ή ρήγισσα, εἴμαι κι ἐγώ στή μέση!»
«'Αν ἀντισκόψεις τή βουλή, μίσεψ' ἀπό κοντά μας,
δέ θέμε μεῖς πονόψυχες καρδιές στή συντροφιά μας!»

30

Αὐτήνα ή νύχτα 'πέρασε γ-κι ή γι-ἄλλη μέρα φτάνει
καί τή Ρογδιά 'ξορίσανε σ' ἀπέραστο ρουμάνι.

Καί τό μ-ψαρᾶ, πού βρίχνεται Μύρος εἰς τ' ὄνομά ντου,
ἀδικα τόν ἐγύρευγεν ή γι-ἀγαπητικιά ντου.

40

Σ' ἔνα γ-κομμάτι κρούσταλλο τόν ἔχουνε κλεισμένο,
σέ μιᾶς μεγάλης θάλασσας τά βάθη βουλισμένο.

"Εκεία τόν ἐστερέψανε κι ὁ κρούσταλλος θά λειώσει
ἀπῆς γεννήσει ή ρήγισσα κόρη καί μεγαλώσει.

Γυρίζ' ή μικρομάΐσσα τό γ-κόσμο γύρου γύρου,
γυρεύγει ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ κι ἀφεντικά τ' ὀνείρου.

Μά 'ν' οι γι-ἀμπλάδες τση πολλές, δέ γ-κόβγουνται στή μέση,
καί μόνο πρᾶμα τοῦ γιαλοῦ θά τσι καταπονέσει.

Περιγιαλιά ἐκατέβηκε κι ηῦρηκε ντή γοργόνα,
πού κατοικεῖ στά πέλαγα στά βάθη τοῦ χειμῶνα.

50

«'Αφέντρα δελφινόκορμη καί κυκνογενημένη,
καλό ἀπό σένα μιά μ-ψυχή γδέχεται κι ἀνημένει!»

Τά πέλαγα ἐμανίσανε κι ή θάλασσα 'βρουχήθη.
«ζεῖ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξαντρος;» στά κύματα 'γροικήθη.

«Ρήγισσα τ' ἀπατου γιαλοῦ, πρόβαλ' ἀπάνω 'πάνω,
κάμε μου τό χατήρι μου, γιατί τό νοῦ μου χάνω!»

'Η θάλασσα ἀναστέναξε στή νύχτα τή μεγάλη:
«ζεῖ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξαντρος;» ἐξανακούστη πάλι.

«Κερά μαργαροπόσωπη καί μερτζανοχειλάτη,
μά χάρη ’γύρεψα κι ἐγώ – κάμε τη, ἀνάθεμά τη!»

60

Κουφή δουή ’γροικήθηκε στοή θάλασσας τά βάθη
κι ἔχοχλακῆσα’ ντά νερά σά τζῆ καρδιᾶς τά πάθη.

«Ζεῖ! Ζεῖ!» φωνιάζει ή μάισσα πολλά τρομαριασμένη
καί πέφτει μέ τά γόνατα χάμαι ξεψυχισμένη.

«Δέ γνοιάζομαι γιά τά νησά μούδε γιά τά καϊκια,
μ’ ἄνε μ-πνιγεῖ κι ἀπ’ ἀγαπῶ, σκροπῶ κι ἐγώ στά φύκια...»

Εἰς τόν ἀφρό τό γαλανό, στή ν-τρούλλα τῶ γ-κυμάτω,
ἐφάνη τ’ ὅμορφο κορμί πού κατοικεῖ ἀποκάτω.

«Ποιά’ σαι καί γιάειντα μέ ξυπνᾶς, πού μουνε κοιμισμένη,
κι οἱ μπέτες μου θά σπάσουνε οἱ χιλιαρμυρισμένοι!»

70

«Απ’ ὅντα γεννητώντας μου Ρογδιά ’ναι τ’ ὅνομά μου
κι ἀπόψε, ἄθέλ’ ή χάρη σου, γροίκα τήν ἐμιλιά μου!

Τόν ἀγαπῶ μοῦ ’ρίξανε στό μ-πάτο τοῦ πελάγου
μέστα σέ κρούσταλλο ξερό κι ἄλλης τόνε φυλάγου.

Γγίξε μέ τ’ ὀραδάκι σου τό γ-κρούσταλλο νά σπάσει
καί πέψε τά δελφίνια σου σ’ ἄκρα νά τόνε πᾶσι...»

«Τό πεθυμᾶς θά σου γενεῖ, μά θά τό ξεπλερώσεις,
θά πᾶ νά βρεῖς τό γιατρικό πού θέλω, νά μοῦ δώσεις:

ἄθρωπος νά ξαναγενῶ, ὃς ήμουνε πρί χρόνους,
δίχως ἀθάνατη καρδιά, πού δέ βαστᾶ ἄλλους πόνους.»

80

«Κόρη μακρομαλούσα μου, πού τοί γιαλούς δρίζεις,
θά σου τό κάμ’ ὀγλήγορα κείνο πού λαχταρίζεις.

Ἐγώ λογοῦμαι μάισσα κι ἔχω μεγάλο νάμι
κι ἡ χέρα μού ’χει δύναμη τό πεθυμᾶς νά κάμει.»

Τό φοβερό ψαροθεριό ν-έβούτηξε στά βάθια
κι ἔθρούλησε ντό γ-κρούσταλλο ψιλά ψιλά κομμάθια.

Δελφίνι ἐπήρενε τό νιό στή μαγλινή ντου ράχη
καί στή στεριά τόν ἀφηκεν, ἥλιο κι ἀέρα νά ’χει.

Τρεχαπετάμενη ή Ρογδιά φτάνει στό γυρογιάλι
κι ὥρες τόν ἐσυνέφερνε στή γ-ξωντική τζῆ ἀγκάλη.

90

Κι ἀπῆς ἐποσυνέφερε κι ἥρθε στά λοικά ντου
καθίζει καί δηγάται του ποιά ’ναι τά κάντιά ντου.

Πολληώρα ’σώπασεν ὁ νιός ἀπηλογιά πρί δώσει:
ἄν εἴν’ ἀλήθεια ὁ λόγος τση, πῶς νά τήνε λαβώσει;

«Κόρη, δέ γ-ξεπλερώνεσαι ὅσο γ-καρό γ-κι ἄ ζήσω,
μά τή γ-καρδιά μου δέ μπορῶ στά χέρια σου νά ’φήσω.
Μιά γ-κοπελιά ’χω ταίρι μου, νά το’ ἀρνηθῶ δέ θέλω·
νά σ’ ἀγαπήσω δέ μπορῶ κι ἄς μοιάζεις τῶν ἀγγέλω.»

«Κάμε χατήρι μιᾶς καρδιᾶς πού ’χει καημό γιά σένα
καί θά γενῶ χρυσομηλιά μέ μητλα γινωμένα!»

100

«Ἐγώ θά κάμω, μάθια μου, νά μ’ ὀργιστεῖ ή καρδιά σου·
ποῦ ’ναι τό σπήλιο ἀπού δειπνᾶ ή γι-έδικολογά σου;»

Εἰς τό σπηλιάρι ’μόνταρε μέ τό σπαθί στή γέρα
κι ἔσφαξε τζ’ ἄλλες μάισσες τήν ίδιαμένη μέρα.

Ἐψυχοσπάραξε ή Ρογδιά, θρῆνο μεγάλο unctionei·
νά τ’ ἀρνηθεῖ δέ ντο βαστᾶ, νά ’χει σεβντᾶ δέ γ-κάνει.

Ἐκατσε σ’ ἀγκριγιο δουνό πού ’ναι κοντά στ’ ἀστέρια
καί στή γ-κορφή σέ unctionoune χίλια καί δυό σκαλέρια.

Δέ θέλει μπλιό τό γιατρικό νά δώσει τοή γοργόνας
κι ἀπ’ ὅντας τότες στσί γιαλούς πιάνει unctioneis κειμώνας.

Κι ο Μύρος ἐπαντρεύτηκε ντό ποθητό ντου ταίρι
κι ἔχει κονάκι στό χωριό, στά κύματα λημέρι.

«Λυποῦμαι τη ντή μάισσα π’ οὐλα τοή τά χρωστοῦμε
καί θέλω ὀφέτος τή Δαμπρή νά πά’ νά τήνε unctioneis.»

M’ ἔνα γ-καλάθι φαητό, κρασί καί καλιτσούνια
ἔνγηκα’ ντοῦ ψηλοῦ δουνοῦ τά χίλια δυό σκαλούνια.

Μά ἐκείνη μπλιό δέν εἴν’ ἐτά καί πού θά τήνε unctioneis;
Οι τέχνες ἀπού ’κάτεχε μποροῦνε νά τό ποῦνε.

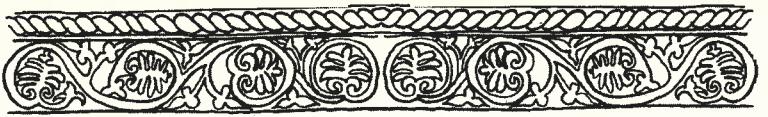
Ἀφράτο χιόνι ἐγίνηκε μ-πού δέ γνωρίζει πάθη
καί ἐπῆρε ντηγε τό νερό τή ν-ταχυνή κι ἐγάθη...»

110

Κι ο τέχνης ἀπού ’κάτεχε μποροῦνε νά τό ποῦνε.

120

Ο Παραμόδας μέ τό νταούνι

Οι δαιμόνοι στάθηκαν ξαφνιασμένοι, ἔπεσαν ἀπό τά χέρια τους τά καμάκια κι ἄρχισαν κι αὐτοί τό θρῆνο. «Κι ἐμεῖς, Κύριε» ούρλιασαν «κι ἐμεῖς, τί θ' ἀπογίνομε;»

‘Ο Χριστός τούς κοίταξε μέ συμπόνια· κι ὡς τούς κοίταξε, ξεριζωνόντουσαν κι ἔπεφταν οἱ οὐρές τους, ἔπεφταν τά κέρατά τους, τά μοῦτρα τους γαλήνευσαν, και σγουρές, ἀνάπταλες ἀκόμα, γαλάζιες φτέρουγες κίνησαν νά φυτρώνουν στίς πλάτες τους.

«Ἐμπάτε κι ἐστεῖς στό σπίτι τοῦ Θεοῦ» εἶπε ὁ Χριστός· «Δευτέρα Παρουσία δέ θά πεῖ Δικαιοσύνη, θά πεῖ Ἐλεος.»

Κι ἐκεῖ πού μιλοῦσε ὁ Χριστός, σά νά πιασε, λέει, ψιλή βροχούλα, κι δλοι, δίκαιοι κι ἀδίκοι, Παράδεισο και Κόλαση, και Χριστός, ἀφανίστηκαν.

(Ν. Καζαντζάκης, Ἀδερφοφᾶδες, σ. 66)

*Υ*ηλός, λιγνός, μακρέ μαλλί και ροῦχο παλιωμένο κι ἔνα νταούλι κρητικό στσί ν-ώμους περασμένο.

Πιεζός τά ὅρη πορπατεῖ και τά χωριά γυρίζει, χτυπᾶ τά νταουλόξυλα, χορεύγει και σφυρίζει.

Λέει ιστορίες παλαιινές, ὅμορφα ροζονάρει, και τοί διαστά κι εἰς τό χαρτί κι ἀπού τ' ἀρέσου ἄς πάρει.

“Ετού πορεύγεται στή γῆς και τή γ-καρδιά ἀνατάσσει και δέ στελιώνει παραθιά, κουλούκι δέ μ-ποτάσσει...

Κλάημενα λιοβουτήματα ἐμπῆκεν εἰς τή Ξώρα κι ἔκλειοῦσα’ τζί καστρόπορτες ἔκείνηνά τήν ὥρα. “Οθε ντόν ἥλιο ἐφύσανε τό βούκινό τζη ἡ βίγλα, μιά γ-κόρη ὑπότιζεν ἀθούς μέ σκουριασμένη σίγλα· γ-εῖς νοικοκύρης χοντρουλός τοῦ ὑφάνιαξε νά φύγει, μά ’παιξανε τά μάθια ντου και γελαστά ξανοίγει.

... Δυό μέρες τρεῖς ἐγύρισε τζί πλούσους καφενέδες και τά φτωχά μαγέρικα πού πχαίνουν οἱ γλετζέδες, τοί ροῦγες τό ξεσταλιστό, πού πλέκουν οἱ κεράδες, μά ’δά’ ναι δύσκολοι καιροί γιά τοί παραμυθᾶδες.

Και μάν αὐγή, σέ μιά μ-παλιά ν-ταβέρνα μεθυσμένη, ἥρθα’ γ-κι ἀρπάξασι ντονε δύο τρεῖς ἀρματωμένοι.

«Ο βασιλιάς ἐγρούκησε μ-πώς βρίχνεσαι στή Ξώρα και θέλει νά ρθεις νά σέ ίδει ἀνείτοσου μάν ὥρα.

Μή φοβηθεῖς και κλούθειε μας, κιανείς δέ σέ πειράζει, μά νά ’χεις σέβας στή μιλιά ὅντε θά σέ ξετάζει.»

Μέ βιάση ἐφέρασί ντονε στοῦ ρήγα τά παλάθια· τά λοῦσα και τό πλοῦτος του θαμπώνουνε τά μάθια. Κι εἰδὲ ντό ρήγα καθιστό σέ κεντητό ντιβάνι· μιά δεκαπενταρέ χρονῶ φτάνει τα δέ ντά φτάνει.

Τά μάθια ντού ’ναι σοβαρά σά ντω μεγάλω ἀθρώπω, γ-η̄ τροζαμό γ-η̄ φρόνεση θά’ χει στοῦ νοῦ τό ν-τόπο. Μά ὡς τ’ ἀπλωσε ντή χέρα ντου γιά νά τήνε φιλήσει, ἔπαιξε ντό νταούλι ντου μέ δίχως νά μιλήσει.

«Εσάστισεν, ἐνεύρωσεν δι βασιλιάς-κοπέλι, μά μιά μαθιά μερώνει τον ἄθελει κι ἄ δέ θέλει.

«Λένε πώς είσαι ξακουστός παραμυθᾶς μεγάλος και πώς γνωρίζεις τοί καρδιές ὅσο κιανένας ἄλλος. Πώς παραμύθια πού δέ λές μπορεῖς νά τά μαντέψεις, και θά σου πῶ κι ἐγώ μισό, νά μοῦ τό ξετελέψεις.

Τό κάθα δάκρυο τοῦ Θεοῦ, πού ’ναι ζεστό ὅντε στάσσει, πετράδι καταστένεται ὅντε γ-κατασταλάσσει.

Σέ μιά γ-κνησάρα βάνει τα και ψιλοκοσκινίζει κι ούλα ντά χάμπαθα πετᾶ και τό καλό κρατίζει.

Μαργώνουνε τά χάμπαθα, πήσουνε και κολλοῦνε, και γίνουντ’ ἀστρη, χώματα, στόν Ούρανό πετοῦνε.

Καί τά πετράδια ἐμάζωξε μέ τή δεξά ντου χέρα
κι ἔκρεμασε ντό πλιά καλό, τόν Ἡλιο, στόν ἀέρα...
Ἐνα διαμάντι μάν ὄκα, π' ἀστραφτε στό σκοτίδι,
ἀγγέλου δωδεκάφτερου νά τό βαστᾶ τό δίδει.
γιά νά τό σπάσει πλιά μετά μικιά μικιά κομμάθια,
νά σάξει ἀχάλαστη γενιά νά φέγγει δίχως μάθια.

Μά ὁ μαῦρος Ὅφης ὁ παλιός, πού κατοικεῖ στά δάση
καί κουλουρίζεται σφιχτά στή Γῆς νά τήνε σκάσει,
μέ τήν ὄρά ντου ἐπήρε ντο τ' ἀγγέλου ἀπού τά χέρια
κι ἔχαθηκε σφυρίζοντας ποπισθιό στ' ἀστέρια...

Στενοχωρία ἐπήρενε ὁ ἄγγελος μεγάλη
κι ἐτρέξανε τά μάθια ντου σά ντο διπλό βρυσάλι.

Γιαμιά τόν εἶδεν ὁ Θεός, πού κλάηματα δέ θέλει,
κι ἐρώτηξεν εἰντά 'παθε γ-καί τοῦ 'παν οἱ γι-ἄγγελοι.
Κι ἔκαμε σκιάς δύο ποταμούς πού τρέχουν ὅντε θέλου
τά δάκρυα πού 'καίγασι στά μάγουλα τ' ἀγγέλου.

Κι ἐμάζωξεν δύρο πηλό στοί γυροποταμίδες
κι ἔζύμωσεν ἐφτά φυλές μέ τοί ξαθές πλεξίδες.

Εἰς τά χαράκια τοί 'βαλε, στοί τρύπες νά τρυπώξου
καί μέ τοῦ ἥλιου τή μ-πυρά 'γλήγορα νά στεγνώξου...»

Ἡ γι-ἐμιλιά ντου ἐκόμπωσε γ-κι ἐστάθηκε λιγάκι
κι ἔπιασεν ἔνα μ-πλουμιστό χρυσό ναργιλεδάκι.
Κι ὡς νά φουμάρει μιά ρουφέ 'ξάνοιγε γ-καί τό γ-ξένο
νά 'χει τήν ὄψη χαμηλά, τό νοῦ σκοτεινιασμένο.

«Ποῦ τά 'μαθες τ' ἀπού 'πρεπε γ-κιανείς νά μή ντά μάθει
καί μ' ἀναγέρνεις τ' δύμαλου καί τοή καρδιᾶς τά βάθη;»

«'Αφης τα τά ρωτήματα, τό σοῦ 'ριξα νά πιάσεις,
νά ίδουμεν ἐτουλόγου σου ἢ ντό ξεκουβαριάσεις!»

'Εστρώθηκε ὁ Παραμυθᾶς καί χάμαι κουκουβίζει
καί σέρνει ἀπού τή θύμηση τή λίτη κι ἀρχινίζει:

«'Απ' τή μ-πολλή ντου τή ντροπή, πριχοῦ νά κλείσει χρόνο
· ἐμίσεφεν ὁ ἄγγελος ἀπ' τοῦ Θεοῦ τό θρόνο.

Τσί δώδεκα φτερούγες του 'σφάλιξε σ' ἔνα ν-τόπο
ἀλάργο ἀπού τά πίσουλα τά μάθια τῶν ἀθρώπω.
γιατί 'ν' ἡ κάθα μιά ντωνε πετράδια κολλημένα,
τόσο καί πλιά ἀκριβότερα ὅσο πλιά πάνω ἐβγαῖνα.

50

60

70

80

Ντελικανής ἐγίνηκε γ-κι ἀγένειο παλληκάρι
κι ἐστάλισε στό μ-ποταμό νά κάνει τό βαρκάρη.
Μά ὅ,τι κι ἔξεπουλιούσανε στοί πέτρες οἱ γι-ἀθρῶποι
κι ἦσαν ἀκόμη κυνηγοί, ψαράδες, πετροκόποι.
Καί δέν ἐσίμωνε γ-κιανείς στοί ποταμούς νά μπαίνει
πού 'σαν ἀπού τά δάκρυα τ' ἀγγέλου καωμένοι.

Ἐστριφογύριζεν ἡ Γῆς στόν Ἡλιο γύρου·
τοῦ νιοῦ τ' ἀμάθια ἀπ' τά νερά δέ θένε νά ξεσύρου.
Μά 'γροικησε μιάν ἐμιλιά κι ἐτσά ἀναντράνισέ ντα·
γ-εῖς διακονιάρης ἐπιανε μέ τά δεντρά κουβέντα.

““Ε, χαλογέ” φωνιάζει του “πχαίνω στά ὄρη ἀπάνω
κι ἄνε μέ θέλει ή βάρκα σου, ποδαρικό τοή κάνω.”

Στή βάρκα ντου ἔβαλε ντονε κι ἀπέναντι περνοῦνε,
μ' αὐτός ἐξαναμίλησε μ-πριχοῦ ξεχωριστοῦνε:

“Δέν ἀνημένεις σάκια νά 'χω νά σέ πλερώσω,
μά ὅ,τι κρατῶ στή τζέπη μου θά διγάλω νά σου δώσω.
Τοῦτα ντά ζάρια πού θωρεῖς, πού τά βαστᾶ κερδάνει
κι ὅ,τι ποθήσει παίρνει το κι ὅπου τ' ἀρέσει μπαίνει.
Κι ἀντίς γιά ν-ἄλλη μ-πλερωμή τοῦ γέρο διακονιάρη,
τά ζάρια 'χω, τή βάρκα ἐσύ νά παιέωμε στό ζάρι.”

“Ἀπραγος, ἀπονήρευτος, ἐδέχτη ὁ νιός νά παιέει:
ποῦ νά τό βάλει μέ τό νοῦ σ' εἰντα καζά θά μπλέξει;
Μά, σά γ-κερδίζει ὅποιος βαστᾶ τά ζάρια τό ζευγάρι,
'γίνηκε ή βάρκα 'γλήγορα τοῦ γέρο διακονιάρη.

Ἐμπήκε μέσα τό γιαμιά γιά νά τόνε ξορίσει,
μά τοῦ 'φηκε χαριστικά τά ζάρια γιά νά ζήσει.

Κι ὁ νιός, ἀπού 'τον ἄγγελος μιάν ἐποχή στή μ-πλάση,
κουμαριτζής ἐγίνηκε μ-πού δέ μπορεῖ νά γάσει!

Ἐγύριζε, 'ρεμπέλευγε στοί πρώτες πολιτείες
καί μέ τά ζάρια ἐκέρδιζε γ-κι ἔκανε μ-περιουσίες.

Κι ἐντάκαρε γ-κι ἐσκλήραινε γ-κείν' ή καρδιά πού ἐχράθειε
κι ἀθρώπους πού 'ξεπέφτασι κείνος τοί 'τσαλοπάθειε.

Δυό τρεῖς βολές ἐγροίκησε Θεοῦ φωνή ἀπό πάνω,
μ' ἀπηλοήθη “λεῖπε με, μά 'χω μιστά δέ γ-κάνω!”

Κι ὡς ἔνιωσεν ἀνίκητος πώς εἶναι μπλιό στό ζάρι,
τοῦ 'διοξε γ-κείνο ντό μ-παλιό λογαριασμό νά πάρει.

Κι ἐβγήκενε στόν Ούρανό καί στ' Ὅφη τά λημέρια

90

100

110

κι ἔχτυπα γ-κι ἐντυπίζε ντά ζάρια μέ τά χέρια.

“Σιχαμερό σερνάμενο, χερότερο ἀπ’ τά ἔχνη,
ἀξειντες νά ζαροπαιζώμε μ-πού ’χω μεγάλη τέχνη!
Γιρεύγω τό διαμάντι σου κι αἰτία στή γ-καταδία μου
και παιζω ἐγώ -χαλάλι σου— τά δώδεκα φτερά μου·
πού ’ν’ ἵαστης, ἀμέθυστος, βήρυλλος, χαρκηδῶνα,
σαρδόνυχας, δάκινθος, σάρδιος, χρυσοπρασόνα,
σμαράγδι και χρυσόπετρα, ζαφείρι και τοπάζι,
κι ἀπού φορέσει τα πετά κι ἀπού τά βάλει ἀγιάζει!”

Στήν ὕστερή ντω’ ντή ζαρέ, τά ζάρια δ ’Οφης ρίχτει
κι ἐστράφη ὁ νιός κι ἐξάνοιξε στοῦ ”Ηλιου τό γ-καρφίχτη.
Κι ἀντίς τόν ”Οφη, εἶδεν ἐκειά τό γέρο διακονιάρη,
πού τόν ἐγέλασε μ-παλά τή βάρκα νά τοῦ πάρει.
Καί πρι νά καλοφοβηθεῖ και πρίχου τό λογιάσει,
τσί δώδεκα φτερούγες του σέ μιά ζαρέ ’χει χάσει!
“Δέ θέλω ’γώ διαμαντικά, ζαφείρια γ-ή χρυσάφι,
θέλω καρδίες γιά βρώση μου, ἀλλοιῶς θά πάω στράφι.
Τή μ-πᾶσα μέρα μιά γ-καρδιά κέρδιζε νά μοῦ φέρνεις
και διωρία μιά βραδιά στή ζήση σου θά παίρνεις!”
‘Ακόμη παιζει δ ἄγγελος μέ χέρια λερωμένα
και τά φτερά ντου βρίχουνται στό γ-κόσμο κλειδωμένα...»

‘Εσώπασε δ Παραμυθᾶς, τό μοῦτρο ντού ’χε δρώσει,
μά δ ρήγας τόν ἐπρόσταξε ντό λόγο νά ποσώσει.
«Εἰδα τα κεῖνα ντά φτερά κι ἐγώ κατέχω ποῦ ’ναι,
μά θέλω ἀντρίστικες καρδίες νά πᾶνε νά τά βροῦνε!!»
«Ἐτοῦτο ἀνήμενα κι ἐγώ» ’σκλήριξε ντό κοπέλι
‘νά ’κούσω ἀπού τ’ ἀχεῖλια σου πού ἐστάσσανε τό μέλι!
‘Εσύ ’σαι ἀπού σέ κράζουνε φονιά και γυρολόγο
κι ἐπεψεις νιούς στό χαλασμό μ’ αὐτήνονά τό λόγο!
Τό Μᾶρκο Πόλο ἀνατολή και τό γ-Κολόμπο ἐσπέρα
τό Μαγγελάνο στό νοθιά, στσή φλόγας τόν ἀέρα·
κι ἔνα ζιφό ἀρχοντόπουλο, μπεκρή κι ἀπορπισμένο,
στ’ ’Αργέρι σέ μιάν ἀτιμη ταβέρνα καθισμένο,
βαθέ στή γῆς τόν ἐπεψεις, στοῦ κόσμου τή μ-πυρήνα,
μά ’σκασα’ ντά ἡφαίστεια κι οί γι-ἄθοι ντου ἐπομεῖνα!
Εἰντα ’σαι; δαίμονας; τρόζος; καλόγερος τσή Δύσης;

120

130

140

150

κι εἴντα ’ρθες εἰς τή Χώρα μου νά κουταλομετρήσεις;»

«Ο, τι γ-κι ἀν είμαι, κάτεχε, κείνους πού μ’ ἀκλουθοῦνε
τό θένε νά γυρέψουνε πέμπω τσι νά τό βροῦνε!»

«Ο, τι γ-κι ἀν είσαι, γνωστικός γ-ή ἀέρας εῖν’ ὁ νοῦς σου,
τοῦτα ντά μάθια ξάνοιξε νά ιδεῖς ἀν εῖ’ ν-τοῦ γιοῦ σου!»

Σάν νά ’χε ντοῦ καλοβαρεῖ κιανείς μέ τό κριμπάτσι,
τό ἴδιο ’ξετινάχτηκε στό ν-τόπ’ ἀπού ’χε γ-κάτσει.

160

’Αναστοράται, θά ’ν’ ἐδά κιάς δεκαπέντε χρόνοι—
—ἔπαψε μπλιό νά τσι μετρᾶ και χώρις ἄχνα λειώνει—
’νοῦς κυνηγάρη ἐπήρενε τή μ-πρωτοθυγατέρα
κι ἔναν ὑγιό ’ποτάξανε Μέγα Σαββάτο ἐσπέρα...

Μά πῶς νά κάμει δ πετεινός στο’ ἀγάπης τό κηπούλι;
Κι ἐφόρεσε μιά ν-ταχυνή στσι ν-ώμους τό νταούλι
κι ἐμίσεψε μ-πολύ γ-καιρό στή στράτα πού τ’ ἀρέσει
—τότες ἐρέχτη δ Μοίρα ντου μπροσκάδα νά τοῦ στέσει!
Κι ἐφτάξα’ γ-καβαλλάρηδες μαυροφοροῦσοι ἀγγέλοι
και τή γ-καλή ντου ἐσφάξανε κι ἐπῆρα’ ντό κοπέλι...
170

Φαράγγι ’γίνηκε δ καρδιά μ’ ἀγρίμια στσι γκρεμούς του.
«Λέγε!» τοῦ λέει κι ἐστρούφιζεν ὥσα ντ’ ἀχέλι ὁ νοῦς του.
”Αρχιξε δ νιός, κι ἐθάρρειενε ’σβουρίζα’ ντά παλάθια
κι ὥσα ντ’ ἀγγέλου ἐτρέχασι και τά δικά ντου μάθια.
«Ἐκεῖνο ντ’ ἀρχοντόπουλο πού ’πεψες στό χαημό ντου,
ἐπά’ τον δη πατρίδα ντου και τό βασιλείο ντου.

’Ο κύρης του τόν ἔχασε γ-κι ἐπένθησε μ-περίσσα
και μέρα-νύχτα ἐκαίγετο στοῦ γδικιωμοῦ τή λύσσα.
Καί μιάν ἡμέρα τῶ μερῶ, στοῦ φταίχτη τό κονάκι
ἐσφάξα’ ντή γυναίκα ντου κι ἐπῆρα’ ντό γλανάκι.

180

Κεῖνο ντό γλάνι δημούν ἐγώ και μ’ είχε ν-τόσους χρόνους
κι ἀνάθρεψε με μ’ ὅργητα, μέ πρίκες και μέ πόνους.

’Επολυκακοπάθησα σ’ ἐτοῦτα ντά παλάθια,
μά σκιάς τόν ἐποθάνανε ζηλείές, κακιές κι ίνάθια.
Τοῦτο ντό θρόνο μοῦ ’φηκε γ-κλερονομία ντου δ πόνος·
πού κάνω ἐπά τό βασιλιά δέν εῖν’ ἀκόμη χρόνος.»

’Εστράφη δ λυκογέροντας στοῦ κοπελιοῦ τά μάθια
κι εἰδενε στσι δ σκιανούς τωνε λαβωματές και πάθια.
Δέν ἔχει χρεία λόγους μπλιό μούδ’ ἄλλο γνωριμάδι.

τό αἷμα ντου 'χοχλάκηξε σά ντο βρασμένο λάδι.
Μά, πρίγου σπάσει ή κόρδα ντου και τόνε ποσκοτώσει,
έμπόρεσ' ή γερή ψυχή τό αἷμα νά μερώσει.
'Εσφιχταγκαλιαστήκασι κύρης κι ίγιος πολληώρα
κι έγινηκε μερόνυχτα ξεφάντωση στή Χώρα!...

... Καί μιά δροσάτη ταχυνή πού έμύριζε λεμόνι,
τραβάγια τό παλαταριό στό μ-πόδα τό σηκώνει.
Φαμέγιοι και ποταχτικοί δρομαχιστοί γλακούνε
νά ιδοῦν ἀπό είντα γίνεται τό βρούχος πού γροικούνε.
«Τ' ἀφέντη ή κύρης εῖν' ὄρθος μέ καταχνιά στ' ἀμάτι,
βροντᾶ τσί νταουλόβεργες και σέται τό παλάτι!»
Κι ἀπῆς έμαζωχτήκανε κι ὁ ρήγας εἰς τή μέση
— ποιός δύμαλός θά τό σκεφτεί νά πεῖ πώς θά χωρέσει;
«Γιάειντα, ἀφεντάκη, ἐφόρεσες τά ρουχα τά παλιά σου
κι ἔτσα πνιμένη σήμερο γροικᾶτ' ή γι-έμιλιά σου;»
«Υγιέ μου ἀκριβοφίλητε, καλλιά μου νά λογιάσω
χάμαι τή στράτα τοῦ γιαλοῦ γ-ή τ' ἀοριοῦ ἀνε μ-πιάσω.»
«Σάικα θά 'βαλες στό νοῦ ἔλιγο νά μισέψεις,
τσί τόπους τοῦ ρηγάτου μας νά πᾶ νά τσί γυρέψεις.
Φέρετε τ' ἀσπρα ἀλόγατα και τ' ἀργυρό μου ἀμάξι
τό γ-κύρη μου στ' ἀνέφαλα νά πάρει νά πετάξει!
Καί βάλε μιά χρυσοκλωστή καλή νά σου πηγαίνει,
νά διαλαλήσεις τή χαρά σ' ούλη ντήν Οίκουμένη!»
«Δέ θέλω τοῦ ρηγάτου σου τσί τόπους νά γυρίσω,
μά 'κλούθουνε τοῦ φεγγαριοῦ κι ἔχω πομείνει ὅπισω.
Καί χῶρες μ' ἀνημένουνε και γειτονιές και σπίθια
νά κανακίσω τσί καρδιές μ' ὅμορφα παραμύθια...»
«Αλήθεια τό 'φοβήθηκα πώς μελετᾶς νά φύγεις.
και τό νταουλοβάσταγο βάνεις μου και μέ πνιγεις.
Μά τούτονά πού 'λόγιασες δέν είναι τῶν ἀθρώπω,
ρίζωσε, σάν έσμιξαμε, σ' ἐτοῦτονέ τό ν-τόπο!»
«Θά ν-έρχομαι νά σέ θωρῶ νά μ' ἀρχοντοκονεύγεις,
μά 'γώ σέ γάστρα κρούνγουαι, ρίζες μή μοῦ γυρεύγεις.
Κι ἀ μ-παντρευτεῖς, νά παιξουνε δυό βούκινα μεγάλα
και θά μέ γοργοφέρουνε τά φτερωτά μου ζάλα.»
«Α δέ γιαγείρεις ἀπό 'πά και φύγουν ἔξε χρόνοι,

190

200

210

220

θά δίδω τά μετόχια μου σ' ὅποιο ντή χέρα ἀπλώνει.
Καί παραγγέρνω ἀπ' ὄντα 'δά, νά τό γροικήσουν ούλοι,
στσή Χώρας τό ταμπακαριό νά σάξει ἔνα νταούλι!»

Πρί σκάσ' ὁ ήλιος στό γιαλό κι ἀναντρανίσ' ή μέρα
ὅ κύρης ἐποκόλευγε μ-πεζός τό ίσα πέρα...

«Σ' ἔξε χειμῶνες θά φανῶ στό ν-τόπο ντό δικό σου,
θλέπε και μή ντ' ἀπαρηθεῖς, ίγιε, τό ριζικό σου!!...»

230

... Σ' ἑφτά χρονές ἐφάνηκε σ' ἔνα χωριό στή γ-Κρήτη
γ-εῖς ἄγουρος παραμυθᾶς μέ δίχως θίσις και σπίτι.

'Εβάστανε κι ἐβρόντανε ψιμυθευτό νταούλι
κι εἰς τό μεϊντάνι τοῦ χωριοῦ 'πρεμαζωχτήκαν ούλοι.

Κι εἴπανε πώς ἐγύρευγε ντό γ-ξωντικό ντου κύρη,
μέ μιά μ-παράξενη μαθιά, ψηλό και κοσμογύρη.
Τό 'πολυκουβεδιάστανε δράδυα στσ' ἀποσπερίδες
κι ἐθυμηθήκασί ντονε γράδες μέ τσί μπολίδες.

Μά 'λέγανε πώς ξαργητοῦ ἀλάργαρε γ-κι ἐχάθη
γιατί 'τονε τ' ἀγκίστρι ντου σέ μιας ψυχῆς τά βάθη.
πρέπει θά τ' ἀνεργιάστηκε μ-πώς πλιά καλό βασίλειο
εῖναι νά κάνεις ὄρταγιά μέ τόν ἀφέντην "Ηλιο..."

240

Ο γέρο Χάροντας

Καί τότε ὅλοι μας σηκωθήκαμε ἀπό τά καθίσματά μας τρομαγμένοι καὶ σταθήκαμε μέτραιούλα, μ' ἀνατριχίλα καὶ ταραχή! Γιατί οἱ ἥχοι τῆς φωνῆς τῆς σκιᾶς δέν ἡτανε ἥχοι ἐνός μόνο ἀτόμου, παρὰ πολλῶν ὄντων. Καί ἡ φωνὴ αὐτή, ἀλλάζοντας τοὺς χρωματισμούς της ἀπό συλλαβή σε συλλαβή, ἔπεφτε θολά στ' ἀφτιά μας σάν τους ἥχους χιλιάδων γνωστῶν φίλων πού εἶχαν πεθάνει.

(Ε. Α. Πόε, Σκιά – Παραδολή)

Παραμονή τ' ἡ Βασιλειοῦ καὶ νύχτα χιονισμένη μιά νέποχή παράξενη ποδιαφωτά στό γ-κόσμο. 'Ενιώσα' ντην οἱ πετεινοί κι ἀπόψε δέν ἐκράξα – τά ζάλα τέη 'γροικήξανε στά χιόνια "τράχυ τρούκου" – μ' ἀπῆς ἐπολυκαίρισε ντή 'νιώσα' γ-κι οἱ γι-ἀθρῶποι. Τάξε πώς ἔβαλε γ-κιανείς σταλίκι στοί θανάτους κι ἀθρωπος δέν ἐπόθαινε μῆνες πολλούς καὶ χρόνους. Γερόντοι ἐτυραννούντανε δίχως νά ξεψυχοῦνε, τοῇ κλίνης ἀρρωστάρηδες, τοῇ μάχης λαβωμένοι, δραπάνι ἐπεθυμούσανε νά 'ρθει νά τοί θερίσει τοί πόνους νά γλυτώσουνε κορμοῦ ἀπού δέ γερεύγει. Καί μουδε 'γειά ἐθωρούσανε μουδε θανάτου χέρα καὶ μιά ἐπαρηγορούντανε, μιά 'λουχτουκιοῦσα' μ-πάλι!

10

Στοῦ Ψηλορείτη τή μ-ποδιά ὁ Λάμπης λαγωνεύγει. Κρυγιά κρυγιά 'ναι ἡ χαραυγή καὶ τ' ἀντρειωμένου ἀρέσει, μέ τό μαχαίρι στό μερό, μέ τό τζιφτέ στά χέρια. Κι ἀπῆς ἐπλήθιανε ντό φῶς κι ἐψήλωσεν ὁ ἥλιος, μ' ἔνα λαγό στή βούργια ντου γέρνει τό ἵσα πίσω κι ἀέρας ἐπερόνιαζε σύψυχο τό κορμί ντου. Μέσα στ' ἀέρα τοί σφυρές κι ἀναμεσό στοί πρίνους εἶδεν ἀθρώπου στόρηση νά σέρνεται στά χιόνια. "Επαιξε μιά κι ἐβρέθηκε σιμά, νά τοῦ συντράμει. Εῖν' ἔνας γέρος μιά σωρέ, μέ τσούλια φορεμένος, μιά χαχαλόβεργα βαστᾶ, φορεῖ σκισοστιβάνες καὶ σ' ἔνα σπήλιο πολεμᾶ, μά δέ μπορεῖ, νά φτάξει.

20

«— "Ε μπάρμπα, ποῦ 'ξεκίνησες μ' ἔτσα καιρό νά πάεις, πού κι οἱ βιτσίλες χώνουνται καὶ τά γεράκια ἐργοῦνες;"

«— Γιά σύντραμέ μου τοῦ θαμποῦ, χαρῶ το, χωριανάκι, στό σπήλιο 'πού θαρεῖς νά μπῶ πριχοῦ νά σομαργώσω.»

'Απού τή χέρα πιάνει το' γ-καί μπαίνουνε στό σπήλιο κι ἔκατσ' ὁ γέρος ἀκριανά κι ἐστάθη ὁ νιός στή μέση κι ώς τόν ἐκαλοξάνοιξεν ἐμάργωσ' ἡ μαθιά ντου.

«— Ποιός εἰσαι, γέρο, κι ἀπό ποῦ, κι ἐκέντησες τό νοῦ μου κι ἄντρα δέν ἐφοβήθηκα, μά σένα σέ φοβοῦμαι!"

«— Στή νιότη μου μ' ἔτρεμανε κι οἱ πλιά καλά ἀντρειωμένοι καὶ τ' ὄνομά μου ἐλέγανε μισαχειλάτα: ὁ Χάρος!

Μά ίδες με πῶς ἐπόδωκα, παπποῦς γαλανογένης, καὶ τ' ἀγγελάκια τ' οὐρανοῦ κάθουνται στή μ-ποδιά μου καὶ σέρνουνε τά γένια μου νά 'κούσουν ίστορίες!...»

30

'Εποσθωλώθηκεν ὁ νιός καὶ χάμαι κουκουβίζει.

40

«— 'Εγέρασεν ὁ Χάροντας!... Ποῦ νά τό βάλει ὁ νοῦς μου!

Γιά κείνο δέ μ-ποθαίνουνε στό γ-κόσμο μπλιό οἱ γι-ἀθρῶποι!"

«— Γιά κείνο δέ μ-ποθαίνουνε κι ἐγέμοσεν ὁ κόσμος γερόντους κι ἀρρωστάρηδες πού μέ παρακαλοῦνε.»

'Ο Λάμπης ἐξεστάθηκε γ-κι ἀντιχτυπᾶ ἡ φωνή ντου:

«— Σκύλε! Ποιός σέ παρακαλεῖ; Χαρά κι ύγειά στοσ' ἀθρώπους, μά 'ρθ' ὁ καιρός νά ίδούμενε 'μπα νά 'χει ὁ Χάρος Χάρο κι ἀν ἔχεις αἴμα στό κορμί γ-ή πίσσα γ-ή φαρμάκι

κι δ πασαλῆς μου ἐδίψασε, φονιᾶ, γιά τό λαιμό σου!»

«— "Αφης το τό μαχαίρι σου, δέν εἶναι γιά τό γέρο,
μούδ' ή καρδιά σου τό βαστᾶ ξαρμάτωτο νά κόψεις.

Κι ἀν ἔχει δι κόσμος γειά-χαρά, τό γ-κύρη σου ἀναρῶτα,
χρόνους ἐφτά ψυχομαχεῖ, χρόνους ἐφτά δέ γιαίνει!"»

"Ενα φλασκάκι ἐτράβηξεν ἀπ' τά φαρδέ ντου τσούλια.

«— 'Αλήθειες ἔχω νά σοῦ πῶ, κόπια νά πιοῦμε δύμάδι.

«— Δέ θέλω, μαυρο-Χάροντα, τέθοιο κρασί στ' ἀχείλια!"»

«— Νεράιδες τό πατήσανε, σίμωσε, βούηθησέ μου..."»

«— Σά ντο πατήσαν δύμορφες μέ τ' ἀλαφρέ τά πόδια,
θά τά γευτῶ σκιάς, μισερέ, τσῆ Κάτω Γῆς τ' ἀμπέλια.

Εἶντα βοήθεια μοῦ ζητᾶς, ἐμένα, 'πού μ' ὄχτρος σου;"»

«— Στά βάθητα τοῦ σπηλιαριοῦ γάλα πρικιό σταλάσσει,
μάζωξε, φέρε μου νά πιῶ, νά ξανανείκεψω."»

«— Στά χωρατά θά μοῦ τό λέσ! Γ-ή τό θαρρεῖς ἀλήθεια;"»

Αὐτός ἐτσουμογέλασε μέ τά ζοφά ντου ἀχείλια
κι ἐντάκαρε γ-κι ἐμίλειενε κι ἐτρεμεν ή μιλιά ντου:

«— "Ενα ζαράκι δυό χρονῶ πνιμένο ἀπού τή μάνα
στή γ-Κάτω Γῆς ἀνάθρεφα, κι ὄντε 'θελά 'ρθω ἀπάνω
μέ κλάγματα μοῦ φώνιαζε νά γληγορογιαγείρω....»

Εἶπε μ-πολλά κι ἐμόχριασε γ-κι ἐβούτηξεν δήλιος
καί τό φλασκί ἐγυρίσανε κι ἥπιαν ἀπό 'να μ-πόρο

50

δ Χάρος μέ τό γ-κυνηγό κρασί τοῦ Κάτω Κόσμου...

Τό γ-ξεπεσμό τοῦ στόρησε ντου μαύρου ντου ρηγάτου,
πώς τ' ἀλογό ντου δρφάνεψε, μ-πώς οί νεράιδες κλαῖσι

60

καί τά τειχιά γκρεμίζουνται κι εἶναι σαφί λιακόνια

κι ἀνασκελᾶδες ραίνουνε, δράχοντες πορπατοῦνε

καί του φωνιάζουν οί ψυχές νά διαρμιστεῖ τό ν-τόπο,

ζάρες νά μή σκληρίζουνε, γαβγές νά μή γροικοῦνται.

Κι ἀπῆς ἐκαλονύχτωσε, σωπαίνει δι γέρο Χάρος

κι δ Λάμπης δέν ἐμίλησε, βαρέ ντουσουντισμένος..."»

«— 'Εγώ θά πά' νά σοῦ τό δρῶ, παπποῦ, τό γιατρικό σου."» 80

Κι ἐπῆγε γ-κι ἐφερέ ντου το κι ἐρούφηξε ντο ἐκεῖνος

κι ἐξαναγίνη δύμορφονιός καί φοβερός καί ρήγας!

'Εστάθη δρθός κι ἐγέλασε γ-κι ἐτράνταξε ντό σπήλιο
κι εῖν' ή φωνή ντου ἐδά γερή σά ντή μουγκρέ τοῦ λιόντα.

- 36 -

«— Σειστεῖτε, ριζοθέμελα Πάνω καί Κάτω Κόσμου!

Μούδ' εἶναι πόλεμος ποθές μούδε σεισμός κι ἀντάρα,
μόνο γιαγέρνει δι Χάροντας στά Χαμηλά τοῦ Κόσμου

καί κουβαλεῖ καί μά μ-ψυχή στή βούργια ντου κυνήγι!
Τοιμάσου, φίλε γκαρδιακέ, νά πάρω τή μ-ψυχή σου,

δξ' ἀν ἐθάρρειες πώς ἐγώ θά 'χω καρδιά καί μπέσα.

90

Θωρῶ το γώ καί νιώθω το πώς "Αδη δέ φοβᾶσαι,
μά 'χεις ἀθρώπους κι ἀγαπᾶς κι εἶσαι τσῆ γῆς φαμέγιος!"»

«— Είμαι τσῆ γῆς ἀφεντικό καί τσῆ καρδιᾶς φαμέγιος
κι ἔχω μαχαίρι καί σταυρό κι ἀνε σέ πιάνει, κόπια!"»

«— Τό λόγο ἀπού πες ἀγαπῶ καί τσ' ἀντρειωσύνες θέλω,
μά 'δά δέν ἔχομε γ-καιρό καί σιντερόν ἀλώνι.

Μέ τό σπαθί νά σοῦ δαρῶ γ-ή μέ τά χέρια μόνο
γ-ή νά σέ σύρω ἀζωντανό δεμένο στσ' ἀλυσίδες;

Μά σκιάς, σάν εἶσαι κυνηγός, γεράκι θά σέ κάμω,
νά κάθεσαι στή χέρα μου, νά κυνηγάς γιά μένα,

100

νά 'χεις φωλέ στό κάστρο μου, πάνω στσί πολεμίστρες,
κι ὄντε θ' ἀνοίγεις τά φτερά νά τρέμει δι Κάτω Κόσμος
κι ἐγώ στό μαύρο μου φαρί ν' ἀκριβοκαμαρώνω....»

Στό σπίτι τοῦ καρᾶ Παυλῆ μαῦρα φοροῦ γ-κι οι τάβλες
γιά τόν ίγιό ντου τό γ-καλό πού ἔχαθηκε στά δρη.

Μά ἐδά καί μερικό γ-καιρό μέσα στά κεραμίδια
λιγνό γεράκι πλουμαστό κοιτάσσει κάθα δράδυ.

Στό μ-πόδα ντού 'χει τό δεξό δυό χρυσοκουδουνάκια,
τάξε πώς είχε ἀφεντικό κι ἀρχοντοκυνηγάρη

κι ἀπ' τό κονάκι ντού 'φυγε, μ' ἀναζητᾶ τσ' ἀθρώπους.

110

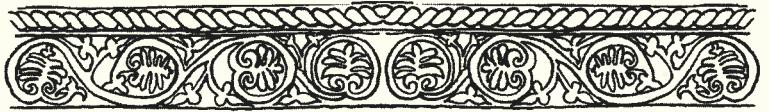
Μούδ' δρθά πείραξε γ-κιαμμά μούδε καί περιστέρι
κι ἀφήνουσί ντου τή φωλέ καί δέ ντήνε χαλοῦσι.

Μ' ἀπ' ὄντε 'χάθη ἀκριβονίός κι ἐφάνη τό γεράκι,
δι γέρο κύρης ἔφυγε γιά τ' ούρανου τ' ἀλώνια.

κι οῦλ' οί δαραρρωστάρηδες κι οί μεσοποθαμένοι
'χαθῆκαν ἀπ' τσί κλίνες τω' γ-κι ηύραν ἀπάνω ράπες,
σα νά τονε σπαρμένη γῆς κι ἀστάχα θερισμένα....

- 37 -

Tó xρυσό δεντρί

«, κειά πού 'στάθην ὁ Χριστός, χρυσό δεντρί ν-έβγηκε...»
 Τό παραμύθι λέει το, παλιό σά γ-και τ' ἀρι
 και σά ντή θειά τή Μαρουλιά μέ τή γ-κλαδάτη μπόλια.
 Στή ρίζα τοῦ δεντροῦ παπίτσα φωλεμένη
 καθημερνά 'χει ἀντίς γι' ἀλγό ρουμπίνι στή φωλέ τζη...

Τό Μανολιό και τό Πωλιό, δέκα χρονῶ βοσκάκια,
 μέ μιά χουρχούδα στή δεξά κι ἔνα μ-παλιό μαχαίρι,
 παραμονή Χριστόγεννα 'πού τό χωριό ἐπορίσα.
 «Καί ποῦ 'ναι κεῖνο ντό δεντρί, θειαδάκι, νά τό 10
 «Στή Νίδα πάνω, ἀντράκια μου, και πλιά ψηλά φυτρώνει
 σέ μαρμαρένιο χάρακα ρίζοπεριπλεμένο.»

Νωρίς τήν ἐρωτήξανε κι ἀργά χωστά ἔχινησα.
 Δέ θέν' ὀφέτος κάλαντρα μούδε καλοχερίδια,
 μό' θένε τό χρυσό δεντρί μέ τή φωλέ στή ρίζα.

'Εμόχριασε γ-κι ἐνύχτωσε γ-κι ἐπαίξαν' οί καμπάνες·
 ή μάνα ντω' ντά 'γύρευγε γ-κι ή ρούγα 'ν' ἄνω κάτω
 κι αὐτά σκαλώνου στά δουνά ώς εἶναι μαθημένα.
 «Στή Νίδα πάνω δρίνεται κι ή Νίδα 'ναι δεξά μας!»
 «Δέν εἶναι ή Νίδα στά δεξά μονό 'ν' ἀπού τήν ἄλλη!»
 «Λώπης δέν ἔξανάρθαμε σ' ἐτούτηνέ τή μ-πάντα,
 γιατί τό γεροντόπρινο δέ ντόν ἀναστοροῦμαι.»

«Κρυγιότη κάνει, μπρέ Πωλιό, νυστάζω και τσιργιοῦμαι
 και θέλω νά ποκοιμηθῶ στσῆ μάνα' μας τσ' ἀγκάλες!...»
 Σέ κουμαλάκι ἐκάτσανε τό 'να σιμά μέ τ' ἄλλο
 κι ἐγοργοπαΐζαν' οί καρδιές στά μπετουλάκια μέσα...
 Κι ὥρα 'πού στένουνται οί καιροί και χάμαι προσκυνοῦνε,
 στοῦ γέρο πρίνο τό κορμί τό σόγεμο κουφάλες
 γροικοῦνται τσάρχαλα μικιά, πατές και φωνιαλάκια.
 Τά γλάνια ἐτρουλλαφχιάσανε κι ἐσφιχταρχαλιαστήκα
 κι ἀπ' τσί κουφάλες τοῦ δεντροῦ ἐφέξαν' ἀματάκια.
 Σιγά σιγά, κατσαχωστά, στή μαύρη νύχτα μέσα,
 στή γῆς ξεπυτηρίζουνε τά καρακατζολάκια,
 μαύρα κι ἀσκημούμοντρουλά, λιγνά και πεινασμένα.
 Τά κοπελάκια ἐζώσανε –τοῦ φόβου πετρωμένα–
 και τά περιεργάζουνται και γελοχαχαρίζου.

«Εἶντα γυρεύγετ' ὅθε μ-πά, βοσκάκια, στό σκοτίδι,
 στσί καλαντούρους, τσ' ὅφηδες και στά καρακατζόλια;»
 «Στή Νίδα 'θελα δρούμενε, κι ἀστε μας, νά χαρεῖτε,
 νά δροῦμε ντό χρυσό δεντρί μέ τή φωλέ στή ρίζα...»
 «'Αλάργο 'ν' τό χρυσό δεντρί, μά 'μαστε μεῖς κοντά σας,
 κι ἐλᾶστε στά παιγνίδια μας, στά νυχτοχωρατά μας!
 Μουζώσετε τά μοῦτρα σας ἀπού τσ' ἀνηφορᾶδες,
 μή σᾶσε νιώσει ὁ κύρη' μας πώς εἰστε' ἀπού τσ' ἀθρώπους
 – ἀ δέ ντό δρεῖ ἀπ' τή μυρωδιά σά ντόνε πιάσει πεῖνα!!»
 Μέ φόβο ἐσηκωθήκανε γιά νά τῶνε κλουθοῦνε,
 μά μιά φωνή ἀντιλάησεν ἀπού τό πάν' ἀρι:
 «Χαθεῖτε, πράματα κακά, κι ή δέργα μου ἀγαπᾶ σας!»
 κι οῦλα 'γινήκανε ράσι σκληρίζοντας στή νύχτα...

"Ἐνας βοσκός ἐπρόβαλε μέ μάθια μερωμένα.
 «Πῶς ἐδρεθήκετ' ἐπαδά στήν ἐρημιά, βοσκάκια;»
 Κι ὡς τοῦ 'πα' ντό σκοπό ντωνε και τό ποθεὶ ή καρδιά ντων
 "ἐλᾶστε" κάνει νόημα και δράνει τα στά ὅρη.
 Σέ μιά σκισμάδα τ' ἀοριοῦ, σέ μαρμαρένια πέτρα,
 στά σκοτεινά ἐστραφτάλιζε σά ν-τρεῖς ὅργιες στό ψῆλος
 ἔνα δεντρί 'πού ή γ-ὅψη ντου μέ κυπαρίσσι μοιάζει.
 Χρυσά 'τονε τά φύλλα ντου κι ἀσήμι τά κλαδιά ντου
 και τά κυπαρισσόμηλα ψιμυθευτά, σά ντ' ἀστρη.

Κι ἀπῆς τό ποθαμάξανε κι ἐλίγιανε γ-κι ὁ φόβος:
 «Ποιός εἶσαι, θεῖε, κι εἴντα γυρές στ' ἀόρι του χωριοῦ μας;»
 «Οθε ντή Χώρα ἐπήγαινα κι ἐνύχτωσα πλιά πέρα.
 Κοιλιοπονᾶ ἡ γυναίκα μου ἐπά σ' ἔνα μητᾶτο
 κι ἔχει τά ρίφια πάπλωμα, προσκέφαλο τ' ἀρνάκια.»
 Καί, πρίχου τό λογιάσουνε καί τό καλοσκεφτοῦνε,
 στό δρομαλάκι τά 'βαλε γ-κι εἰς τό χωριό τά πέμπει...

60

Πενήντα χρόνους κουβαλεῖ ὁ Πῶλος εἰς τή ράχη
 κι ἄθρωπος δέ ντά πίστεψε ντά λόγια ντου ἀπό τότες.
 Πολλές φορές ἐγύρεψε μ-πατέ πατέ τ' ἀόρια
 μπα νά 'βρει τό χρυσό δεντρί, μά διαφορά δέ γ-κάνει.
 Κι ἀπόψε παραμένουνε στό σπίτι τό Μανόλη,
 παραμονή Χριστόγεννα, στό καδελέτο μέσα...
 «Ἐνα βοσκάκι ἀμούσταχο ν-έβγηκε στ' ὄνταδάκι
 κι εἴπε μ-πώς εἶναι τσῆ Μαριάς του Σήφη τό κοπέλι,
 πού ναι του Πῶλο σύντεκνος κι ἀδερφοχοτός καί φίλος.
 Καί ζγάνει ἀπ' τό ρασούλι ντου μιά γ-ξομπλιαστή πετσέτα
 καί τήνε 'φήγει στοῦ νεκροῦ τά πόδια καί μισεύγει.
 Ἡρθεν δέ Πῶλος στόν ὄντα ν' ἀνοίξου' ντό πεσκέσι·
 «Δέν ζχω Σήφη σύντεκνο, μούδε Μαριά κατέχω.»
 Καί τή μ-πετσέτα ἀνοίξανε κι εἴντα 'χει τυλιμένο
 - σαφί κυπαρισσόμηλα χρυσά καί φιλυτισένια
 καί μέσα στσί χρυσούς καρπούς μικιό κονισματάκι,
 πού 'χει τή Γέννα του Χριστοῦ σγουραφισμένη ἀπάνω
 καί δύο βοσκάκια τζυμπραγά μέ τά κοντά βρακάκια.

70

80

- 40 -

Ο Μυλωνᾶς

εεντᾶ πώς σοῦ 'χω, Χαραυγή, πολλῶ λογιῶ μπελλί 'ναι,
 ἀπού τά ξενυχτίσματα κι ἀπού το' ἀποσπερίδες
 κι ἀπού τ' ἀναδακρυώματα στοῦ μεραστριοῦ τή φέξη...
 Μ' ἀπόψε τό 'βαλα στό νοῦ κι ἀποθραδίς τό κλώθω
 νά πορπατήξω νά διαβῶ στό δάσος πού φαντάσσει,
 νά 'ρθω στό Μύλο το' Ἀηδονιᾶς νά κάμω μιά γ-καντάδα.
 Μούδ' ἀρματα θά κουβαλῶ μούδε παρέα θά 'χω,
 μούδ' ἔβαλά το στοίχημα, δέω τ' ἀμοναχοῦ μου,
 μά ἔκρεμασα στσί ν-ώμους μου τό κόκκινο βουργιάλι
 μέ τό λυράκι τό παλιό πού 'βάστα' γ-κι ὁ παππούς μου
 κι ἐμπῆκα τά μεσάνυχτα στσί πέτρινους δρυγιᾶδες,
 πού μάθια μέ γρυλλώνουνε καί σκλωπες μέ καλοῦσι
 — βάστα τό νοῦ μου, Χαραυγή, νά φτάξω πρίχου σπάσει,
 στή μ-πρώτη φωτεράδα σου τ' ἀηδόνια νά μαυλίσω.

10

Ἐνας μεγάλος ποταμός περνᾶ στή μέση μέση,
 μέ μιλλιούνια βορθακούς, χιλιάδες νυχτοπούλια,
 κι ἀπού τά μαυρά ντου νερά, μέσα στσί κατσιφάρες,
 ὅτι καί διανυρίζεται θαμπός, κρυγιός ὁ μύλος.
 Κοπέλια ἀκόμη στό σκολείο 'δηγούνταν ἡ λαλά μας
 πώς κατοικοῦνε φανταρά, δράκοντες κι ἀνεράδες
 κι ἔνας ἀράπης μυλωνᾶς, π' ἀλέθει κάθα νύχτα
 καί παιζει τό Σταφιδιανό καλλιά παρά τό Χάρο.
 Κι ὅποιος τοῦ παιζει τό σκοπό μέ πλιά πιτηδειοσύνη

20

"

- 41 -

γίνεται διαδικούσας μυλωνάς και διαδικούσας ξεστοιχειώνει.
Και στό γ-καπνό τον αθιβολής από την κοπελάτα
θολά θωράκια και τον άγριο χαμογέλιο,
τον κόρης της αλλού μυλωνά, στό μύλο κλειδωμένης,
που γδέχεται τρεμάμενη τα μαϊκά νά λειώσου.

«Πρόβαλε απόξω, μυλωνά, χαρά το, νά μ' αιδάρεις,
νά ξεφορτώσω την αλεσμάτα που τό χελιό μου χτῆμα!»
«Επέθοιαν ώρα, ζάβαλε, θυμήθηκες το μύλο
και μου ρθες μέτρη αλέσματα και τοι χελιές φοράδες;»
«Απού την αλάργο έκινησα και απονωρίς θελά ρθω,
μά στά μισά μου πάντηξεν ένα χωριό καινούργιο.
Τρεις αντρες μ' έκρατηξαν νά μπούμε στό ντουκιάνι
νά πιούμε δύο μουρνόρακες αλλά θέλω και αλλά θέλω!
Μ' αντρες αύτοι δέν ήταν μονό ταν αλλού μ-πράμα,
κι εθάρρου μ-πάσι ήτο μ-πρώι μά δηλιος έπορπάθειε
κι οντεν ανασηκώθηκα ποκόλευγεν η μέρα...»

Μεσόσπεζα μ' έτυλιξεν η νύχτα η περγελάχτρα
κι εστάθηκα, τό χτῆμα μου στό ρυάκι νά ποτίσω.
Μά έπρόβαλε μιά λυγερή, μελαχροινή περίσσα:
“Κρασί πουλῶ τον πεθυμιάς κι έχω φωθιά άφτωμένη.”
“Και πόσο, γαϊτανόφρυδη, μου θές γιά τό κρασί σου;”
“Στό νά μ-ποτήρι δύο λεφτά, στό μαστραπά δύο λίρες
και στή γ-κανάτα δύο φιλιά, σά δέ δειλιάς, διαβάτη!”
“Έχαμοκουκουδίσαμε νά κάμωμε μ-παζάρι
κι οντεν έμίσεψα πό κειά την αστρή ταν ψηλωμένα!

Συμπάθησέ μου, μυλωνά, και πρόβαλε στή μ-πόρτα.
“Επόρισεν διαδικούσας στή μαύρη νύχτα μέσα:
μουδ' αθρωπος τον πάντηξε μουδ' αλεσμά γ-η χτῆμα,
μουν' ένας κακομούντρουλος αράπης ως απάνω
μ' ένα λιοντάρι σκουλιερό μιγόμια φορτωμένο,
πουγά χανε μέσα γιαν αλεσμά φιλά φιλά ρουμπίνια.
“Ητονε νύχτα τον Ανοιξης π' ο Μάης έγεννατο
κι έχαθηκεν διαδικούσας στήν αλλαξά τον μέρας.
Κι έμπηκε διαδικούσας μυλωνάς κι άριζει μπλιό τό μύλο
κι έχει κλεισμένο στό κουτί την άμορφο θυγατέρι
κι άλεθει αλέσματα κουρφά, καρπούς από αλλο γ-κόσμο,

30

40

50

και κάθα τρίτη ούληνυχτίς η λύρα ντου γροικάται....

60

Μ' έτουτεσές τον αθιβολές έβγόρισεν διαδικούσας
και στήν αύλη ντου εστάθηκα κι έκαμα τό σταυρό μου.
Τό βουργιαλάκι μου άνοιξα κι έσυρα τό λυράκι
και την ακριβό ταυράκι ντου, τό γυριστό δοξάρι
κι έντακαρα τοι χόρδες του, μέ πυρετό και πόθο,
σά νά ναι αζωντανό κορμί, ν' αλαφροκανακίζω.
Ταξίμι εξεκουβάριασα κι έκρεμασα στην αέρι
και μετά κείνο έντακαρα παλιό σκοπό νά φάνω,
θαρέ νταμπαχανιώτικο σά ντη ακριβό μετάξι,
παραπονούμενο πολλά κι άγγελικό περίσσα.

70

Μά δέ νταράσσει η σκοτεινιά, μιλιά κι αγγιά από τό μύλο,
μουδ' ένας κούσω απαταχλί μουδ' ένας λύχνος ν' αψει.
“Ωρα, πολληώρα έπάλευγα μέ τον σκοπού τά φάδια,
κι ώρες έξόμπλιαζά τονε κι ώρες τόν είχα σκέτο
κι αράκι και πού έτραγούδουνε, μά, πλιά, βουβό τόν είχα.
Κι απής μ' έτουλουπάνιασε σά ντο πυκνό κουκούλι
σιγά σιγά τόν έκοψα, πραγιά, νά μή μ-πονέσω,
τάξε πώς έξελούρωσα σά ντο μωρό στή γέννα.

80

Κρυγιός, βουβός και σκοτεινός, δέν άναπνέει διαδικούσας
Μά τσά πού έπισωγύρισα νά έπιπαστού ντά μέλη,
ώφου, κι είδα ντά μάθια μου τό δέ ντό βάνει διαδικούσας
Πρεματώμενος δ λάρις, μιαρά τον δάσους κι έχνη,
λαγοί κι αρκάλοι, μποντικοί, ζουρίδες, κατσοχούροι
και κάπροι κι αγκριγιόκατες, σκλωπες, ζαριά κι αηδόνια,
στή γήτης κι απάνω στά δεντρά κάθουνται και φρουκούνται...

90

Ο νοῦς μου έχεθολάθηκεν από τό χιαχιροτισμό μου
και μέ καθάριο λοϊσμό γυρίζω διθέ ντό μύλο
— κι είντα νά ίδου ντά μάθια μου μή ντά σοχάσω πάλι!

Αντρούς κορμί θεόρατο, σά ντο κατράμι μαύρο,
σά νά τονε στό κάρβουνο πιτήδεια σκαλισμένο,
στέκει στοι πόρτες άμπροστά κι έχει στά μάθια λάθρες
κι έτσα πού μ' έπεργέλασε ντη αδόδια ντου έφεγγρίσα.

«Ιχου! ναν αντρα πού φταξε, σά ντο σαμαριθάκι,
και βάνει στην άμυνταλάκι ντου νά μέ καταπονέσει!...
Κάπτε νά παιξωμ' αύγιαργά, νά κάμωμε μ-παρέα,

καὶ θά 'χει κέρδητα πολλά ὁ πλιά καλλιά 'π' τσί δυό μας!»
Ναι τοῦ 'πα στή συνορισά μέ τή γ-καρδιά κουβάρι
κι ἔτιδα π' ἀντιπάτησε ν' ἀντιγιασέρει μέσα,
μ' ἔνα σιτζίμι ἀσύντριφτο ν-εῖδα γερά δεμένη
'πού τό ζερβό ντου ἀτζίποδα κατώπετρα τοῦ μύλου! 100
Καὶ τήνε σέρνει ὅπου βρεθεῖ καὶ τοῦ κλουθᾶ μέ βροῦχος,
ἀλλάμπιλίρι ν-ἀπό ποιό κι εἶντα λοῆς δεμένος...

"Απλωσε νέ μέρα τ' ἄσπρα τζή παπανωθιό στό γ-κόσμο
κι ἔξέφεξεν δ ποταμός κι ἐμέρωσε ντό δάσος.
Σπό μύλο ἀπόξω κάθομα! σ' ἀμυγδαλοκουτσούρα
κι ἀδρίζω τό δοξάρι μου μέ γιασεμί λιβάνι.
Κι ἀράπης ἐμπαινόθγαινε γ-καί φαητά ἔκουθάλειε,
ντάγκους φαρδές σά ντά τεψά, τυριά σά ντά καλάθια,
κι ἔνα ρακονταρμέτζανο μέ δυό δαθέ ποτήρια.
'Απλώσαμε γ-κι ἐφάγαμε γ-κι ἥπιαμε σά τζί δράκους 110
κι ἐπύρωσε ντό αἴμα μου κι ἀντρειεύτηκ' γ-καρδιά μου.
«Κάτσε νά ροζονάρωμε γ-καί πέ μου 'δά ἀπό ποῦ 'σαι..»
Καὶ τό χωριό καὶ τ' ὄνομα καὶ τή γενιά μου τοῦ 'πα
κι «ἄειντες» τοῦ λέω «νά διούμενε τό στοίχημα ποιό θά 'ναι..»
«Πέ μου εἶντα θές, ἀθρώπου υγιέ, νά πάρεις ἂ γ-κερδίσεις.
τό θησαυρό ἀπόν διέπουνε τρεῖς ὄφηδες στή λίμνη,
τ' ὄνειρου τό χρυσό κλειδί, τσή Μοίρας τήν ἀνέμη,
δυό τρεῖς καρακατζόληδες, νά τσί 'χεις φαμεγιούρια,
γ-η' 'να γ-κρουστάλλι νά θωρεῖς μελλούμενα τοῦ κόσμου;»
«Δέ θέλω 'γώ 'τσά πράματα μούδ' ἔτσα καλιμέντα, 120
μό' θέλω τ' ἀκριβό πουλί πού 'χεις ἐπά κλεισμένο
καὶ ξακουστά 'ν' τά κάλλη ντου σ' οὖλα ντά παραμύθια!»
«Σάν ήμπορεῖς μέ κέρδισε κι ή γι-'Αηδονιά δική σου:
παιζώ καὶ τή γ-κατώπετρα πού σέρνω ἐπά δεμένη
κι ἀπού τήν ἔχει στέκει ἐπά κι εἶναι τσ' ἔξας του δ μύλος..»
«Παίρνω τη γ-καί τή λυγερή, παίρνω το' γ-καί τό μύλο
κι ἄ χάσω, κάθομαι γιαμιᾶς νά πάρεις τή μ-ψυχή μου!»
«Δέ ντήνε θέλω τή μ-ψυχή, μό' θέλω τό λυράκι
κι ἐσένα τζιμπροδένω σέ καί σ' ἀκριβοχαρίζω
γρέ μάισσας χιλιῶ χρονῶ, φαμέγιο τζή νά σ' ἔχει..» 130
«'Ανοιξε, δρτάκη, τό κελλί νά διῶ τή φλακισμένη..»

Προθυμερά ἐστηκώθηκε γ-κι ἐμπήκαμε στό μύλο.
«Σάν ἀκροφιλευτήκαμε, δέ σου χαλῶ χατήρι..»
Παιίρνει ἀπ' τό σέρμα ἔνα γ-κουτί σά μιά φουχτέ μεγάλο
καὶ μ' ἔνα τζίγκινο κλειδί τό διπλοξεκλειδώνει.
σ' ἔνα γ-κλουθάκι μιά σταλέ 'πό γανωμένο ἀτσάλι
ἀνέρπιδα ἐπετάριζε μιά ν-ἄσπρη καντινέλλα.
«"Ε ντή μ-ψυχή τσή λυγερής, ὅλο ἐμμορφιά κι ἀγνότη,
καὶ τό κορμί τζη εἶναι μακριά, ποθές πού δέ διγορίζει,
μά θά σ' τό δείξω, ἀνέ σου διγεῖ, νά πά νά τήνε πάρεις..» 140

Σάν ἔφταξε ντό πρόσαργο κι ἐπῆρε δήλιος κάτω,
ἐπρύπωξεν δ μυλωνᾶς σ' ἔνα γωνιό τοῦ μύλου
καὶ μιά λυρούκλα ἔξέχωσε μισό δεντρί στό μπόι,
μέ ξόμπλια καὶ σκαλίσματα καὶ τρεῖς δοξάρι.
Οἱ κόρδες τσ' εἰν' ἀντέρινες 'πού τή γ-κοιλιά 'νοις δράκου
καὶ μιᾶς νεράδας τά μαλλιά δοξαροκορδουλάκια.

Κι ὡς ηρθα' ντά μεσάνυχτα, σαφί πουλιά κι ἀμάθια,
τό ν-τόπο ἐκαθαρίσαμεν ὀμπρός ἔκειά στό μύλο
κι ἀρχίξεν ἀπαλά ἀπαλά, πρῶτος αὐτός, νά παιζει...

Κι ἐπήγε ἀπ' τό Σταφιδιανό -κουζουλαμός, Χριστέ μου—
σ' ἄλλο σκοπό παλιοῦ καιροῦ, χιλιῶ χρονῶ μακάμια,
δυό χιλιαδῶ γυρίσματα, καὶ τά πουλιά ἐσωπᾶσα
κι ἐγροίκιας μόνο δοξαρές καὶ ποῦ κι ἀφρό στό ροῦμα.

Κι ἀπῆς ἐφκαίρεσε γ-ψυχή κι ἐπόπαιξεν ὀλόγρος,
ἔβαλα κι ἀπατός μου ἀρχή κι ἔβρόνταν' γ-καρδιά μου.
Εἶντα νά παιξεις καὶ νά πεῖς ὀμπρός σ' ἔτσα λυράρη;
Τά πλιά παλιά ἀπού 'κάτεχα, τά πλιά μαρουβισμένα,
ἀνάσερν' ἀπ' τή θύμηση κι ἔβανα στά δαχτύλια.

Μά δέ μοῦ 'φτάνα' ντά παλιά μ' οὖλη ντωνε τή χάρη
κι ἄλλασσα κι ἐπαράλλασσα κι ἔβανα 'πό δικοῦ μου
κι εἶντά 'παιζα στήν ύστερη καθόλου δέ θυμοῦμαι.

Κι ηρθανε πάλι τά πουλιά καὶ τά μαρά τοῦ δάσους
καὶ μιά στιγμή ἐκεντήσανε τοῦ μπέτη τά μπαρούθια
κι ἐγίνηκε δρτσες δ σκοπός κι ή ψιχαλίδα μπόρα.

Κι ἀρχίξε γ-κι ἐψιχάλιζεν ή ξαστεριά ἀστρουλάκια:
κουκοσαλές ἐπέφτανε χαμόστρωμα στό χῶμα
κι οὖλο ντό δάσος ἔφεξε σά νά 'χειν εἶναι μέρα.

Κι ἀπῆς τὸν ἔκοψα κι ἐγώ κι ἐγίνη σιγανάδα,
ἔσκυψε γ-καί μου 'φίλησεν ἀράπης τό λυράκι...
Μά δέ ντόν εἶδα σκεφτικό πώς ἔχασε ντή μάχη, 170
μά ἐγέλα' γ-κι ἐγελούριζε γ-καί μέ τά γέλια μου 'πε:
«Ἐ, νιούτσικε, ἔπαθές τηνε κι ἐδά μή ντό θαρίεσαι
κι ὥρα' τονε νά 'ρθεῖ κιανείς νά μέ ξελευτερώσει,
νά ἴδω κι ἐγώ καλή θραδύα κι ἀξέγνοιαστος νά θέσω.
Κάθου ἐδά' πά, καζάντιζε, στή μ-πέτρα σου δεμένος,
καί πχαίνω ἐγώ στό σπίτι μου, στοῦ κοργιαλοῦ τά έθη.»
Τ' ἀδόδια μου 'μαργώσανε κι ἐλίγιανε ἡ μιλιά μου
κι ἐδρέθηκ' ἡ κατώπετρα στό μ-πόδα μου δεμένη.
«Σκύλε, κι ἐσύ μ' ἐγέλασες, μά καί τά παραμύθια,
κι ἀθρωπος δέ γλυτώνει σου, μά 'γώ θά θρῶ τερτίπι! 180
Ποῦ ρίχτει ἡ γι-'Αηδονιά σκιανιό, νά πά' νά τή γυρέψω;»
«Μέ το' ἀνεράιδες κάθεται, στοί ποταμούς χορεύγει,
φέγγει, γροικᾶ, μά δέ μιλεῖ μουδέ-ν ἀναστοράται,
κι ἡ τζῆ γιαείρεις τή μ-ψυχή, ταίρι σου τήνε κάμε.»
Κι ἐδιάλυσε σά ντό γ-καπνό στο' αύγης τήν ἄσπρη ἀγκάλη.

‘Η πρώτη νύχτα δύσκολη, φοβιστερή περίσσα,
ὄντεν ἐπρεμαζώνουντα' ντά φανταρά τοῦ κόσμου,
μ' ἀπόκειας ἐσυνήθισα καί δέ ν-τρομάσσω μπλιό μου.
'Αλέθω στάρι ὄλόμαυρο γιά τοί καταχανᾶδες, 190
κανέλλα, μηλοζάχαρη, μόσκο γιά το' ἀνεράιδες,
ἀλάτσι γιά τοί μάισσες, γιά το' ἀρμυροκουλοῦρες...
Κι δόλο ρωτῶ κι ἀναρωτῶ σάν ἔρχουντ' οἱ νεράιδες
ποιές ἔχουνε τή λυγερή, μέ ποιά μ-πατούλια πράσσει·
καί μιά μου τό 'μολόησε μιά δροσερήν ἐσπέρα
καί μου 'ταξε μ-πώς θά τοί θρεῖ καί θά τῶνε μιλήσει
καί θά μου τήνε πέψουνε μέ τ' ἀλεσμα στό μύλο.
Γ-ῆ θά' 'ρθει γ-ῆ μ' ἐγέλασε γ-ῆ δέ μ-περνοῦνε οἱ χρόνοι,
μέρες καί νύχτες φεύγουνε κι ἡ πεθυμῶ δέ φτάνει.
Φτερουγαρίζει στό κουτί τ' ἄσπρο καντινελλάκι
καί κάνω ἐγώ τό μυλωνᾶ τοῦ σκοτεινᾶς τοῦ κόσμου. 200
Σπαθί ὁ καιρός στεμένο ὄρθο ποπανωθιό στό μύλο
— σπᾶσε, Χριστέ μου, τή γ-κλωστή, νά πέσει νά μέ κόψει!
“Ενα κατέχω σίγουρο καί πλιά μου κουγιουρντίζει:

πώς τ' ὄνομά μου θρίχνεται σφιχτά περιπλεμένο
σ' ὅμυαλιδάκια κοπελιῶ, ψυχές καί καρδουλάκια,
πού τά ποτίζου' γ-κάθ' ἀργά λαλάδω παραμύθια
κι ἐσύ τά θρέφεις, Χαραυγή, πρώτη μου φιλενάδα...

Ζυγαρδέλη

*M*ικό κοπέλι ὁ Κωσταντῆς, μούδε στο' ὄχτώ δέ φτάνει,
μισεύγει τοί μεσημερές κι ἡ μάνα ντου τό χάνει.
Κι ἀπῆς γιαγέρει και τή ἵδει και πιάσει τό ξυλίκι,
γλακᾶ στή γ-κοῦδα τσῆ λαλᾶς, πού τοῦ 'χει τροζαλίκι.
Ευπνό, μά κακοπάντιδο, καντζίκικο κοπέλι,
χάνει σαφί κατσουκανίες κι οῦλο ντό γ-κόσμο θέλει.
Καί μιά γλυκειά μεσημερέ, τοῦ Μάη καλονάδα,
ἐπόγειρεν ἀπ' τό χωριό σάμε τή Γρέ Λειβάδα.
"Εκειά χαράκοι στέκουνε σαφί πλατές λειχῆνες,
π' ἄλλες μ' ἀγίους μοιάζουνε κι ἄλλες μέ προβατίνες.
Κοπέλι δέ σιμώνει ἐκειά, τά σκέδια φοβᾶται,
μά ὁ Κωσταντῆς ἐσύμωσε, γιά νά 'χει νά δηγάται.
Καί στοι σκισμάδες τοί πολλές ἀπάνω στά χαράκια
εἰδε φωλές ζυγαρδελιῶ μέ χρυσοφτερουγάκια.
Πλιά θά 'σανε πάρα ἐκατό κι ἐγλυκοκελαηδοῦσα
κι ἥσαν ἀνέφαλο χρυσό ἐτσά πού 'φτερουγοῦσα.
"Ἐκατσε γ-καί τά 'ξάνοιγε γ-κι ὁ νοῦς του 'θελα σπάσει
κι ἀπ' τή μ-περίσσαν όμορφιά θαμπώνει και πλαντάσσει...

Τοῦ γέρο Χρόνου ἡ κάνουλα σταλέ σταλέ σειρώνει
κι ἐφύγαν' εἴκοσι σταλές κι οῦλες των εἶναι χρόνοι.
Ντελῆς εἰκοσοχτώ χρονῶ πού 'χ' ἡ μαθιά ντου μπόρα,
πατεῖ ὁ Κωστῆς και τρέμ' ἡ γῆς και γονατίζει ἡ Χώρα..

10

20

Τ' ἄρχο Σμυρλῆ παλληκαρᾶς μέ τό πουγγί γεμάτο,
τιμή και γνώση δέ ψηφᾶ κι οῦλους τοί βάνει κάτω.
Τό 'φερε γ-κεῖνος ὁ καιρός εἰς τήν ἀποστροφή ντου
τό θυγατέρι τ' ἄρχοντα νά 'χει τήν ἑορτή ντου.
Τεσσαροχρούλα λεμονέ και γεραχοματούσα,
πολλές χαρδιές ἔχανουνταν ὅντε ντήν ἐθωροῦσα.
Κι ἀπ' τό περίσσο "ώρα καλή" και τό "καλήν ἐσπέρα"
ἐπιάστηκε γ-κι ὁ Κωσταντῆς στό τέλι μιάν ήμέρα.
Μούδ' ἀπ' ἀγάπες νιώθει αὐτός μούδ' ἔρωντες κατέχει,
μά θέλει τέθοια λυγερή ταΐρι ντου νά τήν ἔχει.
Κι ἐλόγιασε, ως ἐκέντανε το' αὔγης τό πολυκέρι,
πρᾶμα ἀτσετάδο κι όμορφο χάρισμα νά τσή φέρει.

30

'Εθγῆκε στή φοράδα ντου, τό Μαῦρο Χελιδόνι,
κι ἀφηκε γ-κι ἐλαλιούσανε τά χάμουρά τζη οί χρόνοι.
Κι ἔντα τά μέρη τά παλιά μέ τά ψηλά χαράκια,
πού 'ν' οι γι-ἀρίφνητες φωλές, γεμάτες ἀβγουλάκια.
Τόν ἀσκιανό ντου ώς εἰδανε μαῦρος, μαχρές νά μπαίνει,
οῦλη μαζί ἐστηκώθηκεν ἡ πουλιτσέ ἀγκρισμένη.
'Εφουρφουρίσα' ντά φτερά κι ἐκροῦμα' ντόν ἀέρα,
μά 'να μ-πουλάκι ἐπόμεινε στοῦ κλέφτη νιοῦ τή χέρα.
Πιτήδεια τό 'φουκάρωσε στό ξομπλιαστό θουργιάλι
και δέν ἔξαναπέζεψεν δέξια στή Χώρα πάλι.

40

«'Αρχοντοπούλα αύγερινή σά ντή δροσοσταλίδα,
δίδεις τσῆ πλάστης όμορφιά και τσῆ χαρδιᾶς ἐρπίδα.
Σά ντή δική σου τή γ-καρδιά μική χαρδιά σοῦ φέρνω,
κι ὅντε γελοῦ' ντ' ἀμάθια σου μοιράζεις φῶς και παίρνω..»
Μέ κουρταλάκια ἐπήρε ντο και μέ χαρά μεγάλη
κι ἔνα γ-κλουβάκι σκαλιστό ἔκαμε νά τό βάλει.
Στή γ-κάμερά τζη τό 'φερε ντ' όμορφο ζυγαρδέλη,
πού κελαηδεῖ και τρίζει ὁ νοῦς κι ἀθεῖ και στάσσει μέλι.
Και θράδυ θράδυ ἀφέντης τση ἔκαμε ρεβαϊζα
κι ὅσοι γ-κι ἡ 'μαζωχτήκανε τό κέφι δέν ὄριζα.
Κι ἀπῆς ἐσκόλασε ὁ χορός κι ἐπαψε ντό ραέτι,
κι ἡ κοπελιά στή γ-κλίνη τζη καταλαγιᾶ και θέτει.
Μ' ἀπάν' ἀπού τή 'σκέπαζε ντοῦ ὑπνου τό στρωσίδι,

50

φωνή γροικᾶ στή γ-κάμερα καί μέσα στό σκοτίδι! Μέ τοι σκληρές στηκώνται κι ἀφτει τό λυχναράκι κι εἶδε γ-κι ἐμῆλεις ἀπ' τό κλουβί τ' ὄλόχρυσο πουλάκι: 60
 «"Ητονε, φῶς μου, μιά βολά σ' ὅμορφο γυρογιάλι μπαξές γεμάτος ροδαρές μέ μυρωδιά μεγάλη..."»
 Εἴντα λογάται ἔνα μ-πουλί νά λέει παραμύθια – κι ἀπ' τοι φωνές της ἐγνώσανε τ' ἄρχο Σμυρλῆ τά σπίθια!
 Μ' ὅντεν ἐμαζωχτήκανε φαμέγιοι κι ἀφεντάδες, τό ζυγαρδέλι ἐκοίταξε γ-κι ἀφηκε τζί καντάδες.
 «"Εμύριζέ σου τό κρασί, θαρρώπως, θυγατέρα, κι ἀφηκες κι ἥπιε σου τό νοῦ καί σ' ἔδωκε ντ' ἀέρα.
 "Αρνεψε καί χαμήλωσε, κοίταξε σ' ἔνα γύρο καί μήν ἀφήνεις τή γ-καρδιά στή χώρα τῶν ὄνειρων."» 70
 «"Εκείν' ή νύχτα ἐπέρασε κι ἥρθεν ή γι-ἀδερφή τζη, ίδια σά γ-κι οὐλες τοι νυχθιές, μαύρη στή στόρησή τζη.
 Στ' ὥρην κλουβάκι τό μικιό πουλί δέν ἐκοιμήθη, μ' ἄρχιξε ντά μεσάνυχτα πάλι τό παραμύθι.
 "Ετσά τήν ἀλλη ἀργαδινή καί τή μ-παράλη ἀκόμη, μά ή κόρη δέ συβάζεται μέ τον πουλιού τή γνώμη:
 Ξυπνᾶ, ρανίζει, δέρνεται, σκληρίζει καί φοβάται καί θέλει μέ τή μάνα τζη νά πχαίνει νά κοιμᾶται.
 Μά ὅσες βολές ἐξώμενε γ-κι ἀρχοντας νά τό 'κούσει, κοιτάσσει τό τροζό πουλί κι οί νύχτες του περνοῦσι. 80
 "Εφας γ-ξύλο ή κοπελιά ψόματα νά μή λέει, παρακαλεῖ τό κάθ' ἀργά κι οὐλη ντή νύχτα κλαίει.
 Κι ἀνέρπιδη μιά ν-ταχυνή καί κακοκοιμισμένη στόν ἀντρα πού τοι τό 'φερε, στό γ-Κωσταντή, πηγαίνει.
 «"Άνε μ-πιστεύγεις σέ Θεό, κόπια στή γ-κάμερά μου, νά 'κούσεις τό κανίσκι σου πῶς φθείρει τή γ-καρδιά μου."»
 «"Δέν ἔχει πρᾶμα τό πουλί" λέει κείνος μέ τό νοῦ ντους "μά τό κοράσο ξαργητού καλεῖ μέ ἀπό δικοῦ ντους".
 "Αποβραδίς ἐτρύπωξε χωστά στή γ-κάμερά τζη κι ἔκειά 'πον 'κουβεδιάζανε ἀπλωσε στά κουρλιά τζη. 90
 Τρομάσσ' ή κόρη, σέρνεται, μ' ἀπηλογιά πρί δώσει δ φτερωτός παραμυθᾶς τό φάδι ντους 'χει ἀπλώσει:
 «"Ητονε, φῶς μου, μιά βολά σ' ὅμορφο γυρογιάλι μπαξές γεμάτος ροδαρές μέ μυρωδιά μεγάλη..."»

Πογαλανίζει δ Κωσταντῆς καί κουρφανατριχιάζει κι ή κόρη ἀπού τό φόβο τζη τόνε σφιχταγκαλιάζει.
 Μά, ώς κι ἄν ἐδρόνταν' ή καρδιά στά χέρια τά ζεστά τζη, τό μ-πασαλή ντου ἐγδύμνωσε γ-κι ἐσέρθη ἀπό κοντά τζη.
 Βάνει τή χέρα στό κλουβί καί τό πουλί τρομάσσει

100

κι ἀπού τό λαιμουδάκι ντου ξαμώνει νά τό πιάσει.
 «"Ε, φανταρό γ-ή μαϊκό, λέγε μ' ἀλήθεια εἰντά 'σαι,

ἄλλοιως μέ δίχως κεφαλή θά πάψεις νά δηγάσαι!..."»

Μά τό πουλάκι ἐζάρωσε γ-κι ή γι-έμιλιά ντου σβήνει καί νά τό σφάξει κάνει διάνοιας, μά ή κόρη δέν ἀφήνει.

«"Ἄς εἶναι σκιάς, ἐσίμωσεν ή γι-ώρα μου νά μάθω εἰντά 'ναι τό παράξενο πού μοῦ 'λαχε νά πάθω.

«"Άμε νά στρώσεις τ' ἄλογο, νά φέρω τό δικό μου καί πάμε νά ρωτήξωμε ντ' ἀνεμοριζικό μου!..."»

«"Ωρα πού ἐποδιαφώτανε, στή μ-πρώτη φωτεράδα, φτάνουνε μέ τ' ἀλόγατα κι οί δυό στή Γρέ Λειβάδα.

110

Τραντάσσει καί ζαλίζεται 'πον τά τραγούδια δό τόπος κι δό Ήλιος λέει δύντε μ-περνᾶ πώς ἀξίζεν δό κόπος.

«"Ήλιε, παλιέ μου μερακλῆ π' δό κόσμος δέ σέ δάνει, στή γ-κουζουλάδα σου θαρρώ πώς ἄλλος δέ σέ φτάνει.

Μικιός τά 'θάρρουνε κι ἐγώ τοῦ τόπου μου στολίδι, μά 'δά θωρώ τή χέρα μου τ' ἀνέμου νά τά δίδει!"»

Σιμώνου', γ-ξεπεζεύγουνε, μπαίνουνε στά χαράκια καί τοι κουκλώνουνε γιαμά τά χιλιά φτερουγάκια.

Βγάνει ἀπ' τή βούργια δ Κωσταντῆς τό σκλάδο ζυγαρδέλι καί τό μολαίρνει νά πετά στοι σκίστρες ὅπως θέλει.

120

Μιάν ἀστοιβίδα ἐκέντησε στή χέρα τή ζερβή ντου κι ἐστάθη κι ἀντιστοίθαξε στοι πέτρες ή φωνή ντου:

«Φανερωθεῖτε 'δά, πουλιά μέ τή μιλιά τ' ἀθρώπου, γιά θά σκορπίσει δό θήσος σας στ' ἀπέραντα τοῦ τόπου!"»

Μ' ἀντίς νά φύγου' ντά πουλιά καί νά ξετρουμιστοῦνε, γύρου τριγύρου 'κάτσανε πραγιά καί τοι θωροῦνε.

Νοητέρα ξανοίγουνε μέ προσοχή μεγάλη κι οί νιοί ρωτοῦνε μέ τό νοῦ εἰντα θά 'κούσου' μ-πάλι.

Κι ἔνα μ-πουλί παχιό κι όμορφο πλουμισμένο στέκει καί δίδει ἀπηλογιά ώς εἶναι μαθημένο:

130

«Χίλια καλῶς δρίσετε, ἀθρῶποι, στὸ χωριό μας:
κι ἂνε βαστάτε καὶ φωθιά, δέ θέτε τὸ κακό μας.
Καλά τ' ἀφόραθήκετε πώς τοῦτο ντό μιλέτι
δέν ἀποσέρνει ἀπ' τὰ πουλιά, μά τ' χει ψυχή στὸ μπέτη.
Ἐγώ μ' ὁ γεροντότερος ἀπ' οὐλους εἰς τὸ σόι,
γι' αὐτὸ σιμώνω νά γενω στοῦ τρυγονιοῦ τὸ μπόι.
Κι ἄ σβήσεις χάμαι τὴ φωθιά, ὑγιέ, καὶ ξεμανίσεις,
θά κούσεις τήν ἀλήθεια μου πρίχου παραλοΐσεις.»

Ἐκουκουσίσανε κι οἱ δυό σά ντά μικιά κοπέλια
καὶ σιγανοκελάγδισμα 'πιᾶσα' ντά ζυγαρδέλια.
Κι ὁ γέρος, ὁ πρωτόγερος, μέ τή φωνή σπασμένη,
ἐμίλειε γ-κι ἐγροικούσανε κι οἱ δυό τρομαριασμένοι:
«³Ητο', μ-πού λέτε, μιά δολά σ' ὅμορφο γυρογιάλι
μπαξές γεμάτος ροδαρές μέ μυρωδιά μεγάλη.
Στή μέση τοῦ μπαξέ 'φώλευγε χωριουλάκι
κι είχε ντό κάθα σπίτι ντου μηλίτσα στ' αὐλιδάκι.
Κείνη ντή μπίκα τοῆ στεριᾶς γ-εῖς βασιλίος τήν ἔχει,
κακόσκωτος κι ἀχόρταγος, πού δίκιο δέ γατέχει.
Πραματευτής ἐπέρνανε, μαύρος κι 'Ανατολίτης,
μέ φέσι καὶ χρυσό χαλκᾶ στή φίλιαση τοῆ μύτης.
Κι ἐμίλησε ντοῦ βασιλιοῦ γιά νά μᾶσε πουλήσει
κι ἔνα σιγλή χρυσά φλουριά δράγανε νά τοῦ μετρήσει.
Καὶ μᾶς ἐπούλησε, μαθώς, κι ἐκόπιασεν ὁ ξένος
νά μᾶσε δάλει προσταγές, θολός καὶ μανισμένος.
Μανάρια 'ξεκρεμάσαμε, 'στηκώσαμε σκαλίδες:

“— Μίσεψε, σκύλε, ἀπό 'παδά, νά μή γενεῖς λουρίδες!”
Μά κείνος ὁ πραματευτής δέν ἦτον ἀπ' το' ἀθρώπους
κι ἐκάτεχε ντά μαϊκά μέ το' 'Αραπιᾶς τοί τρόπους.
Καὶ μ' ἔνα ν-τραγοκέρατο καὶ τή μ-προβέ 'νοῦς κάτη
ώς είμαστε μᾶς ἔκαμε νύχτα δροντές γεμάτη.
Ἐγέμοσεν ἑφτά κλουβιά καὶ δεκαπέντε μίνες
κι ἔνα γ-καράβι τούρκικον ἐφόρτωσε μέ κείνες.
Κι εἰς τό Μισίρι 'Θελα δρεῖ μ' ὅ, τι γ-καιρό κι ἄ λάχει
νά μᾶσε κάμει χάρισμα το' αὐλῆς τοῦ Πατισάχη.
Μά ἐχύθη του μεσόσπεζα κουρσάρης Μπαρμπερῖνος,
π' ὥστε νά στέκουν οἱ γιαλοί νά 'χει ἀναπνοιά κι ἐκεῖνος!
Στά κύματα τόν ἔριξε γ-κουτσοκεφαλισμένο

140

150

160

καὶ τό καράβι ντού 'σπασε κι ἐπῆγε ντῶν ἀνέμω.
Τσί θησαυρούς του ἐκούρσεψε γ-κι ἐμᾶς ἐμόλαρέ μας
καὶ τ' ἀεράκι τοῦ γιαλοῦ στό ν-τόπο σου ἔφερέ μας.

170

Αὐτό 'ν' τό παραμύθι μας καὶ τά πολλά τά πάθη
κι ἄν ἔχετε καλή καρδιά, κιανείς νά μή ντά μάθει.»

«Δέν είναι τρόπος νά λυθοῦ ντά μαϊκά τ' ἀράπη;»
ἐσιγορώτηξεν ἡ νιά κι ἀπόκειας πάλι ἐντράπη.

«'Ωρα π' ἀλλάσσουν οἱ χρονές, τή μ-πρώτη τοῦ Γενάρη,
ὅντε ν-τρυπά τ' ἀνέφαλα κι ἀστράφτει τό φεγγάρι,
μπορεῖ μέ τό τραγούδι μας τό μαϊκό νά λειώσει
κι ἄης Βασιλῆς πού περνᾶ νά μᾶσε λευτερώσει.
Μά πρέπει νά 'μαστ' οῦλα ἐπά καὶ μονιταρισμένα
κι αὐτό δέν ἔχει πῶς γενεῖ εἰσέ καιρό γ-κιανένα.

180

'Εφτά πό μᾶς, γερόντοι ἐδά, μπορεῖ καὶ ποθαμένοι,
εἰν' ἀπ' ἀρχόντους ὅπου γῆς εἰς τά κλουβιά κλεισμένοι.
Πρί χάσει τό καράβι ντου στοῆ θάλασσας τά βάθη
τοί πούλησε ὁ μαυρόψυχος σ' ὅποιο λιμάνι ἐστάθη.

Πασᾶδες τά 'γοράσανε, πλοῦσοι καὶ καπετάνιοι
κι ἔνα τό 'πηρα' —μ-πώς μιλεῖ— 'νοῦς τσίρκου οἱ γι-άτζιγγάνοι.
Κι ἄ δέν ἀνοίξου ντά κλουβιά κι αὐτοί δέ μᾶσε δροῦνε,
θά στέκουνε τά μαϊκά καὶ θά μᾶσε κρατοῦνε!...»

Ἐτούτανά πε ὁ γεροντής κι ἀπόκειας 'Θελα πάψει,
μά ἐστράφηκε στό γ-Κωσταντή κι είχε ντ' ἀμάτι ντου ἄψει: 190
«'Εσύ 'χεις κάρβουνο καρδιά κι ἀγάπη δέ γ-ξετρέχεις
κι ἐτούτηνέ τή γ-κοπελιά δέ μ-πρέπει νά τήν ἔχεις!»

Σά ντή δροντή, π' ἀπό μακριά σιγά κοντοσιμώνει
κι ἀστροπελέκι ξεπουλιᾶ, τό γ-κόσμο μισερώνει,
ἴδια τοῆ 'φάνη καὶ τοῆ νιᾶς τοῦτος ὁ λόγος νά 'ναι
κι οῦλες οἱ φλόγες τ' ούρανον πῶς στή γ-καρδιά τζη πᾶνε.

Ἐρωντα γιά τό γ-Κωσταντή δέν είχε ὁ νοῦς τοη δάλει,
μ' αὐτός ζάερι ἐγίνωνε μ' ἀπομονή μεγάλη.

Κι ἐδά, στό λόγο 'νοῦς πουλιοῦ πού νιώθει κι ἔχει γνώση,
θαρρεῖ πῶς σποῦνε οἱ μπέτες τοη κι ἀκούει νά τελειώσει.

200

Πορίζει ἀπόξω γλακιχτή κι εἰς τ' ἄλογο τζη δράγανε
κι ὅθε ντή Χώρα χύνεται πρικιά κι ἀρμυρισμένη.

Κι ἐκεῖνος μέσα ντου γροικᾶ φωθιά καὶ τόνε πιάνει

καί παίρνει τή φοράδα ντου κι ὄγλήγορα τή φτάνει.
 Πάνω στ' ἀλόγατά ντωνε στέκου' γ-καί ροζονάρου,
 μά 'ναι περίσσα μπίζηλον ἀπόφαση νά πάρου.
 Κι ἐντός του πρέπει ἐφύτρωξε τζ' ἀγάπης τό φιντάνι,
 μά κείνη δέ ντο δέχεται κι ὁ νοῦς τση δέ ντο βάνει.
 Καί μπάρεμου στήν ὑστεργιά, π' οῦλες τοί μπόρες κρίνει,
 χατηρικῶς στά χέρια ντου τό λόγο τζη τ' ἀφήνει:
 «"Αμε νά φέρεις τά πουλιά 'πού τά κλουβιά τοῦ κόσμου
 κι ἀπῆς τά ίδω στά χέρια σου, φωλέ σου κάνω ἐντός μου.
 Καί πέψε κι ούλο ντό χωριό τοῦ Γεναριοῦ τσί πρώτες,
 προξενητᾶδες νά 'ρθουνε κι ἀπόκειας γαμηλιῶτες...»

210

... "Εγερν' ὁ ἥλιος χαμηλά, στή δύση π' ἀνημένει,
 ὅντεν ἔξεχωρίσανε κι οί δυό ντουσουντισμένοι.
 'Η κόρη πάει στ' ἀφέντη τζη κι ὁ νιός εἰς τό λιμάνι
 καί μέ δεμένη τή γ-καρδιά πλώρα γι' ἀλάργο βάνει.
 Ποιό νά ρωτήξει -στ' οὐρανοῦ, στοῦ κόσμου τά θεμέλια-
 κι ἄραγες εἶναι στή ζωή τ' ἀθρωποζυγαρδέλια;
 Κι ἀπού 'χει νοῦ στή γ-κεφαλή καί πεῖσμα στό τεμόνι,
 ἀς βρίχει τό ξετέλεμα κι ἀς τό ξεφανερώνει..."

220

Ο ἄρχοντας τῆ μ-πουλιῶ

Εἰς τ' ἀρρωστάρικα βουνά, πού ζοῦνε τ' ἀσπρα λάφια,
 κάθετ' ἡ χήρα ἀρχόντισσα μέ τσι μακρές πλεξοῦδες.
 Τήν ὥργηα θυγατέρα τζη, Ψηλή καί νυχταμάτα,
 τρεῖς νιοί τση τή γυρεύγουσι ντήν ίδιαμένη μέρα,
 λεβέντες, διωματάρηδες, κι οί τρεῖς ήγιοι ρηγάδω.
 Κι ἐμπῆκε σ' ἔγνοια ἡ κοπελιά ποιό νά πρωτοδιαλέξει
 κι ἀρμήνεψε τζη ἡ μάνα τζη κι ἐκείνη τῶν ὅριζει
 νά κάμει ὁ κάθαείς τωνε κατορθωσά μεγάλη
 κι ὅποιου ρεχτεῖ ἀπ' τσι τρεῖς τωνε τόν ἄντρα νά διαλέξει.

Ο πρῶτος ἔσκαψε στή γῆς, ἀναμεσίς στά δάση,
 'νοῦς ποταμοῦ τή μ-περασά 'πού τό γιαλό στά ὄρη.
 Κι ἐτράφωσε στοί ρίζες τση δυό ρουκουνάτες στέρνες,
 ἀπού νά τρέχει ὀλοχρονίς ροδόσταμνο καί μύρο.
 Φύλλα χρυσά τήν ἔστρωσε, χοχλάδια διαμαντένια,
 καί στοί κολύμπες ἔριξε ψάρια χρυσά νά πλένε
 καί νά κουνιοῦνται στά νερά μ' ἔνα γ-κλειδί ἀσημένιο,
 ρουμπίνια μάθια νά 'χουνε, νά φαίνεται πώς ζοῦνε.

10

Κι ὁ δεύτερος ἔστήκωσεν ἔνα γυαλένιο μ-πύργο
 μ' ὅχτώ μαστόρους τοῦ γυαλιοῦ, μέ φυσηχτήρια κι ἄμμο.
 Εφύτεψε γυροῦ γυροῦ καρές καί κυπαρίσσα
 κι ἔβαλε δώδεκα λαούς μέ τ' ἄρματα στά χέρια
 νά βλέπουνε τό μ-πύργο ντου καί τήν ἀρχόντισσά ντου.

20

“Ελληνες μέ διπλά σπαθιά και Ρούσσους μέ δοξάρια,
Σέρβους, Κερκέζους, Ιλλυρούς, Σαρακηνούς και Μώρους,
Τούρκους μέ τ’ ἀσπρα ἀλόγατα κι Ἀβυσσινούς μέ μαῦρα,
τοῖς κούντουρους τοῖς κίτρινους μέ τά στενά τ’ ἀμάθια
κι ἀπάνω τοῦ Βορρέ το’ ὑγιούς, πού ’ν’ ἀσπροι σά ντό χιόνι,
και κάτω κείνους τοῦ Νοθιᾶ, πισσένιους ἀπ’ τή λάδρα.
Καὶ στή μεγάλη γ-κάμερα, εἰς τή γ-καρδιά τοῦ πύργου,
ἔβαλε νιό πού ἐκάτεχε τζί τέχνες τοῦ παλιάτσου
κι ἀπό ’να τζίρκο μιά βολά τὸν εἶχαν’ ἀρπαμένο.

30

Κι ὁ τρίτος ἔχτισε σκολειό καταμεσίς τοῦ κάμπου
μέ καντονάδες μάρμαρο στή ν-τρίχα φιλιασμένες
κι ἔκαμε ν-τάξες δώδεκα μέ πλάκες και κοντύλια,
πετσένια τά βιβλία ντου, δρύγινα τά θρανία.
Κι ἐσύναξε γραμματικούς και φουμιστούς δασκάλους
νά γράφου, ν’ ἀναγνώθουνε, ν’ ἀμπώθουνε τή γνώση
και νά μαθαίνου γράμματα το’ ὑγιούς τῶ μ-πλούσω ἀθρώπω.

Τό δέ τήν ἀλλη γ-Κυριακή, πού ’τρεμε ἡ χαραυγή τζη,
ἐβγῆκε στή λοτζέτα τζη ἡ κόρη νά διαλέξει:

40

ἐθώρειε, ’ξαναθώρειε κι ἐσάστιζεν ὁ νοῦς τση.
Κι ἔκειά ’πού δέν ἐκάτεχεν εἴντα βουλή νά δώσει,
ἐπρόβαλεν ἀνάδια τζη ’πού τό γυαλένιο μ-πύργο
μέ καστανά μακρέ μαλλιά τ’ ἀρχόντου ὁ νιός παλιάτσος.
”Έβαλε τζ’ ἀπαλάμες του στό στόμα δαχτυλίδι
κι ἐντάκαρε μουρμουριστό παράξενο τραγούδι.

Δυό δυό πουλιά ἀπ’ τ’ ἀνέφαλα χαμηλοφτερουγιοῦνε,
τέσσερα πέντε κάθουνται στσί ράχες τῶ χεριῶ ντου
κι ἐφτά κι ὄχτω μαζώνουνται και δεκαρές πετοῦνε
και μιλλιούνια τοί ’χουνε ἀπογυροῦ ζωσμένους.

50

’Αηρόνια, τσίχλες, κοτσυφοί στά μαῦρα φορεμένοι
κι ἀλλα μέ πράσινες δρές και καπνεροί σπουργίτες
και χίλια ν-τόσα χρώματα και χίλια δυό τραγούδια
κι δ ούρανός ἐσκιάνεψε κι ἡ μέρα νύχτα ἐγίνη.
”Έχαμοκουκουΐσανε κι ἐστρώθηκε ντό χῶμα.
Κι ὥστε νά ξεσαστίσουνε κι ὥστε νά στραφοΐδοῦνε,
πορπατηχτά σιμώνουνε, καμαρωτά στό ζάλο,

παγόνια, κοῦνες, πέρδικες κι ἀλλα πού δέ μ-πετοῦνε.
Κι ἀπ’ τό περίσσο βουητό κι ἀπ’ τό πολύ τραγούδι
ἀρχόντοι ἐκατουμώσανε, στραθιῶτες και δασκάλοι
κι ἡσαν ὄρθες ἀμοναχές μάνα και θυγατέρα.

60

”Ο ηλιος ἐχιαχίρντισε γ-κι ἀργησε νά βουτήξει
κι ἔξύπνησε νωρίς νωρίς νά ’κούσει τά τραγούδια.
Κι ως ἥρθ’ ἡ γ-ἀλη ταχυνή, γλυκειά ξεπλανεμένη,
ἀπλωσε ὁ νιός τά χέρια ντου ’πού τό γυαλένιο μ-πύργο.
”Ετσουμογέλασεν ἡ νιά κι ἀπλωσε ντά δικά τζη
κι ἐσφιχτοπεριπλέξανε δαχτύλια κι ἀπαλάμες.

”Εδωκε γ-κείνος δρμηνειά κι ἀνέφαλο ἐπετάξα
κι ἐκάτασανε στοί ν-ώμους τώ’ γ-κι ἐπιάσα ντά κορμιά ντω’
γ-κι ως ἀνασηκωθήκανε, στόν ούρανό τοί ’πῆρα». 70
Πολλήνωρα τοί ’ξανοίγανε πού ’βγαίνανε στά ὑψη
κι ἀρχήξα’ γ-κι ἐπετούσανε κοντάρια και σαΐτες,
μά δσα πουλιά γ-κι ἀν ηύρανε ’πομεῖναν ἀλλα ν-τόσα
κι ἐπῆρα τζί στόν ούρανό κι εἰς τῶ μ-πουλιῶ τή χώρα
κι ἀκόμη ζοῦν ἐκεία καλά, κι οί δυό συντροφιασμένοι.»

70

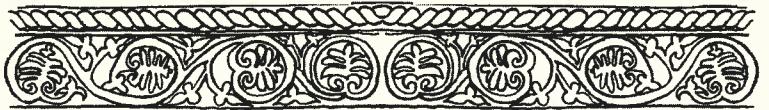
«— Γέρο, τό παραμύθι σου πολλά παράξενό ’ναι
και τ’ ἀπού λές δέ γίνουνται, τ’ ἀπού στορᾶς δέν εῖναι.
Ψόματα ’μεις δέ θέμενε, μά διάφορο δέν ἔχουν’,
ὁ νοῦς τ’ ἀθρώπου ἐγίνωσε γ-κι εῖναι γεμάτος σπόρους
και στερεά πατεῖ στή γῆς και πορπατεῖ σιγούρα!

80

’Αλάργο ἀπ’ τά κοπέλια μας κι ἀπού τ’ ἀρχοντικά μας,
μή ντά πλανέψεις και γενού’ ντ’ ὀνείρου κυνηγάροι
και πεθυμήσουν όμορφιές και κάλη πού δέ μ-πρέπει
κι ἀφήσου’ τζί δουλειές τωνε και μουφλόυσέψ’ ἡ Χώρα!»

‘Ο γέρος ἐχαμήλωσε ντά μάθια ντου στό χῶμα:
»— Καλά τό λέτε, ἀφέντες μου, τ’ ἀπού στορῶ δέν εῖναι
κι ἀπού τό νοῦ μου τά ’βγαλα κι ἡ γνώση δέ ντά θέλει..»
’Εστήκωσε ντά χέρια ντου γυροῦ γυροῦ στ’ ἀχείλια
κι ἀρχίνηξε σιγά σιγά λυπητερό τραγούδι:
κι ὥστε νά τό λογιάσουνε τσή Χώρας οι γ-ἀθρῶποι,
χίλια πουλιά τὸν εἶχανε στόν ούρανό παρμένο.

90

Τό κοιμημένο βασίλειο

Θά ἔχω κάνει, κολλῆγος, τό ταξίδι στούς "Άγιους Τόπους. "Έχω μέσ' στό μυαλό μου δρόμους στίς πεδιάδες τῆς Σουηδίας, είκόνες τοῦ Βυζαντίου, τείχη τῶν Γεροσόλυμων. Ή λατρεία τῆς Παρθένου Μαρίας, ή συγχώνηση γιά τὸν Ἐσταυρωμένο ξύπνουν μέσα μου, ἀνάμεσα σέ χήλιες δύο δέρηλες φαντασμαγορίες. — Κάθομαι, δὲ λεπρός, πάνω σέ σπασμένες γαβάθες καὶ τουσκνίδες, στά ριζά ἐνός τοίχου πού τόν σαρακιάζει δὲ ήλιος. — Κι ἀργότερα, μισθοφόρος καβαλλάρης, θά χω στρατοπεδέψει κάτω ἀπό τό νυχτιάτικο οὐρανό τῆς Γερμανίας.

"Α, ναι! Καί κάτι ἄλλο: χορεύω τόν τρελό χορό τῶν Μαγισσῶν σ' ἔνα κόκκινο ξέφωτο, μέ γριές καὶ παιδιά.

(Άρθουρος Ρεμπώ, Μιά Ἐποχή στήν Κόλαση)

Σιμώσετε νά χούσετε τοῦ Ξένο τό τραγούδι,
ἀπού ρχετ' ἀπ' τήν ἔμμορφη, τή μ-πυρωμένη ἑσπέρα
κι εἶναι τσῆ θάλασσας δγρός, τοῦ ήλιοῦ καψαλισμένος
κι εἶναι ζοφά τ' ἀχείλια ντου, μπλεμένα τά μαλλιά ντου.
Καί έάλετέ του μιά ρακή νά γλυκαθεῖ ή καρδιά ντου,
νά ξεκολλήσει ή γλώσσα ντου, ν' ἀναντρανίσει δ νοῦς του·
κι ἀν ἔχει μάθια κόκκινα κι δγρά τ' τά μάγουλά ντου,
δέν εἰ ν-τροζός, δέν εἰ μ-πιοτής, μονό ναι γέρος μόνο...

Σ' ἔνα χωριό μέ λιόφυτα, μ' ἀμπέλια καὶ περβόλια,
ταξιδευτής ἐκόνεψε φερμένος ἀπ' ἀλάργο.

Στό δεῖπν' ἀπάνω, ἀποβραδίς, στοῦ λύχνου τσί σκιανιάδες,

θγάνει ἀπ' τή ζώνη 'να χαρτί μέ μιά γ-κερένια βοῦλλα.

«Πέ μου, ἄνε θές, ταβερναρᾶ, πρᾶμα πού θά ρωτήξω·

Κάστρο μέ λένε στ' ὄνομα καὶ ζῶ μέ τοι πολέμους

κι ἐφέρασί μου μιά γραφή σ' ἔνα χρυσό φουκάρι

νά ρθῶ, γιατί 'χει κίντυνο ν-δ βασιλιᾶς τοῦ τόπου...»

«Μακρυά 'πό μᾶς οἱ κίντυνοι κι οἱ βασιλιάδες, Ξένε!

Θωρεῖς ἐκεί, στό ψήλωμα, πού φέγγει τό φεγγάρι;

'Εκειά 'ναι πύργοι δεκατρεῖς, ἔνας στόν ἄλλο δίπλα,

καλοχτισμένοι, ταιριαχτοί, γερά θεμελιωμένοι.

Στό μεσακό 'ναι δ βασιλιᾶς μέ τή βασιλισσά ντου,

πέντε δεξά, πέντε ζερβά, δουκᾶδες κι ἀπελάτες·

γιά τσ' ἀκριανούς, τσί χαμηλούς, κιανεί' μας δέ γατέχει.

Πρέπως ἐμαρμαρώσανε κι δ ρήγας κι οἱ γι-ἀρχόντοι,

γιά δέν ἐπρόβαλε γ-κιανείς κιάς τετραχόσους χρόνους·

θεριένγουν οἱ κισσοί ντωνε, ρημάσσουν οἱ μπαξέδες,

κλαίνε πουλιά καὶ ραίνουνε σκιανιοί στοί πολεμίστρες

κι οἱ σκάρες κατεβαίνουνε, 'φήνουν ἀβγά, πετοῦνε...

Μόνο στοί δυό, τσί χαμηλούς, πουλιά, κισσούς δέν ἔχει,

μονό 'ναι κι οἱ μπαξέδες τω' γ-καλοκαταστεμένοι·

μπορεῖ νά κάθουνται θεριά σ' ἐκείνους μέσα, Ξένε,

μ' ἄθρωπο δέ μ-πειράζουνε μούδε πορίζουν δξω.»

Πρωί πρωί 'τοιμάζουνταν δ Ξένος νά μισέψει.

Φορεῖ τ' ἀλυσιδάτα ντου, ζώνεται τ' ἄρματά ντου

κι ἔνα φλασκάκι ἀγίασμα βάνει ζερβά στό μπετη·

δρύγινες οἱ σαΐτες του, ρούτζινος δ μπαλτᾶς του

καὶ τό σπαθί ντου δαμασκί καὶ τό σκουτάρι πεῦκο.

Μ' ἀντίς νά θγει στό μαῦρο ντου νά γείρει δθε ντή Χώρα,

πεζός, πραγιός ἐκίνησε γ-κι ἐστράφη δθε τζί πύργους...

Σάμε 'πού ἐχάθη στή στροφή 'ξανοίγα' ντον οἱ γι-ἄντρες,

τά γλάνια 'ποθαμάζουντα' γ-κι οἱ νιές ἀναδαχρυῶνα

κι ἔνας λεβέντης μπαίνει δμπρός πολλά ξαγκριγεμένος.

«Δέν ἔχεις, Ξένε, σύ χωριό, κονάκι νά κονέψεις,

μονό ρθεις εἰς τό ν-τόπο μας νά μᾶς ἀνακατώσεις;

Ποῦ πᾶς ἐτού καμαρωτός κι ἀσημαρματωμένος
νά γνώσεις ἄγκριγια θεριά καί νά τά ξετρουμίσεις;»
«Ο ρήγα' σας μ' ἔκάλεσε μέ τή γ-κερένια βοῦλλα
κι ἐντό χαρτί καί τό σπαθί, 'νους ἀπ' τά δυό θά 'χούσεις.»
Κι ἀνοιξε ὅμπρός του τό χαρτί κι ὁ νιός ἐδιάβασέ ντο
κι ἐπέτρωσεν ή γι-ὅψη ντου κι ἐκόμπωσε ή μιλιά ντου.
γιατί' χε ἀπάνω κόκκινα μήνα, χρονέ γραμμένα
κι ἦσαν οἱ μήνες τρεῖς φουχτές κι οἱ χρόνοι τετρακόσοι.
Τότες ἔκαλοξάνοιξε στά μάθια τό διαβάτη
— κι ἦσαν οἱ κόρες πύρινες, τ' ἀσπράδια χρυσαφένια
κι ἀναμεσίς στά φρύδια ντου μιά μαρμαρένια φλέγα.
Μούδ' εἶπε μούδ' ἐρώτηξε, μό' σ'ερθηκεν δπίσω
καί τού 'καμε βαθέ ντοῦ καί τόπο νά περάσει.

50

'Εμπῆκε ὁ Ξένος ἀφοδος στοῦ βασιλιὰ τό μ-πύργο.
Ηὔρε τζί πόρτες σκουριαρές, τσί τοίχους ραϊσμένους,
θρονιά, κασσέλλια, ἀρματωσές ἀραχνοκουκλωμένα.
Καί στή μεγάλη γ-κάμερα τή μαρμαροστρωμένη,
ὁ ρήγας μέ τή ρήγιστα καί τσί βασιλιοποῦλες
καί δοῦλοι καί ποταχτικοί σ' ὑπνο παραδομένοι.
«Κακοῦργε ἀφέντη καί φονιά, μή' χε μ-ποτέ σου γνώσεις,
μά πρέπει νά σέ σπλαχνιστῶ γιά τή μική σου κόρη!»
Τσί πέντε πύργους διαπερνᾶ κι εἰς τό δεξό ἀνεβαίνει.
«Ἐ Δράκισσα τσή φωταυγῆς, φανοῦ καί μιλησέ μου!
Ἐ Εώ' μαι ὁ Κάστρος, ὁ παλιός πολεμιστής τοῦ Κόσμου,
κι ἥρθα νά γνώσω τσ' ἄρχοντες καί τσ' ἄντρες νά ξυπνήσω!»
Ἐπρόβαλεν ἡ Δράκισσα, ἔμμορφη σά ντο χόνι.
«Δέ γνοιάζεσαι γιά τσ' ἄρχοντες, μό' γιά τή ρηγοπούλα,
μά τό πεθύμιο ἀπού βαστᾶς δέν εῖν' ἐμέ τσ' ἐξᾶς μου.
Ἐ Εἴγα στό μ-πύργο τό ζερβό, στή μεσοκάμερά ντου,
τή τζυμπραγή μου ἀμπλά νά βρεις, τή Δράκισσα τσή νύχτας...»
Κι ἥρθε στό μ-πύργο τό ζερβό μέ τό γοργό ντου ζάλο.
«Ἐ Ε Δράκισσα τσή σκοτεινιάς, φανοῦ καί μιλησέ μου!
Ὁ Κάστρος είμαι, ὁ ἔγγονας τοῦ Χρόνου τ' ἀδερφοῦ σου,
κι ἔρχομαι γιά τό βασιλιό καί τή στερνή ντου βιόλα.»
«Ἐ Εἴγα στσή σκάλας τή γ-κορφή κι ἔλα νά μ' ἀνταμώσεις!»
Ἐ Ευρε ὁ Ξένος τό σπαθί κι ἔβγηκε ντά σκαλούνια

60

70

80

κι εἶδε ντή μαύρη Δράκισσα κι ἐσάλτεψεν ὁ νοῦς του.
Τό πρόσωπό τζ' εῖν' ἔμμορφο, μά' χει κλαδιά γιά χέρια
καί τό κορμί τζη εῖναι δεντρί στό χῶμα ριζωμένο!
«Θωρεῖς πῶς μέ' ποδώκανε τά πᾶσα τ' ἀδερφοῦ μου;
Νά πίνω ἀπού τσ' ἀνάδοσες κι ὁ ηλιος νά μέ θρέψει
καί νά' μαι βλεπατόρισσα μιᾶς κοιμισμένης Χώρας.
Κακήν ἀμάχη ἐπιάσανε μέ τό φονιά τό ρήγα
κι ἔκοιμισε ντά κάστρα ντου κι ούλο ντου τό ρηγάτο.
Κι ἔστεσε τζ' ἀδερφίδες του στσί πύργους πάντα κι ἄλλη
κι ὅσο βαστούμε μεις ἐπά, τά μαϊκά βαστούνε.

90

Μούδ' ή γι-ἀμπλά μου δέ μπορει τή βίγλα τζη ν' ἀφήσει,
μά μένα μ' ἔκαμε δεντρί κι ἐρίζωσα στό χῶμα
κι ἔχει βαθέ στή ρίζα μου τά μαϊκά χωμένα.»

«Ἐ Εσύ 'φταιγες στσ' ἀμάχες του καί στά πολλά ντου πάθη·
γιά πώς σ' ἐρέχτη ὁ βασιλιός, γι' αὐτό ἐσυνοριστήκα,
γιά κείνο ἔκοιμισέ ντονε κι ἐσύ 'σαι 'πά δεμένη!»

100

«Δέν εἶχε αὐτός τήν ἔγνοια μου, μονό' χε ντ' ἀπατοῦ ντου
καί τή βασιλιοπούλα σου 'ρέγουντανε κι ἔκεινος·
νά' χε ντή δώσει ὁ κύρης τση 'θελά' χει πάψ' ή ἀμάχη
καί δέ' 'θελα παρακαλῶ τόσους καί τόσους χρόνους!

100

Σύρε ἀπ' τή ζώνη τό μπαλτά νά κόψεις τό γ-κορμό μου,
νά ξαναϊδῶ τά πόδια μου, τό χῶμα νά πατήσω.»

«Ἐ Ευρε ὁ Ξένος τό μπαλτά καί τό κορμί τζη κόβγει
κι ἔλύσασι ντά μαϊκά κι ἐγίνη πάλι ώς πρωτας.

100

Μά' χει ὁμορφιά φοβιστερή κι ὄλο ἀστραπές τά μάθια
καί τά μαχρέ τζη τά μαλλιά σά τζ' ὄφηδες κουνιοῦνται.

100

Κι' ἀπ' τά κομμάθια τοῦ κορμοῦ κι ἀπ' τή σπασμένη ρίζα
πράσινο ν-αῖμα ἐσείρωσε γ-κι ἐγούρνιασε στό χῶμα.

100

«Ἐ Εμάζωξέ ντο ἡ Δράκισσα σ' ἔνα φλασκί τσουκένιο
κι ἔστάθη κι ἥπιε ν-τρεῖς βολές κι ἀπόκειας δίδει τού το.

100

«Μ' αὐτό ντο αῖμα 'πού τή γῆς ἐδέθη τό ρηγάτο
καί μετ' αὐτό, λαντουριστά, πάλι, σά θές, τό λύσε.»

100

Πύργο γ-καί πύργο, ἐγιάγειρε στό μεσακό κι ἔμπηκε
κι ἔπεφτα' γ-κιόλας οἱ κισσοί κι ἔκλειοῦσαν οἱ σκισμάδες·
κι ἀπού ἐλαντούρα 'ξύπνανε κι ἀπού 'φηνε γ-κοιμᾶτο,
μ' ἄθρωπο σκιάς δέν ἄφηκε μ' ούλους ἐξύπνησέ τζι.

100

Φιλεῖ τον ἡ βασιλισσα κι ὁ βασιλιός τοῦ τάσσει

παλάθια καί χρουσά σπαθιά κι ὅ, τί 'χουν οἱ ρηγᾶδες.
«Ἀναγελῶ τα τά χρουσά, χαλῶ τα τά παλάθια:
τήν ὑστερή σου ἐρέχτηκα καί ταίρι μου τή θέλω!»

120

'Εσώπασε οῦλος ὁ λαός τρεῖς νύχτες τρεῖς ἡμέρες,
σά νά 'χε γ-ξαναπέσουνε στοῦ ὕπνου τό πηγάιδι.
«Ομορφος εἶναι, κύρη μου, καί ταίρι ντου μέ δῶσε,
μ' αὐτός μᾶς ἔξετούπωσεν ἀπ' τό πηγχτό σκοτίδι.»
«Τή νύχτα 'πού 'πετρώσαμε —γ-ῆ ποξεχνᾶς το, κόρη;—
ὁ στρατηγός, τ' ἀνῆψο μου, σοῦ 'πέρνα δαχτυλίδι:
κι ἐδά, 'πῆς ἔξυπνήσαμεν, ἔξυπνησε γ-καί κεῖνος
κι ἀρματωμένος κάθεται στό μ-πύργο κι ἀνημένει...»

'Ανήμενεν ὁ στρατηγός ὅσσο ἡ καρδιά ντου 'βάστα
κι ἀπόκειας θγάίνει στ' ἄλογο, τό βασιλιὰ νά σμίξει,
νά σμίξει καί τή γ-κοπελά, νά σμίξει καί τό γ-Ξένο...
Μιλεῖ τοῦ 'νοῦς, μιλεῖ τ' ἄλλοῦ, μά διαφορά δέ γ-κάνει
κι δ Ξένος πεισματώνεται κι ἀπομονή δέν ἔχει:

«Οῦλο ντό γ-κόσμο ἐγύρισα κιάς τετρακόσους χρόνους
μέ τό χαρτί τσή κάλεσης πού μοῦ 'πεψες ἐτότες,
ἐτότες πού 'κιντύνευγες, νά 'ρθω νά σοῦ συντράμω.
Κι ώς ηδρηκα τό ν-τόπο σου, μέ τό σπαθί μου ἐμπῆκα,
ἔλυσα καί τσί Δράκιστες κι ἐδά 'ν' κι οἱ δύο φευγάτες
κι ἔξυπνησα κι ἐλόγου σου κι οῦλο σου τό ρηγάτο.

«Ἄστρα καί κάστρα μοῦ 'τασσες· μά χάρη ἔζήτηξά σου
— αἷμά 'χει ἀκόμη τό φλασκί, 'μπα νά νυστάξεις, ρόγα!»

130

140

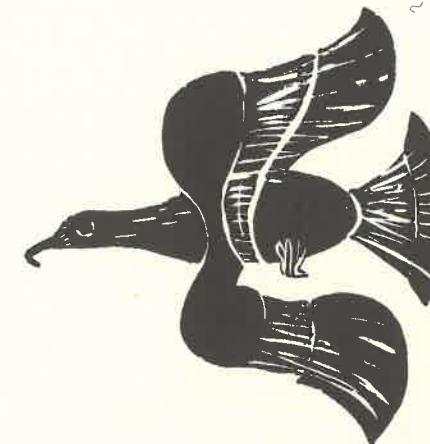
Τσί λόγους ἐποσώσανε καί τά σπαθιά ἐκαλέσα:
τεχνίτης εἶν' ὁ στρατηγός, μά δ Ξένος πλιά τεχνίτης
κι ἡ κόρη ἐπαρακάλειενε, χωημένη, νά νικήσει.
«Ἄγιε μ' 'Απρίλη ἐρωντικέ, λάλιε τοῦ νιοῦ τή χέρα...»
Μά πρέπως δέν ἐκάτεχε μ-ποιόν ἀπ' τσί δύο δ 'Απρίλης
κι δ Ξένος ἐλαβώθηκε γ-καταμεσίς στό μπέτη.
Σά ντό δεντρό 'γκρεμίστηκε, ντά μάθια 'ποθαλιᾶσα
κι αἷμα 'π' τό στόμα ἐχύθηκε μέ τή μ-ψυχή ντου δύμάδι.
Μοντέρνει ἡ κόρη ξέσκουλη, ποπανωθιό ντου σκύφτει
κι ἀρπᾶ καί σφίγγει τό φλασκί πού 'χε τέλη γῆς τό αἷμα:
καί πρίγου τσή τ' ἀρπάξουνε —καί ποιός νά τσή σιμώσει;—

150

δούλους κι ἀρχόντους λαντουρᾶ καί στρατηγούς κι ἀφέντες
κι ὅ, τι πομένει στάσσει το στή γ-κεφαλή τέλη ἀπάνω.

... 'Απ' ὄντας τότες εῖν' ἐδά κι ἄλλοι τραχόσοι χρόνοι.

Κοιμᾶτ' ὁ Κάστρος εἰς τή γῆς κι οἱ πύργοι γύρου γύρου,
δουκᾶδες, δοῦλοι, στρατηγοί, ρήγας καί ρηγοπούλες·
μπλιό δέ μ-πατεῖ πολεμιστής γιά νά τσί λευτερώσει,
στό γ-κάμπο ἀξέγνοιο τό χωριό έραδυάζει ξημερώνει·
πράμα στσί πύργους δέ γ-ξυπνᾶ καί πράμα δέ ν-ταράσσει,
μόν' ὁ κισσός, πού ἀπλώνεται καί τό λαζάρι φαίνει...
160

Μορεοκάντο

Ιερωμένοι, καθηγητᾶδες, δάσκαλοι, κάνετε λάθος πού μέ παραδίδετε στή δίκαιοσύνη. Δέν ἀνῆκα ποτέ σέ τοῦτο τό λαό. Δέν ἥμουν ποτέ χριστιανός. Εἴμαι ἀπό τή φυλή πού τραγουδοῦσε μέσ' στά βασανιστήρια. Δέν καταλαβαίνω τούς νόμους. Δέν ἔχω τήν αἰσθηση τῆς ἡθικῆς, εἴμαι ἔνα κτῆνος. Λάθος κάνετε...

(Αρθοῦρος Ρεμπώ, Μιά Έποχή στήν Κόλαση)

Στή Σκοτεινιάς τό καπηλειό, μέ τοί καυκένιες κοῦπες,
δ "Υπνος μέ τό Θάνατο πίνου" γ-κι ἀπόψε πάλι...
Συφωνημένοι σμίγουνε κάθα τρακόσους χρόνους
τοῦτ' οἱ παλιοί οἱ γ-ἀδερφοχτοί στό σύνορο τσή νύχτας.
Πίσσα σκοτίδι 'ν' ούρανός μέ δίχως ἥλιους κι ἀστρη
και μόνο ἀνέφαλα πηγχτά γυροῦ γυροῦ στό χάος·
στή ν-τρούλλα 'νοῦς ἀνέφαλου, μέ πέτρες στελιωμένο,
τσή Σκοτεινιάς τό καπηλειό τσή ποθοπλανταμένης,
ἀπού 'χει τό θαρέ κρασί και τό φλογάτο ἀγρίμι.
Τρεῖς δοξαράτορες καλοί κείνου ντοῦ μαύρου κόσμου
μπαίνουνε κι ἀγριμολογοῦ στά σκονισμένα δάση·
τρεῖς μέρες μέσα ράινουνε γ-ή τρεῖς χιλιάδες χρόνους
κι ἀγρίμια χρυσοκέρατα φορτώνουνται στοί ν-ῶμους.

Σ' ἐτοῦτο ντό χαροκοπειό τό νοικοκερεμένο

10

δ "Υπνος μέ τό Θάνατο κι ἀπόψε τρῶ" γ-καί πίνου.
"Εκειά 'πρωτοπαντήξανε πριχοῦ πολλούς χειμῶνες
κι ἀδερφοχτοί 'γινήκανε σέ μιας μαλιάς τήν ὥρα.
Δυό τάβλες εἰχε δ κάθασίς στεμένες πάντα πάντα·
δ "Υπνος μέ τά ὄνειρατα 'γλεντίζανε βαφτίσι
τ' ὄνειρου 'νοῦς κοπελιδιοῦ τ' ἀγαπογεννημένου
και δίπλα δ Θάνατος θουβός, μέ τά πουλιά τσή νύχτας,
κι ὅπως δέν ἐμιλούσανε, δῶσ' του νά πίνει μόνο.
Κι δ νοῦς του ἐπέταξε φτερά κι εἶπε νά τραγουδήξει.
Μ' ἀπάν' ἀπού 'θανεν ὄμπρος τσή τάβλας μοιρολόι,
ὄνειρουλάκι ἐντάκαρε νά φυσομπαντουρίζει.
"Εντέλιασεν δ δράκοντας κι ἔσυρε ντό σπαθί ντου,
μά δ "Υπνος ἐπετάχηκε γ-κι ἐκράθειε ντό δικό ντου.
«"Ε, ρήγα καστροκούτελε και μαυροφορεμένε,
χῶσε το πάλι τό σπαθί στ' ἀσημωτό φηκάρι
κι ἀντίς νά σκοτωθούμενε, κάτσε νά πιοῦμε ὅμαδι!»
«Γιά νά σέ ἰδω — γνωρίζω σε, λιγνέ και φωταμάτη,
δ "Υπνος είσαι, δ γλεντιστής, ἀπ' ἀγαπᾶς το' ἀθρώπους·
τά γλάνια σου ἀναμάζωξε και φκαίρεσε τό ν-τόπο!»
Σά ντο φωτέρισμα το' αὐγῆς ἐγέλασεν δ "Υπνος:
«Δέ σέ ντροπιάζω, Θάνατε, κι ἄς μοιάζομε λιγάκι,
και μή μοῦ πιάνεις κάκητα, μή μοῦ βαστᾶς ἀμπούνια.
"Οπου μ' ἀρέσει τό κρασί τά γλάνια μου κερνῶ τα.
Και, σά γ-κρατοῦμε ντά σπαθιά και θές νά δγάλομ' αἴμα,
τό αἴμα 'πού θά δγάλομεν άς εί' τζ' ἀδερφοσύνης!»
Κι ἀδερφοχτοί 'γινήκασι ντήν ἰδιαμένη νύχτα.

20

Και σμίγουνε και πίνουνε κάθα τρακόσους χρόνους
κι ἀναστοροῦνται τά παλιά, τά σημερνά γελοῦνε.
Μά τούτ' γ-άξημέρωτη νυχθιά θά τοί ζορίσει,
γιά θά βαστᾶ κανίσκι τζη τ' 'Αμοναχοῦ τό μ-πόνο!...

Πενταπλουμάτη λεβεδιά μέ τό σπαθί στή χέρα
ώσα ντό λιονταρόπαρδο 'χύθηκε στή ν-ταβέρνα·
οἱ πόρτες ἐραΐσανε, 'Ζαρῶσαν οἱ φαμέγιοι
κι αὐτός, μέ τό σπαθί ψηλά κι ὅθε τζί δυό ρηγᾶδες,
μέσα στ' ἀδόδια ντου μιλεῖ σά ντή σφυρέ τ' ἀνέμου:
«'Εγδέχουμού' ντο νά σέ θρῶ νά πίνεις τό μαχαίρι,

30

40

50

μαῦρο πουλί ἀνεχόρταγο μέ τοι πλατές φτεροῦγες!

Παραίτησέ το γιά χρασί καὶ σύρε τό σπαθί σου
νά κάμορεν ἐπά κι οἱ δύο τό δέν ἔξαναγίνη!

Μά σύ, σγουράφε τοῦ καρδίας, μεγάλ' ὄνειροκρίτη
καὶ τοῦ στραθιώτη ἀναπαή στό πάψιμο τοῦ μάχης,
εἶντα γυρεύγεις ἐπαδά μέ το φονιᾶ νά πίνεις;

Ξεσέρου, μετατάραξε τ' ἀρχοντικό κορμί σου,
μή στραβωθεῖ ἀπ' τή λύσσα μου καὶ βρεῖ σε τό σπαθί μου...»

Χώρις κουβέντα δι Θάνατος γελῶντας ἐσηκώθη
κι ἐγδύμνωσε μετά χαρᾶς τ' ἀθάνατο σπαθί ντου.

60

Μά δι "Υπνος, δι πραγιός τοῦ νοῦ φρόνιμος νοικοκύρης,
ἐστάθη ἀναμεσό ντωνε κι ἀνοιξε ντήν ἀγκάλη:

«Ιδέ πῶς ἐφοδέρισες γυναικες καὶ κοπέλια
κι ἀπόκειας φῦλο σου μέ λές κι ἀγαπημέν' ὄρτακη!
Χολή θωρώ στ' ἀμάθια σου, κρίματα στό λαιμό σου,
ποιός εἴσαι, ἀτρόμητη καρδιά, κι εἶντα ῥθες νά γυρέψεις;»

«Η Σκοτεινά, δι πεντάμορφη ψηλή μαυρομαλλούσα,
σ' ἔνα γωνιόν ἐζάρωσε κι ἐκόπηκ' δι μιλιά τζη.

Κι δι μανισμένος γέρακας δι βαραρματωμένος
δίχως ν' ἀφήσει τό σπαθί ντακέρνει κι ἐδηγάτο:

70

«Ἀμοναχό μέ κράζουνε κι ἄλλ' ὄνομα δέν ἔχω
κι ἀν εἰχα, ἐφάγασι μου το τά φονικά κι οἱ ἀντάρες.

Κι ἀπ' ὄντα γεννητώντας μου χτύπους φρουκοῦμαι ἀρμάτω,
μουγκρές ἀντρῶς γιά πόλεμο, μανάδω μοιρολόγια,
καὶ μετά κεῖνα ζῶ κι ἔγω καὶ τή μ-ψυχή φορτώνω.

Στραθιώτης εἴμαι τοῦ σπαθιοῦ δίχως γενιά καὶ σπίτι
καὶ χῶμα τοῦ πατρίδας μου τοῦ τάφου μου τό χῶμα.

Κι ὅποι γε πόλεμος στή γῆς, ἔκειά πεζός γυρίζω,
νά πολεμῶ πλερώνομαι καὶ ζῶ μ' ἀντροθανάτους...

«Ετσά τονε κι ἀφέντης μου, γιά μάνα δέ γατέχω,
χιλιάδες εἴδα σά γ-κι ἐμέ κι ἐσκότωσα ἄλλους τόσους!

80

Στ' ἀποκαψίδια τά ζεστά μιᾶς κουρσεμένης Χώρας
τρεῖς μέρες ἐπολέμουνε μ' ἔνα γ-ξαθό στραθιώτη,
π' ἀγάπανε τό ν-τόπο ντου γιά νοῦς σεβντά χατήρι.
«Εσπάσα» ντά μπουνιάλα μας, τά χέρια ποσταθῆκα
κι ἐπάψαμε ντη ντή μαλιά σάν εἴχε μ-πέσει δι Χώρα
κι ἐγίνη δι μπόρα σιγανή κι δι ντουσουμάνης φίλος.

Στά ξεθρακίδια ἐγύρεψε, δέν ηῦρε ντή γ-καλή ντου.

«Ἐγύρισε γ-κι ἐρώτηξε χαρέμια καὶ παζάρια
κι ὑστερα γίνηκε γ-κι αὐτός στραθιώτης δίχως ρήγα...»

90

«Ο Θάνατος τόν ἔστεσε μέ τή ζερβή ντου χέρα:
«Κατέχω ποιό στραθιώτη λές· πολλά παινάδια κάνεις,
γιατί ἐδιπλογονάτιζε γ-κι ἐγύρευγέ μου χάρη.»

Σπίθες ἐπέταξ' δι μαθιά τ' Ἀμοναχοῦ Στραθιώτη
κι ἐσμίξα ντ' ἀκριβά σπαθιά καὶ τ' ἀτσαλοχυμένα.

«Εσκλήριξεν δι Σκοτεινά καὶ τά φαμεγικά τζη,
μά μπῆκε μ-πάλι δι φρόνιμος στή μέση τῶν ἀρμάτω.

«Ψεύτη φονιᾶ! Πό πά κι ἀργά λίγά ν' τά ψόματά σου!

«Ἐγύρευγεν δρτάκης μου σαφί μαλίες κι ἐνίκα
κι ἥτονε πρώτος τοῦ σπαθιοῦ καὶ φουμιστός ἐγίνη
κι ἐζήλεψεν δι Θάνατος κι ἐστράφη καὶ τόν είδε!

100

Καὶ σ' ἔνα μ-πόλεμο ἀσκημο καταβορᾶ, στά Χιόνια,
μέ τό δαχτύλι δείχνει το γ-καὶ δέκα ὅχτρούς τοῦ πέμπει.

Κακή μαλιά, πυκνή φωθιά καὶ καταλύτρα μάχη
καὶ κόβγει δέκα κεφαλές, δέκα σπαθιά ραϊζει.

Κι ἐτότες ἐχαμήλωσεν δι Θάνατος στό χῶμα
τά ξομπλιαστά σπαθιά ντωνε νά παραβγοῦνε ἀλλήλως.

Σαράντα τραγουδάτορες, μεγάλοι ριμαδόροι,
σ' οῦλες τοι χῶρες τοῦ Βορρέ τέθοια μαλιά δηγοῦνται.

Καὶ τοῦ Θανάτου τό σπαθί τοῦ τό ριξε ἀπ' τή χέρα:
κι ἀπάν' ἀπού τόν ἔστιμος νά τόνε μακελέψει,

110

ἔμάκρυνε ντή χέρα ντου σ' ἀνέφαλο ἀπού πέρνα
κι ἀστροπελέκι ἐφούχθιασε γ-κι ἀκριβοζύγιασε ντο

καὶ τοῦ παιξε γ-κατάμπετα κι ἐπῆρε ντή μ-ψυχή ντου!...

Τρεῖς μέρες τόν ἐθρήνησα δίχως φωνή καὶ κλάημα
καὶ τό σπαθί ντου ἐσήκωσα, μ' ἔκεινο νά σέ σφάξω
σά δέ μοῦ δώσεις τό κλειδί τή γ-Κάτω Γῆς ν' ἀνοίξω,
νά ξαναβγεῖ στά χώματα, νά ξαναΐδει τόν ἥλιο!...»

«Ἐδάκρυσεν δι Σκοτεινά κι ἐκλαίγα ντά κοπέλια
κι δι "Υπνος δέν ἐμλειενε, μά δι Θάνατος ἐγέλα:

120

«Κι εἴντα θαρρεῖς, βαρότυχε, πώς εἰν δι Κάτω Κόσμος,
νά ξεκλειδώνει μέ κλειδία πού βαρεθεῖ νά φεύγει;
Μά, σάν ἐβγῆκες ὡς ἐπά κι ἔχεις ἀντρειά καὶ κόξι,

μοιράζω τό χατήρι σου και τό μισό σου χάνω.
Τοῦ συζευτῆ σου τή μ-ψυχή στό χῶμα θά φυτέψω·
και γιάγειρε στό ννιάμηνο στό ν-τόπο τοῦ θανῆς του
νά ίδεις πώς ἀναπιάνουνε στή γῆς οἱ ποθαμένοι!»

Μέ τή βαρέ ντου ἀρματωσά και τ' ἀρματα ζωσμένος
μπουνταλιασμένος ἔφταξε στοῦ φονικοῦ τό ν-τόπο.

«Ἡτο' ντό χῶμα μαλακό, χλωρό, παχιό κι ἀφράτο
κι ἔσκαψε μέ τά χέρια ντου μέ προσοχή μεγάλη
και βάθος βάθος ηύρηκε τέλη νιᾶς ψυχῆς τό σπόρο.
Σά ντό φασούλι, δόλοζεστος και λές πώς ἀναπνέει,
γεμάτος ἀσπρα κέντρουλα και ψιλοτριχαλάκια.

Κι ώς ἔπιασεν ή χέρα ντου κι ἐγγίξα' ντά δαχτύλια,
τά τριχαλάκια ἐσπάσανε σέ μιά μεριά κι ἐπέσα.

«Ωφου, ἔζημιά 'πού σοῦ 'χαμα, μοναχικέ μ' ὄρτακη,
κι ἀς είχα γ-'κάτεχα ἀνε ζεῖς σ' ἐτοῦτονέ τό σπόρο!»

Πόσο μικιή 'ναι μιά μ-ψυχή γιά νά χωρεῖ ἐτά μέσα
κι ἀνε φυτρώξει εἶντα θά θγεῖ κι εἶντα σουσούμι θά 'χει;
Χιλιόβαρα ρωτήματα, ζαλιστικά περίσσα
γιά κεφαλή π' δλοχρονίς τή δέρνουνε τά χιόνια.
Μέ σπλαχνος πάλι ἐφύτεψε ντό φίλο ντου στό χῶμα
κι ἐμίσεψε θουβός, πεζός, θωρῶντας ίσα πίσω...

Ἐννιά καιροί 'γυρίσανε, ἐννιά χιονιές και μπόρες.

«Ἐνα βασιλειο 'ζώσανε στή Δύση, στήν 'Εσπέρα,
ἀπό στεριάς και θάλασσας δυό τέμπαραγοι κουρσᾶροι.
Καί στά τειχιά ντου ἐτρύπωξε γ-κι 'Αμοναχός Στραθιώτης
κι ἐμπήκεν εἰς τό μ-πόλεμο στή μ-πάντα τοῦ ζωσμένου.

Μέ τό σπαθί και μέ τό νοῦ μάχεται κι ἀρμηνεύγει
κι ἔκαμε θράψη τῶν ὄχτρω κι ἐνίκησεν ὁ ρήγας.

«Βάλε δεξά μου τό σπαθί και στρατηγό σέ κάνω!»
«Δέ μπαίνει τοῦτο ντό σπαθί νά 'πηρετᾶ τοῦ ἀθρώπους,
μούδε γαλόνια πεθυμῶ μούδε χρυσές κορῶνες
κι ἔτσιδα 'πού 'ρθα μοναχός, ἀμοναχός μισεύγω.»

Στή στράτα κι ώς ἐμπόρειεν τά τράματά ντου γιαίνει
και στό γ-καιρό ντόν ἔνατο στόν ίδιο ν-τόπο φτάνει.
Κεῖνος ὁ τόπος, πού 'τονε ὁ φίλος του θαμμένος,

130

140

150

ἡτονε δάσος τρίπυκνο και ροδαρές γεμάτο.

«Ἐνα σωρό μικιές μικιές σαφί σ' οὐλο ντό γ-κάμπο,
στή μέση μιά θεόρατη, μάνα, γεμάτη κλώνους.

Κι ἐνῶ 'σανε μικιά δεντρά σαφί γυροῦ γυροῦ τέλη,
στή μιά τέλη μπάντα 'ν' χαθαρή κι ἔνα δεντρί δέν ἔχει,
ἔκειά πού 'σπάσα' ντά μαλλιά τοῦ σπόρου κι ἐχαθῆκα...

Κι εἶναι γεμάτ' οι κλῶνοι ντων ἀθούς κλειστούς, μεγάλους,
πού μοιάζουνε λυπητέρα και σφαλισμέν' ἀμάθια.

Κι εἰς τή μεγάλη ροδαρέ, πού 'ναι θεριό στό μπόι,
πουλιά κι δέσα φωλεύγουνε στοι κλώνους κι εἰς τή ρίζα
κι ἀναμεσός πουλιώ κι δέσω πού σπλαχνικά ξανοίγου
μιά βαρεμένη κοπελιά κοιλιοπονᾶ και μύσσει!...

160

Πραγιά πραγιά τοῦ 'σίμωσε, μή ντήνε φοβερίσει:
πουλιά κι δέσα 'σκροπίσανε κι ή κοπελιά τόν εἶδε
κι ἔσυρε μοῦγκρος και φωνή κι ἐγρύλλωσε ντ' ἀμάθια.

«Μή μέ φοβᾶσαι, λυγερή, γυναικες δέ μ-πειράζω,
γιά φίλο σου μέ λόγιασε και νά βοηθήσω θέλω.»

Μέ τό σιγά τήν ἀρνεψε γ-και τό πολύ σιργούλιο,
μά 'ν' ἀπ' τό φόρο τέλη μπελλί πώς πρᾶμα τή ζιγώνει
κι εἶχε ντό νοῦ ντου δέρακας και τό σπαθί χαζήρι.

«Μέρωσε τά ματάκια σου και κάμε καερέτι,
νά ίδουμε μ-πῶς θά βγάλομε ντή νιά καρδιά στόν ἥλιο.»

180

Σιγά σιγά, μέ τ' ἀπαλό και τοί μεγάλους πόνους,
ἐσύντραμέ τέλη δέ λιόπαρδος κι ή κόρη 'λευτερώθη.

Σά ντόν ἀσερνικόν ἀητό στά περδικάλια 'πάνω,
ἔτσά 'μοιαζεν ἀρρέζικος κι ἐθάρρειες θά τό φάει:
κι ώς ἔβγαλε ντή γ-κάμα ντου γιά νά τό ξελουρώσει,
οὖλ' οι γ-άθοι στόροι ροδαρές μοναστραπίς ἀνοίξα

κι δό τόπος ἐκοκκίνισε γ-κι ἐμύρισεν δέ κόσμος.

«Η κόρη κλεῖ τ' ἀμάθια τέλη και τό μωρό ρανίζει
κι ἀντρας ἐστράφη κι εἶδενε τ' ὅμορφο μουραλάκι

κι εἶναι τοῦ φίλου δλόμοιαστο, ξαθό, μέ μπλάζ' ἀμάθια!

190

«Κόρη, ποιός εἰν' δέ ἀντρας σου κι ἀφέντης τοῦ μωροῦ σου;»

Μά, ώς ἀνοίξει ντά μάθια τέλη ἀπηλογιά νά δώσει,
γ-εῖς τούρχαλος ἀκούστηκε γ-και μέ τό φόρο κλεῖ τα.

Γιαμᾶς ἐθρέθη ἀητός ὄρθος μέ τό σπαθί στή χέρα·

τρεῖς ἄντρες στέκου ὅπισα ντου, μαύροι καί μουρωμένοι,
μέ ξομπλιαστά βαρέ σπαθιά σά γ-κείνο τοῦ Θανάτου.

«Νά ποιοί τήν ἐξιγώνανε τή νιά καί τόν ὑγιό τζη,
μά 'δά 'χουν ἄντρα δύπρός τωνε καί διψασμένο ἀτσάλι!»
Ουμπρός δύπρός ἐσάλεψε γ-κι ἀλάργαρε ἀπ' τή γ-κόρη
κι ἐπαρακάλειε μέσα ντου τόν "Υπνο νά τσ' ἀγγίξει. 200

Κι ό "Υπνος τοῦ 'φρουκάστηκε γ-κι ἀέρας ἐκατέβη
κι ἐσφιχταγάλιασέ ντηνε μέ τό κοπέλι δύμάδι.

Πουλιά κι ὁξά 'σουφρώσανε στῶ δεντρουλιῶ τσί κλώνους
κι οί τέσσερις ἀλύπητοι ντακέρνου' ντήν ἀμάχη.
Ἐκοπανίζα' ντά σπαθιά κι δύπρός ὅπισα ἐπχαίνα
κι οί κόψες ἐσπιθίζανε, 'πονοῦσα' ντά δαχτύλια
κι ἀπάνω κάθα κοπανές ἐτρέμανε τά ρόδα
καί γέλια ἀντιλαλούσανε πολλά ψηλά στά νέφη.
Αρχιξε γ-κι ἐποστένουντα', ντ' ἀδόδια σφίγγει ὁ ἄντρας,
δέν εἶναι τοῦτοι ἄντροις σπορά καί καστροπολεμάρχοι,
μονό 'ναι πνέματα πηχτά τ' ἄλλου, τοῦ μαύρου κόσμου,
π' ἀντίς νά κυνηγήσουνε τσή Σκοτεινιᾶς ἀγρίμια
στή Γῆς ἐκατεβήκανε νά μαχαιροφορέσου.

Ἐβάρηκέ ντου μιά σπαθιά κι ἐσκίστην' ὁ μερός του,
μά στή στιγμή τόν ἔνα ντω' γ-κασαποκεφαλίζει.
Μαύρο αἷμα τρέχει καί βρομεῖ κι ὅπου χυθεῖ μαραίνει...
«Ναί σου, μά δύο 'πομείνανε κι ἀς εἴμαι βαρισμένος!»
Μά τοῦτοι οί δύο, ξεκούραστοι, βάνου' ντονε στή μέση
κι ὡς τόν ἐμάχουνταν ὁ γ-εῖς, σπαθί σηκώνει ὁ ἄλλος,
νά τοῦ τό ρίξει στό γ-καφᾶ, νά τόνε πελεκήσει! 220

Μ' ἀπάν' ἀπού 'τόν ἔτοιμος νά κόψει τή γ-κλωστή ντου,
σά ντά μαχαίρια ἐμάκρυνεν ἡ ροδαρέ τ' ἀγκάθια
καί χίλια τοῦ 'καρφώχανε σά τζί καρφοβελόνες
καί τοῦ 'σουβλίσα' ντό κορμί κι ἐπήρα' ντή ζωή ντου.

Κι ὥστε νά ἰδεῖ κι ὁ τρίτος τω' γ-κι ὥστε νά καλονιώσει,
παιᾶει τ' ὁ ἄντρας μιά σπαθιά κι ἡ κεφαλή ντου πέφτει!
Τ' ἀνέφαλα 'βροντήχανε, τό γέλιο ντων ἐχάθη
κι ἥρθανε πάλι ὡς ἥσανε τσή ροδαρές οί τσίτες...

"Ωφου καρδιᾶς ξεκούφωση καί νοῦ ξαστερωσύνη!
Τό ματωμένο ντου σπαθί γιαγέρνει στό φουκάρι
κι ἀγκάλιασε ντή ροδαρέ κι ἐθρῆνα γ-καί τή 'φίλειε

κι οί τσίτες ἀπαλαίνανε, μή ντοῦ βαροῦ' γ-καί κείνου.
«Ἐδά τό νιώθω πλιά καλά πώς εἰσ' δύπρός μου, ὀρτάκη,
μά ροδαρέ γεμάτη ἀθούς καί γύρου γύρου δάσος
κι ἔπα στή ρίζα -είντα χαρά!- καλός, γερός ὁ ὑγιός σου!»

Σάν ἐμεσοσυνέφερεν ὁ βίτσιλος κι ἐστράφη,
ὅ "Υπνος ἐπαράστεκε σιμά μωροῦ καί μάνας.
Μέ μιά μαθιά ἐμιλήσανε -ποιός θέλει μπλιό τσί λόγους; -
κι ὁ ρήγας ἐχαμήλωσε γ-κι ἄρχεις γ-κι ἐδηγάτο:

«Δυό μέρες πρί τό μ-πόλεμο καί τρεῖς πρί ντή θανή ντου, 240
σ' ἐνοῦς ντερβίση τήν αὐλή, σέ μυρωδιές καί βιόλες,
εὔρηκεν τό ταίρι ντου ὁ γκαρδιακός σου ὀρτάκης.
Κι ἐμπῆκε γ-κι ἐκλεψε ντηνε μέ τό σπαθί στή χέρα
κι ἐσμίξανε σέ χάλαρο καί σέ παλιό κονάκι.
Κι ὕστερα γίνη τό κακό, φωθιάν ἐπῆρε ὁ κόσμος,
κι ἐγύρισεν ὁ Θάνατος ξανάστροφα τή ρόδα.
Φεύγω· κι ἔδα 'ναι ἡ γι-ῶρα σου νά τσή συντράμεις... φίλε!»

Σ' ἔνα χωριό τήν ἔφηκε στοῦ Κριθαριοῦ τό γ-Κάμπο
νά τήν ἀναβαστάξουνε τή νιά καί τόν ὑγιό τζη,
Ζευγά νά τόνε κάμουνε, μή μοιάσει τοῦ κυροῦ ντου. 250
Κοντό νά γίνεται ζευγάς τό τέκνο τοῦ στραθιώτη;
Ποιός τό κατέχει, ποιός ρωτᾶ καί ποιός ἀπηλογάται;
Μέ χιονισμένο νοῦ, πεζός, κείνος κι ἀμοναχός του,
φεύγει κι ἐστραφταλίζανε στο' ἥλιουδες τ' ἄρματά ντου.
Τά δύο ντου μάθια 'ναι στεγνά, τ' ἀχείλια σφαλισμένα
καί λώπως δέν ἀνοίγουνε μούδες ξαναμιλοῦνε,
πρί φτάξει ἐκειά πού πεθυμᾶ μέ τό βαρέ ντου ζάλο
καί παιᾶει μέ τό Θάνατο στήν ὕστερη ἐσμιγά ντου...

Kαντί νενέ

Μή τις δίδεις, καντή νενέ, τις Ναζιφές ψωμί·
ένα χιουλί - χιουλί, μόνο γιά πνοή...
(Έκιντέ χανούμη, παλιά ἀποδουλιανή διήγηση)

Σκυλιμουργάται ή Σταύραινα στό νυφοχρέββατό τζη.
Κοιλιοπονά καί δέ γεννᾶ στόν ὅγδο μήνα ἀπάνω·
τή μέρα ὁ πόνος παγουδιᾶ, μ' ἀντρειεύγεται τή νύχτα
κι ἡ βαρεμένη σκίζεται καί ταυρομουγκαλιέται.
Πέντε μαμμές τις δρίχνουνται, π' οὐλη ντήν ἐπαρχία,
ἡ Κατερίνη ἀπ' τό μ-Πετρέ κι ἡ Γιώργαινα ἀπ' τοί Πόρους
κι ἡ γρέ Μπραϊμανα ἀπ' τ' Ἄρμι κι ἡ Νουριγιέ καντίνη
κι ἡ χωριανή τζη, ἡ Μαριγώ, πού χει ἔχε γιούς θαμμένους·
νοικοκεράδες τοῦ χωριοῦ κι οῦλα ντά κοπελίδια
στό μ-πόδα πάνω στέκουνε κι ἀιδάρουν ὡς μποροῦνε... 10

Στέκει κι ὁ Σταύρος καί θαρρεῖς πώς εἶναι νά κρεπάρει·
οὐλημερνίς στήν ἔχερη, στ' ἄρμεμα, στό σκαπέτι
κι ἀπού τά λιοθουτήματα σάμε τό δέ ταιτέρου
στή μ-πόρτα πόξω ἀκοίμιστος καπνίζει καί φρουκᾶται...
Συχνοπερνοῦν οἱ χωριανοί νά τοῦ παρασταθοῦνε,
ταμπᾶκο οἱ γι-ἀντρες φέρνουν ντου κι οἱ χωριανές νά φάει,
κι αὐτός μά τάσσει τοῦ Θεοῦ μά τόνε φοβερίζει.

«Μήν ἔχεις ἔγνοια, Σταυρούλιό, καί μή στενοχωρᾶσαι,

μά ἡ κακομοίτσα ἡ γι-Ἐρηνιά καλά θά ξετελέψει.
Θωρεῖς πῶς μεγαλώνουνε οἱ πόνοι ἀπῆς νυχτώσει;
Τό γλάνι σου ν' ἀδυνατό καί θά γενεῖ ἀντρειωμένο
κι οἱ Μοῦρες τό μοιράνασι πρίχου τό καμ' ἡ μάνα
κι ἡ Νύχτα τοῦ δωκεν εὔκή καί θά τό λευτερώσει...»
«Σώπασε μπλιό, Μπραϊμανα, κατούμωσε μιά στάξη,
ξέγνοιασε, ζάβαλε Σταυρῆ, κι ἡ Μαριγώ σ' τό λέει.
Κι ἀνε ντό κάμ' ἡ γι-Ἐρηνιά, δέν εἶναι τοῦ καιροῦ ντου
κι ἔφτά μηνῶ τό γλάνι ζεῖ, μά ὄχτώ μηνῶ ποθαίνει.
Τοῦ παπα-Λάμπη μήνυσε νά ρθει νά τσῆ διαβάσει,
ἄης Λευτέρης νά τή ίδει, νά τήνε λευτερώσει·
καί τό κοπέλι πάρε το σ' ἔνα ν-ταβλάκι ἀπάνω,
ὄξω, στόν ἄγι-Ἀστράτηγο, νά πᾶ νά τό πετρώσεις.
“Εξε λεβέντες ἔθαψα, καί το σ' ἔξε στοί πολέμους,
τόν ὑστερό ἔσφαξέ ντονε στόν ὑπνο ντου ὁ Μπραϊμῆς
καί δέν ἐμιληθήκαμε μέ τή γ-καντίνη ἀκόμη·
κι ἐδά, γιά τό χατήρι σας, ἔξέχασα τοῦ γιοῦ μου,
ἐπόσονά σᾶς ἔχτιμω, μά ἐρπίδα μπλιό δέν ἔχω!...»

“Ἡρθ' ὁ παπᾶς ἀποβραδίς μέ τ' ἄγιο πετραχήλι
κι ἀπάν' ἀπού τζη διάβαζεν οἱ πόνοι τζη πληθιᾶνα.
Καί τά θουβά μεσάνυχτα, κάψα, θαρές δέρας,
ἐλευτερώθη ἡ Σταύραινα καί τό χωρίο ἔξεστάθη!
“Εναν ὑγιό διγαλε στή γῆς, γερό, καταστεμένο,
μά χε μ-ψηλά στή ράχη ντου κι ἀπάνω στοί κουτάλες
ἔνα ζευγάρι σά ντ' ἀητοῦ κι ἀμάλλιαστες φτεροῦγες!... 40

«Σκοτώσετέ το, γ-ή ἀστε το μά κεινο θά ποθάνει,
σ' ἔνα γαστρί τό έβαλετε κι ἀθρωπος μή ντον γγίζει.»
«Τυλίξετέ το στά πανιά καί καθαρίσετέ το,
μ' ἄν ἔχει κι ἑκατό φτερά, ἐτοῦτος εἰν' ὁ γιός μου!
Ποιός εἴπε γ-κι ἀπαγόρεψε φτερά στόν ἀντρα νά χει;
Κι ἀν ἔδωκε δ Θεός θουλή νά ν' ἔνας φτερουγάρης,
καί τή θουλή ντου δέχομαι καί τό πεσκέσι θέλω!» 50
«Σάν ἀρμηνεύγεις, Σταύρο, ἐτσά, σάξετε τό κοπέλι,
μά γύρισε σιγά σιγά τή μάνα νά ξανοίξεις·
περίσσα τήν ἔζόρισε ν' ἀναβαστά φτεροῦγες,
μόν' ἔλα κλεῖσ' τά μάθια τζη, νά ζεις νά τσῆ θυμᾶσαι!...»

Ἐπόθανεν ἡ Σταύραινα καὶ ζεῖ τὸ γέννημά την.
Καὶ πρίχου πλύνουν ντή νεκρή καὶ πρίχου ἀλλάξουσιν ντη,
γ-εῖς Τοῦρκος φτάνει, τσελεπῆς, κοκκινοστιβανᾶτος,
καὶ τοῦ Μπραΐμιανας μηνᾶ καβαλλαρέ νά φύγει.
Μά, πρί νά φτάξει ἡ γρέ μαμη στ' Ἀρμί μέ τή φοράδα,
στή γέννα πάνω τοῦ φυγεν ἡ πρωτοθυγατέρα.
«Ἐ καψερή καντή νενέ, μά σύ θελα προκάμεις,
μ' ἄν εἰν' αὐτό παρηγοριά, ἐσώθη τό κοπέλι...»

Τοῦ Σταῦρο τό μικιό πουλί τό σάξαν οί κεράδες:
μά γ-κοπελιά τό βύζασε, συνωρογεννημένη,
μά ποια καρδιά νά τό δεχτεῖ καὶ νοῦς νά τό χωρέσει;
«Ο Σταῦρος ἐτροζάθηκε, δέν εἶναι μέ το νοῦ ντου,
νά μεγαλώσει ἐπσά θεριό, νά φάει, νά πιει τό γ-κόσμο!»

Ἐμίσεψε ἀπού τό χωριό κι ἐβγῆκεν εἰς τά ὅρη,
νά κάτσει ἐκειά μέ τοι βοσκούς, πού δράκους δέ φοβοῦνται.
«Δέ θέλω γά νά βρίχομαι στώ χωριανῶ τσί πόρτες,
μούδε νά πᾶ μοῦ σκάφτουνε μούδε ψωμί νά παίρνω·
μά θέλω μόνο κια-δυό τρεῖς, ἀπού χουνε κοπέλια,
νά φήνου τζί γυναῖκες τω γ-καί τοῦτο νά βυζάνου.
Κι ἄ μεγαλώσει μά δλιά καὶ πίνει ἀπ' τό κανάτι,
ν' ἀρμέγει τή γαϊδάρα ντου δ Μπουρμπαδοκούλης
καὶ νά μοῦ πέμπει κάθ' ἀργά κια-δυό δαχτύλια γάλα.»

Ἐτσά, μέ γάλα ἀπ' τό χωριό καὶ γάλα τοῦ γαϊδάρου,
τό γλάνι ἐστάθη στή ζωή κι ἐφτάξει νά σακάσει.
Οὖλ' οἱ βοσκοί ἐγινήκανε προθυμερά συντέκνοι
κι ἦρθε μιά νύχτα δ Γούμενος ἀπού ναι στό Δισκούρι
κι ἐβάφτισέ ντο Σταυραητό, σάν εἰν' ἀητός τοῦ Σταῦρο.
Καὶ κάθα μέρα τό παιρνεν ἀφέντης του πλιά πάνω
κι ἐμάθαινε ντο νά πετά, ως ἔνιωθε γ-κι ἐκεῖνος.
Πέντε χρονῶ πρωτόιδα' ντο οἱ χωριανοί κι ἐπέτα
-βασούρα ἐγίνη στό χωριό, σούσουρο στά περβόλια—
κι ἐγέλα γ-καί τού ξάνοιγε γ-κι ἐχάνετο στά ὑψη.

Ἐμεγαλώναν οἱ γενές στ' ἀόρια καὶ στού δέτες
στή γ-Κρήτη τήν ἀμιλητη, τή ν-τουρκοπατημένη.

60

70

80

καὶ μιά δολά πού τού πολλές, ἐσκίστη τό τζεμπέρι
ἀπού φραζε ντ' ἀμάθια τζη κι εἴπε μ-πώς θά ξεφέξει.
Τά γιαταγάνια ἐσύρανε, χαρυπίσα ντά ντουφέκια,
ἐβάλαν οί ἐκκλησές εύκή κι ἐκέντησεν δ τόπος!...

Σάν είκοσι χρονῶ τονε δ Σταυραητός ἐτότες,
βοσκός καλός μέ τοι καλούς κι ἐγύριζε στά ὅρη.
Ἐχύνετο δθε ντό χωριό μέ τά σγουρά φτερά ντου
κι οῦλοι ἀγαπούσασι ντονε καὶ τόν ἐκαμαρῶνα.
Γιά τοῦ παπᾶ τ' Ἀννεζινό λαβώνετο ἡ καρδιά ντου,
μιά γ-κόρη λιανοκάμωτη κι ἀμυγδαλοματούσα,
μ' αύτή τόν ἐφοβούντανε καὶ πῶς νά τοῦ μιλήσει;
Μά δά μπρουλιάστη τό σπαθί καὶ τό κοντό μαχαίρι
καὶ χαμηλοπετούμενος μπουρμάδες κουτσαμίζει!
Προβαίρνει στήν δύμπρός μεριά κι ἀνοίγει τά φτερά ντου
κι δ Μιχαήλ Ἀρχάγγελος θαρρεῖς πώς κατεβαίνει!
Τό νάμι ντου γροικήθηκε στή γ-Κρήτη ἀπ' ἄκρα σ' ἄκρα
κι οῦλοι οι γ-άγαδες οι καλοί λέγα μ-πώς τόνε θένε,
μά οῦλοι τόν ἐφοβούντανε κι δπού πχαινε σκροπούσα...

Μά ἐπρόβαλ' ἔνας νιός ἀγας στοῦ Μεσσαρές τή μπάντα,
ντέλης κι ἀλύπητος φονιάς καὶ χιλιοματωμένος.
Δεντρό δέ φήνει δπού περνά καὶ πέτρα πάνω σ' ἄλη,
κοπέλια κι ἄντρες πελεκᾶ, τού χρισθιανές σκλαβώνει
κι οῦλες τού στράτες δυό σειρές μέ κεφαλές στολίζει.
Κι ἀπ' τά πολλά ντου κρίματα, τά διπλοφονικά ντου,
ἐκίνησεν δ Σταυραητός νά τόνε δρεῖ μιά νύχτα,
νά τού δαρεῖ στό σπίτι ντου καὶ στήν αύλη ντου μέσα.
Αν ἥτον ἄλλος κι ὅχι αύτός, ἀσκέρι θελα σέρνει,
νά ζώσει νύχτα τό χωριό, σύναυγα νά μοντάρει.
Μ' ἀπού φορεῖ πουλιού κορμί βλεπέδες δέ φοβᾶται
κι ἀπ' ούρανού κατέβηκε στό μ-πέργιαυλο κι ἐμπήκε.
Τρεῖς γιανιτσάρους πελεκᾶ, τού πόρτες ξεστελιώνει
— μέσα δειπνᾶ δ Μπραΐμ ἀγας, πεθιέτ' ἀπ' τό σκαμνί ντου
καὶ μ' ἔνα δούρημα δρίχνεται μέ τό σπαθί στή χέρα.

Δίπλα, στή διπλα κάμερα, σέ πλουμιστό κλινάρι,
ἡ γρέ λαλά ντου κείτουνταν ἀρρωταρέ πό χρόνους
καὶ μιά χανούμη, η Φατουμέ, πού τήνε καταστένει
κι ἀπ' τό πολύ συντάλαχο, τό λυσσασμένο ἀπάλιο,

90

100

110

120

έμπωξανε κι έμπήκανε στή γ-κάμερά τζη μέσα.

‘Ανοίγει ή γρέ τά μάθια τζη, σέρνει φωνή ώς έμπόρειε,
κι οί γι-άντρειωμένοι στένουνται, και τά σπαθιά κορνιοῦνε.

«Εσύ ’σ’ ο γιός τσή Σταύραινας, πού ’πόθανε στή γέννα,
και τή γεννιά μου ήρθες ἐπά νά ποξεκουρμουλώσεις.»

130

«Έκατεχες τή μάνα μου· κι ἐσύ, κερά μου, ποιά ’σαι;»

«Ἐτούτ’ εῖν’ ή Μπραϊμαίνα, στό γ-κόσμο ξακουσμένη,
κι ἔχε τά μάθια χαμηλά και μίλεις τση μέ σέβας!»

«Ἀλήθεια τό ’πε ή Φατουμέ, μ’ ἀσε ψηλά τά μάθια,
νά ἴδεις τ’ ἀχείλια τά ζοφά, πού ροῦσσα μπλιό δέν εἶναι,
κι ειχά’ μ-πωτά τ’ ἀφέντη σου πώς θά ’σαι παλληκάρι:
νά ἴδεις τά χέρια τά ξερά, τά χιλιοφυραμένα,
ἀπού σ’ ἔξελουρώσανε κι ἐπλύνα’ ντά φτερά σου.

Τοῦτο ντόν ἄντρα πού θωρεῖς, μιά Μέρα σᾶς ἑβάστα,
μιά Νύχτα σᾶς ἐγέννησε γ-καί τζυμπραγά λογάστε.

140

Τρεῖς Μοῖρες ἔταξεν ‘Αλλάχ, τρεῖς ἀρχαγγελοπούλες,
τσί γέννες νά μοιραίνουνε μέ μόσκο γ-ή μ’ ἀλάτσι:

τρεῖς πάρτες κάνουνε τή γής ἀκριβομοιρασμένες
κι ἡ κάθα μιά τή μ-πάρτε τζη γνοιάζεται και ξανοίγει.

Μά κείνη ντήν ἀργαδινή τή διπλοδαρεμένη

τσή μάνας σου ’παράστεκα κι ἐκάλουνε τσί Μοῖρες:
κι οί τρεῖς ἐσυναχτήκανε στσή Σταύραινας τή γ-κλίνη,
μά ’σουνε δύσκολη γεννέ κι ἄφτα’ γ-καί ’ξάφταν ὥρες
κι ἀπ’ τή φωθιά ντων ἔδεσες και φτερωτός ἐβγῆκες.

150

Μά ’με τή θυγατέρα μου τήν ἀτυχογεννοῦσα
κι οί τρεῖς ἀποστραφῆκα’ ντη γιά νά βοηθοῦν ἐσένα·
κι ἐπέρασεν ἀρχάγγελος μέ τσί καπνοφτερούγες
κι ἔγραψεν αἴμα τοῦ γλανιοῦ κι ἐπῆρε ντή μψυχή τζη!

‘Αδέρφια νυχτογέννητα λογίζεστε κι οί δυό σας
κι ὅποιος τ’ ἀλλοῦ πρωτοδαρεῖ κρίμα μεγάλο θά ’χει.

Φουκάρωσε στό ν-τόπο ντου τ’ ὄμορφο γιαταγάνι,
μή σου παντήξει ἀτσιποδιά και δέ ντό θέλω, ήγιέ μου!...»

«Ἐμμορφα λόγια λές, κερά, τό νοῦ μου κανακίζεις,
μ’ αὐτός χάτηρι δέ γ-κρατεῖ και χάρη δέ γνωρίζει

160

κι ἄνε ντοῦ ’φήσω τό λαιμό πολλούς λαιμούς θά κόψει!
Μά σκιάς γιά τήν ἀγάπη σου ἔνα μπορῶ νά κάμω·

προσώρας νά σταθεῖ ή μαλιά κι ώς ήρθα νά μισέψω

κι ἀπῆς κοπιάσει ή ταχυνή και φύγει κι ἔρθ’ ή γι-ἄλλη
ψηλά στοῦ Τυμπανάτορα νά σμίξωμε ντό δῶμα.

‘Αμοναχοί μας νά ’μαστε μέ τό σπαθί στή χέρα
κι οί Μοῖρες δές διαλέξουνε, σά θέν’ ἐδά, ἀπ’ τσί δυό μας...»

‘Εσυβαστήκανε κι οί δυό νά διάξουν ἔτσα σόι
κι ἐσβῆσαν οι μηλίγκοι ντω’ γ-κι οί μπέτες ἐπουπάνα
κι ἐπόρισεν δ Σταυραητός στσ’ αὐλῆς τή γ-κρεββατίνα
κι ἐτσάκισε ντά κλήματα και στσ’ ούρανούς ἐχάθη.

170

«Συμπάθα μου, καντή νενέ, μά δέ μέ πάρνει δύπνος·
ποτές μου δέν ἐδείλιασα, μά ’δά βαροκαρδίζω
πώς φεύγω τήν αὐλή νά δρῶ τό φτεροκουταλάτο.
Σάν ήσουνε στή γέννα ντου, νά μή ντόνε ξεβγάλεις,
μόνο νά ζει νά διασκελά τ’ ἀόρια και τό νοῦ μου!
Σουόφρωσε, μαύρη μου καρδιά, κι ἔξεγιβέντισές με!
Χίλιες χρονές φτᾶξε, λαλά, και χίλια μπαιράμια
γιά πώς τόν ἀφηκες νά ζει, νά τόνε πολεμήσω!»

«Εῖντά ’ν’ τά νινικάτα σου, ήγιέ μου λιονταράκι,
κι η νύχτ’ ἀπόξω ’ναι πραγιά και ζάρα δέ γροικάται.
Μά ’γω ή κακόγρε ή ξερολιά, ή σολαθρακιασμένη,
θά σ’ ἀναπάψω τή γ-καρδιά, γιά νά μ’ ἀναστοράσαι.»

180

Σέρνει φλασκάκι μέ κρασί ’ποκάτ’ ἀπ’ τό κλινάρι
και δυό κουπάκια πήλινα σαφί πρεπίδια ἀπάνω·
γεμόζει μιά γιά τόν ἀγά, μιά γιά τήν ἀπατή τζη·
κι δύμας τ’ ἀγά τό κέρασμα δέν ήτονε καθάριο
κι ἐκλίνα’ ντά ματόφυλλα σά τζί βαρούς μπερντέδες
κι ἐγλυκοκοίμισε ντονε ἀπάνω στή μ-ποδιά τζη.
Κράζει φαμέγιους μπιστικούς, χωστά τῶν ἀρμηνεύγει,
σέ μιά γ-κασσέλλα κλειοῦντα στήνε και ἀνοίγουνε σκισμάδες
και, πρί μ-πορίσει ἀπ’ τ’ ὄνειρο και πρί ψηλώσει δήλιος,
σ’ ἔνα γ-καράβι βρίχνεται κι ἀλάργο ταξιδεύγει...

190

Μαυριδερός δέ μπορας, λιγνός και τραογένης,
μέ τό φαρδέ σαρίκι ντου, μέ τσ’ ἀσπρες του φουστάνες,
γυρίζει μέσα στή φλακή σά νά ’ναι στό χωριό ντου·
καταχτυπούντα στήνε και τόνε πολλά βραχιόλια
και κρέμουντ’ οί γι-άφτουκλες του μέ τσί σκουλαρικάρες.

Πουλεῖ μαχαίρια καὶ σπαθιά καὶ ράσα καὶ σαλβάρια
καὶ καμουτσίκια πέτσινα, πεδούκλες κι ἀλυσίδες,
χασίσι καὶ καλό γ-καπνό κι ἔμμορφους ναργιλέδες,
τζίστεδες καὶ μπακιρικά, γανώνει τά καζάνια

200

κι ἄ ντου χρυσώσεις τή δεξά, καὶ σκλαβοπούλες φέρνει.
Κι ὅντε θά δηγεῖ κι εἰς τό πυργί τοῦ πρωτοκαπετάνιο,
φέρνει τοῦ Μέχκας τά καλά, τοῦ Πέρσιας τά ξαθέρια,
καὶ φεύγει ἀκριβοπλέρωτος καὶ βαροχρουσισμένος.

Μ' ἀπόψε, μέσα στά κελλιά τά δύγρά καὶ μουχλιασμένα
πού 'ναι γεμάτα μποντικούς καὶ μεσκηνιές καὶ ψῶρες,
γ-εῖς φλακισμένος τραγουδεῖ κι ὁ ἔμπορας ἐστάθη.

Ἐσίμωσε γ-κι ἔξανοιξε στά κάγκελα 'ποπίσω.

210

Νίος εἶναι, θά 'τον ὅμορφος, θά 'κοσιπενταρίζει,
κορμί 'χει σά ντόν ἀρτηκα κι ἀμάθια σά ντή σπίθα.

Στά μάθια ἔξανοιγέ ντονε κι δῆλο 'τραγουδολόγα:

«Μικιό κοπέλι 'ν' ἡ καρδιά στοῦ πόνου τ' ἀκρογιάλι
καὶ μέ τήν ἄμμο τοῦ σεβντᾶ θέλει νά χτίσει πάλι.

Θάλασσα, μή συνοριστεῖς τοῦ κάστρου μου στήν ἄμμο·
ἔνα ζαράκι εἴ̄ γ-κι ἡ καρδιά κι εἴντα νά τήνε κάμω;
Μωρό κοπέλι 'ν' ἡ καρδιά καὶ λουχτουκιᾶ γι' ἀγκάλη
ὅπου θαμάξει τή μ-ψυχή κι ὅπου ρεχτεῖ τά κάλλη»

«Πῶς τό μπορεῖς καὶ τραγουδεῖς στά σίντερα σφιμένος;»

220

«Τέσσερις χρόνους εἴμι 'ἐπά, σ' ἐτοῦτο ντό λαγοῦμι,
κι ἀνοίγεις ὁ πέμπτος σήμερο κι εἴν' ἔօρτή μεγάλη...»

Πολληγώρα ἔθαμαξέ ντονε χώρις μιλιά ὁ ἀράπης.

«Ἐσύ 'σαι, φῶς μου, πονηρός μά μένα δέ ν-τροζαίνεις
κι ἴδια καὶ τό τραγούδι σου ἔανακουσμένο τό 'χω·

σ' ἔνα νησί πολλά μαχριά –θαρρώ τό λένε Κρήτη·
τό 'λεγεν ἄντρας φοβερός μέ δύο φτερά στή ράχη!»

Ἐγχύθη ὁ νιός στά κάγκελα κι ἔτριξα οι γι-ἀλυσίδες
κι ἐπέταξε ντή χέρα ντου μήμπας καὶ τόν ἀρπάξει.

«Πότες ἔδρεθηκες ἔκειά; Θά ἔαναπάς; Μιλῶ σου!

230

Ἐγώ 'μουν ὁ Μπραϊμ ἀγᾶς, φονιᾶς καὶ χαροκόπος!
Δέ μέ βαραίνου' γ-κρίματα πώς εἴμι 'ἐπά κλεισμένος,

μόν' ὅντεν ἥρθ' ἀπ' τό γιαλό κι ἔβγηκα στό λιμάνι.
ἐπῆγηα κι ηῦρα τό μ-Πασᾶς κι εἴπα του τ' ὄνομά μου·
μά κεινος ἔφοβήθηκε μ-πώς εἴμι 'ἀγᾶς τοῦ Πόρτας,

πώς ὁ Σουλτάνος μ' ἔπεψε νά τόνε τσασιτεύγω,
καὶ μ' ἔρξε στά σίντερα πού μιά θολά κλειδώνου.

'Ηθέλα' μέ σκοτώσουνε, μά πρέπως μοῦ 'ξεχάσα·
θωρῶ τσί χρόνους καὶ περνοῦ' γ-κι ἀμπώθει ὁ γ-εῖς τόν ἄλλο
καὶ σ' ἔπεψε ὁ Προφήτη' μας καὶ τ' ἄγιο κισιμέτι...

Παρακαλῶ σε, χάρισμα δέν ἔχω νά σου δώσω,
μ' ἄνε ντό φέρουν οἱ καιροί καὶ πᾶς ὅθε ντή γ-Κρήτη,
ἄμε νά βρεις τόν ἀθρωπο πού 'χει τ' ἀητοῦ φτερούγες
καὶ πέ του καὶ μολόγα του πώς εἴμι 'ἐπά καὶ ξά του...»

Καλά καλά τοί 'λόγιασεν ἀράπης τοί κουβέντες
ώσαμ' ἀπού 'φταξ' ὁ βλεπές νά τόν ἀλαργοσύρει.

«Ἐγώ, μπρέ Γκιριτόπουλο, πού 'χ' ἡ καρδιά σου κόξι,
θά κάμω τό χατήρι σου, γιατί 'σαι το' ὄρεξής μου.

Κι ἄνε γιαγείρω στό νησί, μ' ἄς εἶ' γ-καὶ δέκα χρόνοι,
περιστεράκι θά γενῶ, νά φέρω τό μαντάτο!»

Τέσσερις χρόνοι 'φύγασι, τέσσερις χρόνοι ἐσβῆσα.

Χαμπέρι ἐπῆρε ὁ Σταυραητός μ' ὄλασπρο περιστέρι.

Τή μιά 'ναι στό κονάκι ντου, τήν ἄλλη στά μητάτα
κι ἔχει γυναίκα φρόνιμη καὶ γνωστικά κοπέλια.

Κι ἄν ἐμουτίσαν οἱ καρφές κι ἐπάψαν οἱ γι-ἀμάχες,
δέν ἐπομπάναν' οἱ καρδίες, μό' βράζει τό καμίνι...

«Σίμωσε, κάτσε, 'Αννεζινιό, νά 'κούσεις τό μαντάτο,
καὶ κάμε πέτρα τή γ-καρδιά, γιά θά μισέψω πάλι.

Σέ μιά φλακή μαχριά 'πο 'πά κι ἀλάργ' ἀπού τή γ-Κρήτη
βρίχνετ' ὁ πλιά κακός μ' ὄχτρος στά σίντερα κλεισμένος.

Κι ἐτόσονά τ' ὄργιζομαι, πού μέ καλεῖ ἡ καρδιά μου
γιά τό χατήρι το' ἀντρειγιᾶς νά πά' νά τόνε λύσω...»

Εἰς τό σεράγιο τοῦ Πασᾶ τό χρουσοφορτωμένο
βασιουρανία καὶ σούσουρο καὶ κατσιφάρα ἐγίνη.

Τή νύχτα, τά μεσάνυχτα, πού 'πόθανεν ἡ μέρα,
γ-εῖς φτερωτός ἀράχαγγελος ἐμπήκε στό παλάτι.

Τόν ἔζωσε ἡ γιανιτσαρία μέ τά σπαθιά στά χέρια,
μ' αὐτός θωρεῖ τοι καὶ γελᾷ καὶ Χάρο δέ φοβᾶται.

«Ἐβαλε ντ' ἄρματα δύ Πασᾶς καὶ τά χρυσά ντου ρούχα
κι εἰς τό θρονί ντου ἔβγήκενε νά ποδεχτεῖ τό γ-ξένο.

«Ἐγώ μ' ὁ τρίτος ἄγγελος εἰς τοῦ Θεοῦ τό θρόνο
καὶ κατοικῶ στ' ἀνέφαλα τοῦ Ἀνατολῆς τά ροῦσσα.
Ἐκεία ναι χῖλιοι σά γ-κι ἐμέ, μύριοι καλύτεροί μου,
οῦλοι ζωσμένοι τό σπαθί κι οῦλοι τ' ἀστροπελέκι.
Ἐνα μας φίλο χεις ἐπά κι εἰς τή φλακή σου μέσα,
Μπραΐμ ἀγάς εἰς τ' ὄνομα καὶ πρᾶμα δέ σου φταίει
καὶ λέω σου το ἀντρίστικα νά τόνε λευτερώσεις,
πριχοῦ σ' τό πεῖ τ' ἀσκέρι μου μέ τοι σγουρές φτεροῦγες!»

270

Τρεῖς μέρες ἔβουλεύγουνταν οῦλ' οἱ σοφοί τοῦ τόπου
κι ὑστερα δώκανε βουλή νά πέσ' ή κεφαλή ντου.

Κι ἐζωσα ντον ἀπογυροῦ πενήντα γιανιτσάροι 280
κι αὐτός θερίζει κεφαλές σά ντη γ-καλή θερίστρα.

«Χριστέ καὶ καπετάνιο μου, στέριωνε τό σπαθί μου!...»
Κι ἄλλοι ὄγδοηντα ζώνου ντο, γ-κι ἄλλοι ὄγδοηντα πέφτου.

Κι ἔσυρε ὁ γ-ἴδιος ὁ Πασᾶς τ' ἀργυρογιαταγάνι
κι ἀπού τό ζόρε τσῆ μαλιᾶς ἐσείστη τό σεράγιο
— καὶ τό θρονί πορφάνεψε γ-καί τ' ὅμορφο χαρέμι.

Ἐξεσταθήκαν οἱ σοφοί, λουπάξαν οἱ στραθιώτες
κι ἄνοιξε γ-κείνος τά φτερά κι ἐστάθη στόν ἀέρα
κι ἀπ' τόν ἀέρα μίλησε γ-κι ἐκούστηκε ὥς τή Χώρα:

«Μπλιό σας πασᾶ δὲν ἔχετε μηδέ καὶ καπετάνιο. 290
καὶ καπετάνιο δίδω σας καὶ γιά πασᾶ μιλῶ σας!

Κάτω στά βάθη τσῆ φλακῆς καὶ μέσα στο ἀλυσίδες
μαραίνετ' ὁ Μπραΐμ ἀγάς κι ἀδικοτυραννάται.

Στή γ-Κρήτη τόν ἐμάθανε κι αὐτό καὶ τό σπαθί ντου,
δέν ητο ν-Τούρκος σά γ-κι αὐτό μούδε θεριό καλλιά ντου
μούδε λιοντάρι πλι ἄγκριγιο γ-η δράκος πλιά λυσσάρης.
Καί, σά δέ ντόν ἐξένγαλα μιά νύχτα στήν αὐλή ντου,
πρέπως ὅρίζει ή Μοίρα μας πασᾶ νά τόνε κάμω!...»

Ταχειά θρονιάστη ὁ νιός Πασᾶς μέ ζεῦκια καὶ μέ ζήτω
κι ὁ Σταύρωτός τοιμάζεται στά πίσω νά μισέψει. 300

Στοῦ σεραγιοῦ τά δώματα κι ἀναμεσό στοί τρούλλους
πίνουν οἱ ντουσουμάνηδες οἱ δυό καὶ χαιρεθιούνται.

«Εἶντα σπολλάετη νά πῶ κι εἶντα καλοστραθεία σου,
ἀτζυμπραγέ μ' ἀδερφοχτέ κι ἀδερφοντουσουμάνη;

- 80 -

Πολλά φτωχοί ν' οἱ λόγοι μου κι ἔλυγες οἱ κουβέντες,
μά στάσου, ἂ θές, ὄρτάκης μου κι εἰς τή δεξά μου μπάντα.»

«Ηύρες τό κισιμέτι σου κι ἄφης μου τό δικό μου,
γυναίκα καὶ κοπέλια μου καὶ σκλαβωμένη Κρήτη.

Κι οἱ τρεῖς μαμμές, οἱ Μοῖρε μας, ἃς κάμου μ-πανηγύρι
κι ἃς μᾶσε παραπήσουνε νά ζήσωμ' ὄρνικοι μας.»

«Σάν ἀγκαλιάσεις τό γιαλό καὶ φτάξεις εἰς τή γ-Κρήτη,
πέρασε πού τή Μεσσαρέ νά ἰδεῖς τή γρέ νενέ μου
καὶ πέ τση τό καζάδιο μου καὶ τή γ-καλή μου τύχη,

μήρπα νά ζει νά τήγεται, μαντάτα ν' ἀνημένει...»

310

Στοή Μεσσαρές τό πρόβαρμα, στά τούρκικα κονάκια,
ψυχομαχεῖ ἡ Μπραΐμαινα στ' ἀρχοντικό τζη μέσα,
στή γ-ξεφτισμένη γ-κάμερα, στή ραϊσμένη κλίνη.

Κι ἔνα μ-πουλί θεόρατο μέ τό κορμί τ' ἀθρώπου
στό παραθύρι ἐκοίταξε, πού λιαζε ντό φεγγάρι.

Ἐσκλήριξεν ή Φατουμέ στ' ἀρτηκοσκάμνι ἀπάνω,
μά τσουμογέλασε ή καντή σάν ἄνοιξε ντ' ἀμάθια.

«Ωρα καλή, καντή νενέ, κι ὥρα χρυσή μέ πέμπει,
τό παραμύθι μου νά πῶ, γιά νά σέ πάρει ὁ ὕπνος...»

320

Ποχαιρετά ή Μπραΐμαινα τσί φιλενάδες Μοῖρες.
Κλαῖν' οἱ Ρωμιές ἀποβραδίς κι οἱ Τούρκισσες θρηνοῦνε

κι ή Φατουμέ πονγάνει τη μ' ὅμορφα μοιρολόγια.
Καί τ' ἀποδιαφωτίσματα τά δροσοδακρυσμένα

ἐπόθανεν ή γρέ καντή στό μαυρό τζη κλινάρι.

Μιά ν-ἀστραπή βαθέ, ξερή, καὶ μιά μουγκρέ στ' ἀέρι
ἀπλώθη σ' οῦλα ντά χωριά κι ἐμύρισε μπαροῦτι.

Καί μέ τή λάψη το ἀστραπῆς, πού ἐφέξα ντά φαράγγια,
σ' ἔνα τζουγκρί σαφί ξερές παλιές ἀσκελετοῦρες

μιά ν-ἀσκιανιάδα φτερωτή ὅ,τι κι ἐλίγο ἐφάνη,
ἀμοναχή κι ἀμίλητη, βαρέ ντουσουντισμένη...

330

- 81 -

Nάκη

«Μέ τήν εύκαιρια αὐτή παραθέτω μερικές ἀπό τίς σύντομες καὶ νόστιμες ἱστορίες, πού συνήθιζαν νά μᾶς λένε στό τέλος οἱ παραμυθᾶδες τοῦ χωριοῦ μου, ὅταν τό θέμα τοῦ κυρίως παραμυθιοῦ ἦταν θαρύ, γιά ν' ἀποκαταστήσουν ἐτοι τήν ψυχική μας διάθεση, πρίν πάμε γιά ὄποιο...»

(Μιχ. Πριναράκης, «Η Κρητική Λαϊκή Ἀφήγηση», περ. Κρητόπολις, τ. 1, σελ. 54)

*Π*ροχόνιο τοῦ ὕγάλανε τοῦ Μυρμιδοβαγγέλη πού πιασε μέ τή χέρα ντου κατσόχοιρο στ' ἀμπέλι.
Κουνέλι πώς ἐτσάκωνεν ἔθαρρειενε ζάέρι
κι ἐπέταξε ντή χέρα ντου γιά νά τό καταφέρει.
Οἱ τσίτες τόν ἐσκίσανε σ' ούλη ντήν ἀπαλάμη
κι ἐπέρασε μ-πολύς καιρός δίχως δουλειά νά κάμει.

Μή ντόνε παιζετε, μωρέ, τό Μυρμιδοβαγγέλη,
γιατί χει καθαρή καρδιά σά ντο μωρό κοπέλι.
Σκάφτει, κεντρίζει, πελεκᾶ καὶ τόν ἐργάτη κάνει
καὶ παραμύθι ὄντε γροικᾶ στό κλάγμα τόνε ῃγάνει.
Κι ὄντε θά ῃγεῖ στήν ὄρεξη μέ κιανά μ-παρεάκι,
φέρνει ζαλάδα στίς καρδιές μέ τό μπουκολυράκι.

Ἀπάν' ἀπού δισκάφιζε ντοῦ Καραφθιᾶ τ' ἀμπέλι

10

πρᾶμά ὕρηκεν ἡ σκαπετέ τοῦ Μυρμιδοβαγγέλη.
Μιά γ-κουνενίδα ἔέχωσε χρυσόφλουρα γεμάτη,
πού δέ ντήν ἐποχόρταινε νά τή θωρεῖ τ' ἀμάτι.
Κι ὁ διακονιάρης, ὁ φτωχός κι ὁ καταφρονεμένος
γιαμᾶς ἔγινη ζάπλουτος καὶ πολυαγαπημένος.

“Ακόμη δέν ἐλόγιασες γιά γάμο, μπρέ Βαγγέλη;
Κι ὁι πώς εἶναι δύσκολο νά θρεῖς κιαμιά νά θέλει.

Κατέχω γώ τό Ζιζινό τοῦ Καλημεραντώνη
πώς τήγεται τό καψερό στ' ὀλάσπρο ντου σεντόνι.”

“Δέν εῖν’ αὐτή γιά λόγου σου, μονό ν’ τό Μαριάκι,
πού ναι πολλά ψιμυθευτό καὶ νοικοκεραδάκι...”

“Μωρέ Βαγγέλη, γείτονα, ντροπή ναι καὶ θωρῶ το,
μά μιᾶς πεντάρας δανεικά ποῦ νά χε θρῶ, χαρῶ το;”
Ζήτηξ’ ὁ ἔνας, πέ του ὁ γ-εῖς, ἐσκαρριστήκα ν-τόσα
νά τοῦ τά διαγουμίσουνε τοῦ καψεροῦ τά γρόσσα.

Καλή καρδιά, λιγάκι νοῦς καὶ τ’ «σχι» δέ γατέχει,
πάλι σέ μιά ὀλιά γ-καιρό δραχμή δέ θελα ν-έχει!

Μά πεψε μ-πρέπως ὁ Θεός ἐκείνηνά τήν ὥρα
καὶ τ’ ἄφιξανεν ὁ Καραφθιᾶς, πού κάθεται στή Χώρα.
«Δικά μου ναι τά χώματα, δικό μου γ-καὶ τ’ ἀμπέλι
κι ὁ, τί χει μέστα θέλω το, ἀν εἶναι καὶ... κοπέλι!»
Καὶ πέμπει τά φερμάνια ντου κι ἔνα ντου δικηγόρο
νά κάμει τό διαφεντευτή καὶ τό γ-κουμανταδόρο.

«Ἐγώ μαι, καπετάνιο μου, σά τζ’ ἄλλους μπουνταλᾶδες,
πού δέ ντά καταφέρουνε μέ τσι πολλούς παρᾶδες.

Κι ἴδια ταχειά στοις φίλους μου ἥθελα τσί χαρίσω,
μά πάει, λέω, κι ἀσκημα νά σέ έφεροκαρδίσω...»

Μόνο πώς τοῦτα ντά λεφτά μοῦ τά δώκε ντ’ ἀμπέλι
καὶ νά τά πάρ’ ἀφεντικός μπορέτως νά... μή θέλει!»

«Τ’ ἀμπέλι δέ σ’ τά χάρισε, σ’ τά δώκε νά τά δώσεις,
καὶ τή δουλειά πού σοῦ πενε ξάνοιξε νά τελειώσεις.»

«Καλλιά ναι, καπετάνιο μου, γροίκα μ’ ἀπού κατέχω,
νά πά νά τό ρωτήξωμε, ντό κρίμα νά μήν ἔχω.»

Ο δικηγόρος ἔκατσε νά τό καλολογιάσει,
μά τό χωριό φορούντανε πώς τό λαγό θά χάσει:
«Ἐτσά ναι, καπετάνιο μας, καὶ γροίκα τοῦ Βαγγέλη:

20

30

40

πρίχου δωθοῦνε τά λεφτά νά ρωτηχτεῖ τ' ἀμπέλι.»

50

Σά ντό 'πανε κι οι χωριανοί κι ἐμπήκαν' εἰς τή μέση,
κι ὁ χωριᾶτης ἔκαμε μ-πρᾶμα πού δέ ντ' ἀρέσει.

'Επῆγα' ντά μεσάνυχτα νά κάμου' ντή γ-κουβέντα
κι οι χωριανοί 'χλουθούσανε νά ἰδοῦ' ντά καλιμέντα.

Στό ν-τράφ' ἀπάνω 'γγήκανε, δεξά ζερβά στό μ-πόρο,
τ' ἀερονούσικο κορμί δίπλα στό δικηγόρο.

Κι ὁ φυσονούσης ἔβγαλεν ἀπό 'να τζεπαλάκι
ἔνα μ-πιτηδειοκάμωτο κι ὅμορφο χαμπιολάκι.

Κι ὡς τό 'γγιξε στ' ἀχεῖλια ντου κι ἀρχιξε νά σφυρίζει,
ἀέρας ἐστηκώθηκε γ-κι ἀλαφροφυσουρίζει.

Κι ἔβγήκανε, σά τζί καπνούς, στό χῶμα, στσί πεζοῦλες,
κοπέλια κι ἔχορεύγανε στή μέση στσί κουρμοῦλες.

Κι ἐπρόβαλ' ἔνα μ-πλιά μικιό περίσσα κεφισμένο
και μέ διαθούσικα τζαμπιά χλωροστεφανωμένο.

Οι χωριανοί 'τρομάξανε κι ὁ δικηγόρος τρέμει
κι αὐτό στριφογυρίζεται σά ντή μ-παλιάν ἀνέμη.

Καί μόνο ὁ χαμπιολάτορας μοιάζει πώς δέ φοβᾶται
κι ἐφώνιαζε ντού κοπελιού κι οὖλα τού τά δηγάται.

Τσουμογελοῦνε τά μικιά, γελά και τό κοπέλι:

«Τά φανταρά 'μαστον ἐμεῖς, πού θρέφομε ντ' ἀμπέλι.

70

Σιμώσετε, ἀφεντᾶδες μου —παρέα, τόπο κάμε—
και κάτσετε κουκουβιστοί κι ἄς λερωθεῖτε χάμαι.

'Ετοῦτα ντά χρυσά φλουριά πού 'βρήκετε στ' ἀμπέλι
δέν εἶναι βιός τ' ἀφεντικοῦ, μονό 'ναι τοῦ Βαγγέλη.

Γιατί ὁ παπποῦς του τά 'χενε εἰς τό γ-καιρόν ἐκεῖνο
κι ὄντεν ἐγίνη πόλεμος τά 'χωσε σ' ἔνα σκίνο.

Τά 'πήρε ὁ γέρο Καραφθιᾶς και τά 'θαψε στό χῶμα
και μ' ἔνα βόλι τοῦ 'φραξε ντού καψεροῦ τό στόμα.

Κι ὅποιος τό βάλει μέ τό νοῦ νά τῶν ἀπλώσει χέρα,
κοπρέ γιά τσί κουρμοῦλε' μας θά 'ναι τήν ἴδια μέρα!»

80

"Εκραξ'" ἀλάργο δ πετεινός κι ἐφύγα' ντά κοπέλια,
στά χώματα 'χωστήκανε μέ χάχαρα και γέλια.

'Εφύγανε κι οι χωριανοί κατάσπροι σά ντό γάλα
κι ὁ δικηγόρος βιάζεται μή ντοῦ παντήξου' γ-κι ἄλλα.

«'Εγώ θά κάμω, ζάβαλε, κουμάντο γιά τ' ἀμπέλι
και θά τοῦ πῶ τοῦ Καραφθιᾶ παρᾶδες νά μή θέλει!»
«Νά 'σαι καλά — κι ἐγώ νά ἴδεις πῶς θά τσί διαγουμίσω,
θά πά' νά βρῶ τσί φίλους μου νά τῶ' τζί χαλαλίσω!...»

'Απόψε κάθα χωριανός τομάζει 'να βουργιάλι
'πού τοῦ Βαγγέλη τό μ-παρά τή μ-πάρτε ντου νά βάλει.
Μά κείνος, τά μεσάνυχτα, πού τά δεντρά μιλοῦνε,
ἐπήρε γρόσσα και φλουριά στ' ἀρρι ν' ἀνεβοῦνε.
Κι εἴπανε πώς τόν εἶδανε 'κειά πού 'ν' τ' 'Ανάστο ὁ μύλος
ποκατωθιό σέ μιά μουρνέ θεόρατη στό ψῆλος.

Κι ἔβάστα γ-και τά 'μέτρανε τά γρόσσα ντου ἔνα
κι οὖλα τοῦ δάσους τά μιαρά 'περνοῦσα' μ-πραγιεμένα·
κι ἀνοίγανε τά στόματα και τά μπουκανιδάκια
κι ἐκεῖνος τῶ' ντά 'γέμοζε μέ λίρες και φλουράκια.

«Πάρε κι ἐσύ, κερά Μαριώ, νά πᾶς εἰς τοῦ κασάπη,
νά μή σκιουφίσεις τσή Ζαμπιᾶς τό γ-κούκλη τόν ἀράπη.
Βάλε κι ἐσύ, παπποῦ λαγέ, ἀκουστικά στσ' ἀφτάρες,
γιά δέ γ-καλογροικᾶς, θαρρῶ, και θά σέ φᾶν' οί σκάρες!
Πάρε κι ἐσύ, μπάρμπ' ἄρκαλε, κι ἐσύ, καλογενούσι,
κι ἀμέτε νά φωνιάζετε κι ὅποιο δέ ντό 'χει ἀκούσει...»

90

100

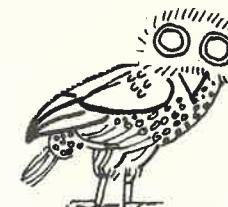
Πρωί πρωί τόν εἶδανε τό Μυρμιδοβαγγέλη
κι ἐγλάκανε συσκάλιδος σ' ἐνοῦς ἀλλοῦ τ' ἀμπέλι.

«Ποῦ πᾶς ἐτσά χαιράμενος και τραγουδεῖς και τρέχεις
και μούδε γρόσσα ἐμοίρασες μούδε παρᾶδες ἔχεις;»

«'Εμοίρασα κι ἐξέγνοιασα· δέ θέλω μπλιό παιγνίδια

— και σά σέ πιάνει, Μοίρα μου, πέμπε μου κουνενίδια!»

110

Γλωσσάρι

Σύνεργα πού σκουριάζουνε σέ γύφτικη σπηλιά...
(N. Καββαδίας, Fr. G. Lorka, συλλ. Πούσι)

- * Κορμό του ἔργου συνιστᾶ τό γλωσσικό ιδίωμα τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, ἃν καὶ δέν περιορίστηκα ἀποκλειστικά σ' αὐτό.
- * Οἱ ἀριθμοὶ στό τέλος ἡ στή μέση τῶν ἐρμηνευμάτων παραπέμπουν ἐνδεικτικά σέ σελίδες καὶ στίχους, ὅπου εὑρίσκονται οἱ συγκεκριμένες λέξεις.
- * Κυριότερες συντομογραφίες: λ., λέξη· κ., καὶ· κ.λ., κυριολεκτικά· β.λ., βλέπε λῆμμα· ρ., ρῆμα· μτβ., μεταβατικό (δηλ. ρῆμα πού ἡ ἐνέργειά του κατευθύνεται σέ κάποιον ἄλλο. π.χ. χτυπῶ, τραυματίζω)· ἀμτβ., ἀμετάβατο (δηλ. ρῆμα πού ἡ ἐνέργειά του ἀφορᾶ στό ἴδιο τό ὑποκείμενο, π.χ. χτυπῶ, τραυματίζομαι)· μτχ., μετοχή· ἰδ., ιδίως· κν., κοινό· γεν., γενικά· στερ. ἔκφρ., στερεότυπη ἔκφραση· τρ.λ., τρόπος τοῦ λέγειν.

- ἄ, ἄν, 1790, 21102, 2220.
ἀδορθακός, κ. βαρθακός, βάτραχος, 164, 7.
ἀγᾶς, Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος, 78234· στήν Κρήτη ὅμως ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ἀποκαλούνταν ἔτσι ἀπό τοὺς χριστιανούς (μᾶλλον τιμητικά, ὅπως ὑποτιμητικά χαρακτηρίζονταν μπουρμάδες, βλ.λ.), 75105.
ἀγένειος, χωρίς γένια, πολύ νέος, 2981.
ἀγ-·Ἀστράτηγος, λαϊκή χρητική ὀνομασία τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, 7331.
ἀγριριγόκατος, ἀγριόγατος, 4384· στήν Κρήτη ἐπιβιώνει ἔνα σπάνιο είδος ἀγριό-
- γατας, δ φουρόκατος (φουριάρης κάτης, ἄγρια -άκυβέρνητη- γάτα), πού θεωρεῖται ιδιαίτερα ἐπιθετικό κ. ἐπικίνδυνο, ἀλλά ζει τόσο ἀπομακρυσμένο στά βουνά, ώστε σχεδόν ποτέ δέν τό βλέπουν ἀνθρώπινα μάτια.
ἀγκριγος, ἄγριος, 25107, 6046, 80296.
ἀγκρισμένος, ἐρεθίσμενος, 4940· μτχ. τοῦ ρ. ἀγκρίζω, ἐρεθίζω.
ἀγνότη, ἀγνότητα, 45139.
ἀγουρος, ἔφηβος, 33234.
ἀγρίμη, κρητικός αἴγαγρος, 1821, 649,

13, 70212· ἡ λ. ὅμως μπορεῖ νά σημαίνει γεν. ἄγριο ζῶο καί μτφ. ἀτίθασο παιδί. ἀγρομολογῶ, κυνηγῶ ἄγριμα, 6411. ἀδερφός, ἀδελφες, 221, 2327, 6189. ἀδερφοχτός, ἀδελφοποιητός, 4073, 644, 6517, 80304. ἀδόδια, δόντια (πληθ. τοῦ ἀδόντι), 4392, 6549, 70209. ἀδρίζω, τραχύνω, 44106. ἀδυνατός, δυνατός, 7321. ἀεντες, ἄντε (παρακινητικό μόριο), 30120, 44114. ἀέρας ἔδωκε ντ' ἀέρα, ἔξουθένωσε, κ.λ. διασκόρπισε στόν ἄνεμο, 5068. ἀζωντανός, ζωντανός, 3798, 4366. ἀθιβολή, νοητική διεργασία· ἀναφορά, 2324, ἀνάμνηση, 4225, 4361. ἀθός, ἀνθός, 2712, 69165, 186. ἀθος, στάχτη, 51124· ἀθοι, στάχτες, 30152 – δι κανονικός ιδιωματικός τύπος είναι ἀθουδες (πρβλ. λ. ἥλιουδες). ἀθράξη, ἀνθρακιά (θράκα) 152. ἀθρωπος, ἀνθρώπως, 1316, 228, 2330, 2479· κανείς, 134, 347, 46180, 5932· τῶν ἀθρώπω, ἕδιον τῶν ἀνθρώπων, ἀνθρώπινο, 32219. ἀθῶ, ἀνθῶ, 4952. ἀθάρω, θοηθῶ, 4229, 7210. ἀκλουθῶ, κ. κλουθῶ, ἀκολουθῶ, 31155. ἀκοίμιστος, ἀυπνος, 7214. ἀκούω, αἰσθάνομαι, 53200· λέγεται καί μέ τήν κν. ἔννοια, ἃν καί συνηθ. τό γροικῶ φρ. μοῦ κούει, μπορῶ ἢ τολμῶ νά πράξω κάτι. ἀκριβός, πολύτιμος, 1429, 4364, 44121. ἀκριβοζυγάζω, ζυγάζω (ύπολογίζω) ἐπακριβῶς, 67113. ἀκριβοκαμαρώνω, καμαρώνω ἔντονα καί φανερά, 37103. ἀκριβομοιρασμένος, κατανεμημένος μέ

ἀκρίβεια, 76143. ἀκριβονίος, πολύ ἀγαπημένος νέος, κανακάρης, 37113. ἀκροφιλευτήκαμε, γίναμε κάπως φίλοι, συμπαθήσαμε ὅ ἔνας τὸν ἄλλο, 45133. ἀλαργάρω, κ. ἀλαργέρνω, ἀπομακρύνομαι, 33241, 70199. ἀλάργο, μακρύά, 2211, 2878, 3940. ἀλάται, ἀλάτη, 46191, 76142. ἀλαρρές, -έ, -έ, ἐλαφρύς, -ειά, -ύ, 3658. ἀλαρροκανακῆω, χαϊδεύω ἐλαφρά, 4366. ἀλαφροστρατοσύνη, ἡ ἰδιότητα τοῦ ἀλαφρού σκιουτου (ἀλαφροστρατου), 1322. ἀλαφροφυσουρίζει, φυσάει ἀνεπαίσθητα (ἐλαφρά), 8460. ἀλεσμα, ἡ ποσότητα τοῦ καρποῦ, πού μεταφέρεται στό μύλο γιά ἄλεση, 4230, 51, 46196. ἀλλάμπιληρι, κ. ἀλλάμπιρι, ἄγνωστο (Κύριος οἶδεν, ὁ Θεός μόνο ξέρει), 44102. ἀλλάσσω, ἀλλάζω, 53175. ἀλλαξά, ἀλλαγή, 4256. ἀλλήλως (κ. συναλλήλως), μεταξύ μας, 67107. ἀλών, κάθε τιμῆμα ὅμαλοῦ ἐδάφους, πού περιορίζεται ἀπό κυκλικά ὅρια, 37114. σιντερόν ἀλώνι, φανταστικός χῶρος, ὅπου δι ἀντρειωμένος παλεύει μέ τό Χάροντα, ἀνάλογο πρός τά μαρμαρένια ἀλώνια τῆς ἀκριτικῆς παράδοσης, 3796· ἀμάτι, μάτι, 32199, 53190· πληθ: ἀμάθια, 157, 45147, 4948· ἀματάκια, 3930. ἀμάχη, ἀντιδίκια, 6187, 94· σύγκρουση (μαλιά, 68.λ.), 1810, 70204, 79254. ἀμέ, πήγαινε (προστ. τοῦ φ. πάω ἢ πχαίνω), 2067, 54211, 79242· πληθ. ἀμέτε, πηγαίνετε, 85104. ἀμνόγω, κ. μνόγω, ὄρκίζομαι, 2077. ἀμοναχός (κ. μοναχός), μόνος, 1764, 5761, 6671, 68155·

ἔνας κι ἀμοναχός, ἔνας μόνο, 1316· τ' ἀμοναχοῦ μου, μέ τὸν ἑαυτό μου, 418· κεῖνος κι ἀμοναχός του, στερ. φράση, που ἐκφράζει τήν εὐχή νά μή συμβεῖ σέ κανέναν ἄλλο τό συγκεκριμένο γεγονός, 71253. ἀμπλᾶ, ἀδελφή, 2347, 6074, 6191. ἀμπούνα, ἐχθρότητα, 6536. ἀμπώθι, κ. μπώθι, σπρώχω, 5637. ἀμυρδαλοκουτσούρα, κομμένος κορμός (κουτσούρι) ἀμυρδαλιάς, 44105. ἀναβαστῶ, περιθάλπω, στηρίζω, 71249· συγκρατῶ, 7353. ἀναγελῶ, ἐμπαῖζω, 62119. ἀναγέρνω, ἀνακατεύω, 2870. ἀναγνώθω, διαβάζω, 5637. ἀναδακρύνω, δακρύζω ἐλαφρῶς, 5941. ἀναδακρυώματα, 413. ἀνάδια, ἀπέναντι, 5643. ἀνάδοση, ὑγρασία, 6185. ἀνάζητω, νοσταλγῶ, 37110. ἀναμαζώνω, συγκεντρώνω (κ. συμμίζεύω), 6533. ἀναμεσίς, ἀνάμεσα, 5510· ἀναμεσό, 3520, 6662, 80301. ἀναμεσός, 69169. ἀναντρανίζω, ἀνορθώνομαι (ἢ σηκώνω τό 6λέμμα πρός μά κατεύθυνση), 33229, 586· ἀνορθώνω (ἐδῶ, τό 6λέμμα), 2989. ἀναπατή, ἀνάπαυση, ἀνάπαυλα, 6655. ἀναπιάνω, ἀναφύομαι, 68127 (κ. μτβ., λέγεται ὅταν κάποιος ἀποκτᾶ ἐκ νέου φυτά ἢ ζῶα κάποιου εἰδους, πού εἶχε παλαιότερα). ἀναρωτῶ, ρωτῶ ἐρευνώντας γιά κάτι, 3652, 46192. ἀνασέρνω, ἀνασύρω, τραβῶ πρός τά πάνω, 45158. ἀνασκελᾶδες, κακοποιά πνεύματα τῆς κρητικῆς λαϊκῆς μυθολογίας· ἐμφανίζονται συνήθως μέ μορφή ὄνου (ἀρχ. δαίμο-

1. Βιαστός, κ. "ύνοκελέαι", τάμ. 20, σελ. 449, 998.

ἀντισκόδγω, ἐκφράζω ἀντίρρηση, παρεμποδίζω, 2335.
ἀντιστοιβάσσω, χτυπῶ κάπου καὶ ἀναπηδῶ, 51122.
ἀντιχτυπᾶ, ἀντιθουζεῖ, ἀντηχεῖ, 3545.
ἀντράκι, ἀγόρι (χαιδευτική ἔκφραση), 3810.
ἀντρεά, ἀνδρεία, 67123.
 ἀντρειγιά, 79261.
ἀντρειγόματα, ἐνδυναμώνομα, 44111, 723.
ἀντρειωσύνη, γενναία πράξη (χ. ἡ ίδιοτητα τοῦ ἀντρειωμένου), 3795.
ἀντρίστοιχος, ἀντρίκειος, 30142, 80276.
ἀντρόνιο, ἀνδρόγυνο, 229.
ἀξέγνοιαστος (χ. ξέγνη-), ξέννοιαστος, 46174.
 ἀξέγνοιος (χ. ξέγνοιος), 63159.
ἄραι, έουνό, 32206, 382, 4067.
ἀπ' ὅντα δά, ἀπό τώρα, 33227.
ἀπ' ὅντα γεννητώντας μου, ἀπό τὴν ἡμέρα πού γεννήθηκα, 2471, 6673.
ἀπ' ὅντας τότες, ἀπό τότε, 25110, 63155.
ἀπαλάινω, ἀπαλύνω, 71232.
ἀπαλάμη, παλάμη, φούχτα (παλάμη λέγεται τό φτιάξι – χ. φυχάρι), 5645, 5767, 825.
ἀπάλιο, πάλη, 75125.
ἀπαταχλί, ἐλαφρός θύρυσος, 4372.
ἀπατός, έαυτός, 45155, 6197, 77185.
ἀπέφεντα, πέρατα, 51124.
ἀπηλογιῶμα, ἀποχρίνομαι, 29114, 71252.
 ἀπηλογιά, ἀπόκριση, 2493, 5091, 51130.
ἀπῆς, ἀπό τότε πού, ἀφ' ὅτου, 2344, 46168, 7320.
ἀπλάνω, ἔκτείνω (ἐνν. τό χέρι), 44110, 5090.
ἀποβραδίς, τὴν ὥρα πού βραδυάζει ἡ τό προηγούμενο βράδυ, 414, 5089, 5911.
ἀπογυροῦ, ἀπ' ὅλες τίς κατευθύνσεις, 5650, 80279.
ἀποδέχομαι, ὑποδέχομαι, 1811.
ἀποδιαφωτίσματα (χ. ποδιαφ-, βλ.λ.), ἡ

ὡρα πού ἐμφανίζεται στὴν ἀνατολή τό πρώτο φῶς τῆς χαραυγῆς, 81327.
ἀποδουλιανός, προερχόμενος (ἢ καταγόμενος, μέ κεφαλαῖο Ἀ-) ἀπό τό χωριό Ἀποδούλου Ἀμαρίου, τοῦ ν. Ρεθύμνης, πού ἀνήκει στὴν εὐρύτερη περιοχή τῆς Ἀμαραδίας καὶ εἶναι τό χωριό τῆς μητέρας μου, 72πτλ..
ἀποκαψίδια, ἀποκαϊδια, 6682.
ἀπόκειας, κατόπιν, 1944, 46188, 53174.
ἀπομονή, ὑπομονή, 53198, 62133.
ἀπονιώρις, πρὶν πολλή ὥρα (χ.λ. τό πρωι), 1761, 4233.
ἀπόδω, ἀπ' ἔξω, 7214.
 ἔξω ἀπό, 53201.
ἀπορπισμένος, ἀπελπισμένος, 30149.
ἀποσέρνω, κατάγομαι, 52134.
ἀποσπερίδια, μικρή συγκέντρωση φίλων ἡ γειτόνων κατά τή διάρκεια τοῦ βραδοῦν ἡ χ. τῆς νύχτας, 33239.
 ξενύχτι, 412.
ἀποστροφή, στροφή πρός ἄλλη κατεύθυνση, 4925.
ἀπού, ἀπό (πρόθ.), 159, 1953, 2874.
ἀπού, πού (ἀναφ. σύνδ.), 1935, 2196, 30145.
 ἔκεινος, -η, -ο πού, 156, 2076, 2466, 266, 30126, 75117.
 ὅπου, 222.
ἀραι καὶ ποῦ, ἀραιά καὶ ποῦ, 4375.
ἀράτης, ἔκτός ἀπό τὴν χν. ἔννοια, 53173, 78222, 79244, καὶ τή μεταφροτική (μαῦρο ζῶ, 85100), στημανεὶ ἐπικίνδυνο καὶ σκοτεινό στὴν ὄψη πνεῦμα, πού φρουρεῖ θησαυρούς χ. γενικά στοιχειωμένους τόπους· συνήθως (ὄχι ἐδῶ) πρόκειται γιά τὴν ψυχή ἀνθρώπου ἡ ζώου, πού θυσιάστηκε (στοιχειώθηκε) στὴν χρύπτη ἡ στάθεμέλια (στὴν Κρήτη ἡ λ στοιχειωμένος στημανεὶ ἀθάνατος), 4121, 4252, 44107, 46169.
ἀραχνασμένος, ζιφερός, 1959.
ἀραχνοκουλωμένος, σκεπασμένος μέ στούς ἀράχνης, 6060.

ἀργά (χρον. ἐπίρρ.), προχωρημένη βραδύνη ὥρα, 3812.
 ἀπό 'πά κι ἀργά, ἀπό 'δω κι ὑστερα, 6798.
ἀργαδινή, βραδυά, 5075, 76145.
ἀργυρομανουάλια, ἀσημένια κηροπήγια, 1812.
ἀρρένικος, ἀνθρωπος χωρίς πεπρωμένο (ριζικό), 69184.
ἀρίφητες, ἀναρίθμητες, 4938.
ἀρκαλος, ἀσβός, 4383, 85103.
ἀρμάτα, πανοπλία, 2083.
ἀρμεμα, ἀρμεγμα, 7212.
ἀρμηνεύη (χ. ὄρμηνεύγω, βλ.λ. ὄρμηνει), καθοδηγῶ, 68150, 7351, 77189.
ἀρμιροκουλούρα, κουλούρι ζυμωμένο μέ ὑπερβολική ποσότητα ἀλατιοῦ, πού τό χρησιμοποιοῦσαν οἱ κοπέλεις στίς μαντείες τοῦ Κλήδωνα· τό ἔτρωγαν ἀποβραδίς κι ἔπεφταν νά κοιμηθοῦν διψασμένες, προσδοκώντας ὅτι θά δοῦν στ' ὄνειρό τους τό μέλλοντα σύζυγό τους νά τούς προσφέρει νερό, 46191.
ἀρνεύη, εἰρηνεύω, 5069, 69176.
ἀρρωστάρης, ἀρρωστος, 349, 3544.
 θηλ. ἀρρωσταρέ, 1519, 75123.
 οὐδ. ἀρρωστάρικο, 551.
ἀρτηρίας, τό πολυετές ποώδες φυτό νάρθηκας· τό ἀνθοφόρο στέλεχός του, ξυλώδες ἔξωτερικά καὶ σπογγώδες ἐσωτερικά, στὴν Κρήτη μπορεῖ νά φτάσει τό ὄψος τῶν δύο μέτρων, 78211.
ἀρτηροσκάμνη, σκαμνί ἀπό ἀρτηκα, ἐλαφρύ καὶ ἀνθεκτικό, συνδεδεμένο μέ ξυλόμπροκες, 81320· τό στέλεχος τοῦ ἀρτηκα (πού λέγεται ἐπίσης ἀρτηκας) χρησιμοποιεῖται ποικιλότροπα· ώς δᾶδα βουτηργμένο σέ τρυγιά (μοῦργα) τοῦ λαδιοῦ ἡ τυλιγμένο μέ λαδωμένο πανί, ὃς πῶμα μπουκαλιῶν (στούμπουρας²), ώς ὑλικό
 νας, τήν ἔξοδο τοῦ νεροῦ, πού φράσσεται μέ πανιά, ἐνῶ τό διδωτό καπάκι λέγεται κούτωμα (ρ. κουτώνω – κούτωμα λέγεται γεν. τό καπάκι, π.χ. κουτιοῦ) καὶ τό κούτωμα τοῦ τσικαλιού λέγεται ποῦμα.

2. Στούμπουρας λέγεται τό ἐμβαλλόμενο πῶμα, π.χ. φελλός (πρόβλ. τή στούμπουρα τοῦ στέρ-

ἀπέμπραγός (κ. τέμπραγός), δίδυμος, 80303.
ἀτοετάδος, ἐμφανίσιμος, εὐπρεπής ὡς πρός τὴν ἐμφάνιση, 4934.
ἀτοποδία, κακοτυχία, 76157.
ἀγραργά, αὔριο τὸ δράδυ, 4395.
ἀνήρος, -α, -ο, αὐτός, -ή, -ό (ἐμφατικά), 2337.
ἀνήνοσάς, αὐτήνηνά, αὐτήνονά, αὐτός, -ή, -ό ἀκριβῶς, 30146.
ἀφέντης, ἐκτός ἀπό τὴν κοινή ἔννοια, 32199, 5065, 63153, ἡ λ. ἔχει καὶ τὴν ἔννοια τοῦ πατέρα (κλητ. προσφ. ἀφεντάκη, 32203), 4953, 54217, 6680, 69191.
ἀσφης, ἀσφησ (προστ. τοῦ ρ. ἀσφήνω), 2871, 3650, 81307· πληθ. ἀστε, δλ.λ.
ἀφοροῦμαι (κ. φοροῦμαι), ὑποψιάζομαι, 52133, 8348.
ἀφούκλες, μεγάλα ἀφτιά (ἀφτάρες), 77197.
ἀφτω, ἀνάδω, 5059, 76148.
    ν' ἄψεις, 1778·
    εἰχεν ἄψει, 53190·
    ἀφτωμένος, ἀναμένος, 4243.
ἀφχαῖω, ἀκούω (κ.λ. ρουφῶ μέ τ' ἀφτιά μου), 8332.
ἀχεῖλα, χείλη (πληθ. τοῦ ἀχεῖλη, χεῖλος), 3656, 76135, 8459.
ἀχέλη, χέλη, 31172.
ἀχνα, ὁ ἀέρας πού βγαίνει μέ τὴν ἐκπνοή καὶ ὁ ἥχος τῆς χρησιμοποιεῖται μέ ἀρνητική ἔννοια, γιά νά δηλώσει τὴν παντελῆ ἀπουσία ὄμυλίας καὶ γενικά θορύβου, 31162·
    μιλιά κι ἀχνιά (κ. ἀχνα καί μιλιά),
    οὔτε λέξη, κανείς θόρυβος, 4371.

βασιουρανία, φασαρία (βασίρα), 79263.
βαθές, -έ, -έ, βαθύς, -ειά, -ύ, 44109, 6057, 81329·
    βαθέ, βαθεία (ἐπίρρ.), 30151, 6193.
βάθητα, βάθη, 3661.
βάθος βάθος, πολύ βαθεία, 68132.

βάνει, βάζει, ἐμβάλλει, 5199·
φορεῖ, 79267·
χωρεῖ, 4381, 51113·
βάνω στό νοῦ, ἀποφασίζω ἢ σχεδίάζω κάτι, 32207, 414·
βάνω μέ το νοῦ, ὑποψιάζομαι, 29102·
βάνει ὁ νοῦς μου (κάτι), περνάει ἀπό τὴ σκέψη μου, 3541, 53197·
βάνεις μου, μοῦ περνᾶς κάτι, μοῦ φορεῖς, μέ τυλίγεις, 32219·
βάνω τραπέζι, παραθέτω γεῦμα ἢ δεῖπνο, 2065·
βάνω κάτω, κατανικῶ (κ.λ. σέ πάλη), 4924·
βάνω ὀμπρός, ἀρχίζω νά πράττω κάτι, 6524.
βαραρωστήρης, βαρειά ἀρρωστος, 37115.
βαρές, -έ, -έ, βαρύς, -ειά, -ύ, 181, 1956, 2068, 25110.
βαρεμένη, ἔγκυος, 2217, 69170, 724, 76145.
βάρητα, βάρη, 1516.
βαριέσσι: στερ. ἔκφρ. ὅ, τι σοῦ ῥθει, νά μή ντο βαρεθεῖς, νά μήν παραπονεθεῖς γιά ὅ, τι πάθεις ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερισκεψίας σου, 46172.
βαρισματέ, πληγή, 1514.
βαρίχνω, χτυπῶ (μτβ. κ. ἀμτβ.) κ. τραυματίζω, -ομαι:
    ἔβαρηκα, 70214·
    νά ἡ θά βαρῶ, νά ἡ θά χτυπήσω, 3797, 71232, 75114·
    βαρισμένος, πληγωμένος, 70217.
βαροκαρδίω, στενοχωρῶ, 8340, -οῦμαι, 77172.
βαστῶ, κρατῶ, 266, 2848, 4110·
    κατέχω (στήν ιδιοκτησία μου), 2997·
    ἀντέχω, 2480, 25106, 3651·
    συγκρατῶ (κ. ἀναβαστῶ, δλ.λ.), 4113.
    ἐγκυμονῶ, 76139.
βγαίνω, ἀνεβάνω, 1427, 1628, 1936, 3938·
    έξέρχομαι (κν. ἔννοια), 2066, 76·
    βγαίνει σου, σου ἀξίζει, 45140.

βγάνω, βγάζω (κν. ἔννοια), 4071·
    ἀνεβάζω, 25108, 3952·
    έξωθω σέ προδέη ἢ ψυχική κατάσταση, 8210·
    ἐκπέμπω, ἀναδίδω, 25105.
βγορίζω, διακρίνομαι μέ τὴν δραστη, 4361, 45139.
βίγλα, σκοπιά σέ ύψωμα, παρατηρητήριο, 2711, 6191.
βίδλα, ἄνθος, 6078, 71241.
βίστα, λεπτή καί εὐάγιστη βέργα, 1788.
βιστάτος, λυγερός, 1821.
βιτσιλά, σταυρατέός, 1427, 3527·
    βίτσιλος, 71236.
βλεπατόρισσα (θηλ. τοῦ βλεπάτορας), γυνάκια φύλακας, 6186.
βλέπω, φρουρώ, ἐπιβλέπω, 44116, 5522·
    βλέπε (προστ.), πρόσεχε, νά είσαι σ' ἐπιφυλακή, 33232·
    βλεπές, φρουρός, 75117, 79245.
βοσκόμε, παιδί πού ἐργάζεται ὡς κτηνοτρόφος ἢ παιδί βοσκοῦ (βοσκόπουλο), 3950, 4082.
βουηθῶ, βοηθῶ, 3657.
βολά, φορά (χρονική στιγμή), 5631, 61110, 79236·
    μιά βολά ἵπού τοι πολλές (στερ. ἔκφρ.), κι ἐνώ κυλοῦσε ὁ καιρός, κάποια στιγμή..., 7589.
βουλεύγομα, συνεδριάζω, 80277.
βουλή, ἀπόφαση, 2335, 7350·
    δίδω βουλή, ἀποφασίζω, 5642, 7349, 80279.
βουλιομένος, βουλιαγμένος (μτγ. τοῦ ρ. βοιλῶ), 2342.
βούργα, ύφαντό ποιμενικό σακίδιο, 3518, 3788, 51119·
    βουργάλι, 419, 4943·
    βουργαλάκι, 4363.
βούρμα, σάλτο, ὀρμητικό πήδημα, 1954, 75121.
βουτᾶ (ό ἥλιος), δύει, 3669.
βράδυ δράδυ, ἐνώ ᔹχει δραδυάσει γιά τάκαλά, ἀλλά δέν ᔹχει νυκτώσει ἀκόμη, 4953.
βραχάκια, μικροῦ μεγέθους (παιδικές) βράκες, 4082.
βρίχνω, -ομαι, βρίσκω, -ομαι, 1426, 1925, 2339, 7470·
    χτυπῶ πάνω σέ κάτι, 6658·
    τοῦ βρίχνομαι, τοῦ συμπαραστέκομαι, τὸν βοηθῶ, 725·
    βρίνομαι, 3818 (Μυλοπόταμος).
βρουχήθη (έβρουχήθη), βρυχήθηκε (τοῦ ρ. βρουχοῦμαι), 2353.
βρούχος, βροντώδης θόρυβος, ἴσχυρός, ἀγριός ἥχος, 133, 32198, 44101.
βρυστάλ, βρυσούλα 1651, 2856.
βρώση, τροφή, 30134.
βυζάνω, θηλάζω, 7464, 73.

ποτίστρα τῶν κατοικίδιων ζώων κ. πτηνῶν), 7345.
γατέχω (κ. γατέω), τό ρ. κατέχω-κατέω (βλ.λ.) μετά ἀπό λ. που λήγει σέ ν (π.χ. δέ γατέω ἀντί δέ γ-κατέω), 52148, 5929, 6680, 8329.
γαῖα, ἀγγίζω, 2475, 68135, 7345.
γαύχομαι, προσμένω (ἐκδέχομαι), 23, 4228, 6550.
γαυωμός, ἐκδικηση, 31178.
γέρων, ἔκτος ἀπό τὴν κοινή ἔννοια, χρησιμοποιεῖται καὶ μέ τὴν ἔννοια του γιαγέρνω, ἐπιστρέφω, 1785, 2195, 3518, 5938.
γεῖς, ἔνας, 2214, 2713, 52147, 69193.
γελῶ, περιπατῶ, 6542.
    ξεγελῶ, 30130, 46179.
    γελούριζω, γελῶ μέ μισόκλειστα χεῖλη, ἵδε εἰρωνικά ἡ ντροπαλά, γελῶ κρυφά, 46171.
γεμίζω, γεμίζω, 1652, 52161, 77185.
γενά, καταγωγή, 184, 44113, 6676.
    ἀπόγονοι, 76130.
γέννα, γέννηση, 4081, 76142.
γενέ, γενιά (κ.λ. τά παιδιά, ἀνθρώπου ἡ ζώων, πού γεννήθηκαν σέ μά γέννα), 7487.
γέρα, γηρατεία, 1929.
    γηραθεία, 2330.
γερακοματούσα, γυναίκα πού ἔχει μάτια γερακά (γκριζοπάστινα), 4927.
γερεύγω, γίνομαι γερός, ἀποκαθίσταται ἡ ὑγεία μου, 3411.
γεροντόπρινος, γέρικος πρίνος (πουράρι), 3821.
γεύγομαι, γεύομαι, 3659.
    γευματίζω (ἔδω, δειπνῶ), 1820.
γῆ, ἥ, 1450, 189, 2730, 46197.
γά, γιατί (αἰτιολογικό), ὅταν ἔπονται τά μόρια θά ἥ δέ, 51124, 5925, 6544.
    γιά πώς, ἐπειδή, 77178.
    γιά κρασί (παραίτησέ το γιά κρ.), ἔκφραση ἀπέχθειας ἡ περιφρόνησης πρός τό ἀντικείμενο, μέ τό δύποιο ἀσχολεῖται δι συνομιλητής, ἐπειδή παραμελεῖ ἄλ-

λες, σοβαρότερες ἡ πιό ἐπείγουσες, ἀσχολίες, 6652.
γαγέρνω (κ. γιαέρνω), ἐπιστρέφω, 1425, 2194, 3787.
    μτβ. 46184.
γάνειτα (κ. γάντα), γιατί (έρωτηματικό), 1642, 2469, 32203.
γανάνω, θεραπεύομαι (κ. -εύω), 68156.
γανάτ, ἡ, παραθαλάσσια περιοχή, 2214.
γανάτη, ἀμέσως, 2857, 51118.
    το γανιά, 29105.
    γανιάς, 44127, 69194, 8318.
γατρικό, φάρμακο, 3680.
γινάνω, ώριμάζω, 53198, 5779.
    γινωμένος, 25100.
γιουρουντίζω, ἐπιτίθεμαι, 2085.
γκαρδικάς, ἐγκάρδιος, 3789, 71242.
γκαριτόπουλο, κρητικόπουλο (πλαστή λ.: Γκιρίτ, Κρήτη στά τουρχ., Γκιριτλής, Κρητικός), 79246.
γκρεμός, γκρεμός, 31171.
γλαστῶ, τρέχω, 32197, 484, 85106.
    γλαχιχτός, τρεχάτος, 53201.
γλάνι, μικρό παιδί, 3929, 5941, 7478.
    γλανάκι, 31180.
γληγορογιαγέρνω, ἐπιστρέφω γρήγορα (βλ.λ. γιαγέρνω), 3668.
γνωίζομαι, νοιάζομαι, 2465, 6071, 76144.
γνάθω, ξυπνῶ, 5064, 6069.
γνωρίζω, ἀναγνωρίζω, 2089.
    γνωρ. τοί καρδιές, διεισδύω, 61έπω ἐσωτερικά, 2736.
    γνωρ. χάρη, τρέφω εὐγνωμοσύνη ἀναγνωρίζοντας τὴν εὐεργεσία, 76159.
γνωριμάδη, ἀναγνωρίσμιο σημεῖο, 31189.
γνώστη, φρόνηση, 4924, 53199, 5787.
    κν. ἔννοια, 5637.
γνωστικάς, σώφρων, συνετός, 31157, 79253.
    γνωστικά (ἐπίρρ.), 1782.
γουλιδιαστός, διαμελισμένος (καμωμένος γουλιδία, μπουκιές), 1816.
γούμενος, ἡγούμενος, 7480.
γουρνᾶ, -ιάζω (γιά ίγρά), συγκεντρώ-

νομαι σέ κοιλότητα, πού προϋπῆρχε ἡ τή σχηματίζω ἐγώ μέ τή ροή μου, 61108.
γράφω, προκαθορίζω γεγονότα τῆς ζωῆς κάποιου (λέγεται γιά τή Μοίσα, τό ριζικό), 76153.
γρέ, γριά, 1641, 44130, 51110.
    πληθ. γράδες, 33240.
γροσᾶ, -οῦμαι, ἀκούω, -ομαι, 133, 2354, 3677, 4360.
    αισθάνομαι, 1763.
γρυλλάνω, γουρλώνω τά μάτια, 69173.
    μέ γρυλλ., μέ κοιτάζει μέ γουρλωμένα μάτια, 4112.
γυρεύγω, ἀναζητῶ, 32222, 33237.
    περιφέρομαι σκόπιμα, 6799.
    γυρές, Ψάχγεις, τού ρ. γυρέω, ψάχνω, ἀναζητῶ (Μυλόποταμος), 4059.
γυρίζω, περιφέρομαι, 2345, 62134, 6678.
    στρέφομαι, 4387.
    περιστρέφομαι, 68145.
    περιστρέφω, 71246.
γυρίσματα, μουσικές ἐνότητες που ἀποτελοῦν τμήματα μᾶς μελωδίας, 45152.
γύρος, τό ἐσωτερικό τῆς περιφέρειας κλείστου χώρου.
    κάτσε σ' ἔνα γύρο (τρ.λ.), «κάτσε στήν ἄκρη», ἀδρανοποιήσου, 5069.
γυρογάλι, ἀκρογάλι, 2489, 5061, 52143.
γυρολόγος, πλανόδιος ἔμπορος, πραματευτής, 30145.
γυροποταμίδα, ἀκροποταμία, 2861.
γύρου γύρου, γύρω γύρω, 223, 2987, 71234.
    γυροῦ γυροῦ, 1318, 5788, 69162.
    γύρου τριγύρου, 51126.
γωνίο, γωνίτσα, 45142, 6668.

'δά, τώρα, τό ἔδά (βλ.λ.), ὅπου τό ἐ-χάνεται λόγω ἀποκοπῆς, 1651, 1781, 2718.
δαμασκί, δαμασκηνό, δηλ. κατασκευασμένο στή Δαμασκό, λ. γνωστή ἀπό τήν ἀκριτική παράδοση τά δαμασκηνά ξίφη ἡταν, κατά τή βιζαντινή περίοδο, περί-

φημα γιά τήν κατεργασία τους· ἦταν τόσο εὐλύγιστα, ώστε, γιά νά τά ἐπιδείξουν, ἔξειλώνανε τή λεπίδα (τή λύγιζαν) καὶ τήν τύλιγαν γύρω ἀπό τή λαβή γωρίς νά σπάσει³, 5936.
δειλιῶ, δειλιάζω, 4246.
δεκαπενταρέ, δεκαπενταρά, 2728.
δεκαρέ, δεκαρία, 1927, 5649.
δεμένος, ἔδω, μαγεμένος (κ.λ. ἐγκλωβισμένος μέ τή βοήθεια μαγείας, μέ τά μαξικά, σέ μά κατάσταση), 44102.
δεντρό, δέντρο, 4385.
    δεντρουλιῶ, μικρῶν δέντρων (ό κανονικός ἴδιωμ. τύπος εἶναι δεντρουλαχιῶ, ὄνομ. ἐν. δεντρουλάκι), 70203.
δένω, στερεοποιοῦμαι, πήσω (ἀμτβ.), 76149.
δεσά, τό σημεῖο ὅπου συναντῶνται πολλά αὐλάκια κι ἐκεῖ δένεται τό νερό, δηλ. κλείνουν ὅλα τ' αὐλάκια ἔκτος ἀπό ἔνα καὶ τό νερό του ποτίσματος φέει μέσα σ' αὐτό, 1654: δεσά ἐπίστης λέγεται ἡ ἑρολιθιά, που γηρασμένει γιά τή συγκράτηση του ἐδάφους, ώστε ν' ἀποφευχθεῖ καθίζηση, νά μήν τοιλαστεῖ τό χωράφι.
δέτης, γκρεμός, 7487.
δηγούμα, δηγοῦμαι, 1944, 4119, 6670.
διαβάζω (τοῦ), ἀναγινώσκω, ώς ιερέας, εὐχή ὑπέρ κάποιου, 7328, 38.
διαγουμίζω, διαρπάζω, λεηλατῶ, καταστρέφω ὀλοσχερῶς (διάγουμο, λεηλασία), 8328, 8587.
διαθούσικα, σταφύλια πού οι ρώγες τους δέν ἔχουν ὅλες ἀναπτυχθεῖ κανονικά ώς πρός τό μέγεθος, ἀλλά, ἐνῶ εἶναι ὄριμα, συνυπάρχουν σ' αὐτά πολύ μικρές ὄριμες ρώγες μέ κανονικές, 8464.
διακονάρης, ζητιάνος, 2990, 8317.
διαλυῶ, διαλύομαι (κ. διαλύω), 46185.
διανυρίζω, διακρίνω μέσα στό σκοτάδι,

3. Π. Βλαστοῦ, 'Ο Γάμος ἐν Κρήτῃ, σελ. 151.

4118.
διάξω, συμπεριφερθῶ, τοῦ ρ. διάχνω (βλ. λ.), 77167.
διαριζόμαι, συγγρίζω, 3676.
διασκελῶ, δρασκελῶ, 77175.
διαφεντευτής, διευθέτης, 8336.
διαφορά δέ γ-κάνει (τρ. λ.), δέ φέρνει ἀποτέλεσμα, 4068.
διάφορο, κέρδος, 5778.
διάχνω, συμπεριφέρομαι, ἀλλά καὶ ζῶ μέ κάπου συγχεκριμένο τρόπο (στάση ζωῆς), 77167.
δίδω, δίνω, 1518, 2848, 4946.
διόχγει μου (ἀπρόσ.), μοῦ ἔρχεται στό νοῦ (νό πράξω κάτι), 29116.
διπλοπόδι, σταυροπόδι, 1444.
δισκαρφίω, σκάβω δεύτερη φορά ἀμπέλι ἢ ἄλλο φυτώριο, πού χρειάζεται δισκάρφισμα, 8213· τό πρώτο σκάψιμο τοῦ ἀμπέλιου γίνεται τό Μάρτη καὶ τό δεύτερο τέλη Ἀπριλίου, γιά νά ξαναγίνει ἀφράτο τό ἔδαφος καὶ νά κοποῦν τά χόρτα, πού ἔχουν φυτρώσει στό μεταξύ λόγω τῶν τελευταίων δροχῶν.
διωματάρης, ἐμφανίσμος, 555.
διωρία, προθεσμία, 30136.
δοξάρι, τόξο, 5623.
δοξάρε, ἡ μελωδική φράση, πού παράγεται μέ τό παιχνίδι τῶν τοξωτῶν ὄργανων, ἀνάλογο πρός τό «πεννιά» γιά τά νυκτά, 45153· χρησμοποιεῖται καὶ ὁ ὄρος κοντυλέ, μουσική φράση γενικότερα, κ.λ. ὅμως μουσική ἀπό καλαμένιο πνευστό (μπαντούρα ἢ χαρμπιόλι), δηλ. πνευστό φτιαγμένο ἀπό κόντυλας ὁ κόντυλας, κομμάτι καλαμου ἀνάμεσα σέ δύο κόμπους.
δοξαράτορας, τοξότης, 6410·
δοξαροκορδουλάτικα, οἱ λεπτές χορδές τοῦ δοξαρίου τῶν τοξοτῶν ὄργανών, φτιαγμένες συνήθως ἀπό τρίχα οὐρᾶς ἀλόγου, 45146.
δουλειά: θά μάσε διγάλει δουλειά (τρ. λ.), κ.λ. θά μᾶς έδειλει σέ μπελάδες, ἐδῶ ὅμως

μέ θετική ἔννοια, θά προκύψει ἐξ αὐτίας του ἐργασία γιά μᾶς, 2214.
δράχοντας, ἐπιχίνδυνο μεγαλόσωμο ἑρπετό, κατάλειπο προϊστορικῆς ἐποχῆς, 4120, 6526.
δράκος, ἀνθρωπόμορφο καὶ ἀνθρωποφάγο τέρας τῆς λαϊκῆς μυθολογίας, 44110, 7469· δράχοντας (βλ.λ.), 1823, 45145, 80296.
δρομαλάτι, μυνοπατάκι, 4064.
δρομαχιστός, λαχανιασμένος (ό καν. ἴδιαμ. τύπος εἶναι δρομαχισμένοι), 32197.
δροσά (ἐπίρρ.), τίποτε, 1779.
δροσάτος, δροσερός, 32195.
δροσερείγω, δροσίζομαι (κ. -ίζω), 1656.
δρόσος, δροσιά (κ. δροσεράδα), 1435.
δροσοσταλίδα, δροσοσταλιά, 4945.
δρυγάτς, δρῦς, 4111·
δρύηνος, δρύνος, 5635, 5936·
 δρύγινες σαῦτες, δρύνα θέλη· ἡ δρῦς ἦταν ιερό δέντρο γιά τούς ἀρχαίους "Ελληνες, ἀλλά καὶ τούς λαούς τῆς Β. Εὐρώπης (γι' αὐτό καὶ οἱ νύμφες δρυῦδες ἀλλά καὶ ὁ δρυῖδης⁴, δρῦς -ίδης, οἵς της δρύός, ὁ ιερέας τῶν Κελτῶν), 5936.

δρώνω, ἰδρώνω, 30139.
δόμα, χωματένια στέγη, λ. γνωστή καὶ στήν κν., ἀλλά σπάνια στό τσιμεντένιο σήμερα· τά δωμάτια στηρίζονταν σέ μισοδύκια ἀπό ἀκατέργαστους ὀλόκληρους κορμούς κυπαρισσῶν ἢ σέ ἀγοραστές πελεκητές τράβες (δοκούς)· καὶ στήν Κορήτη ἔχουν καταργηθεῖ, γιατί σ' ὅλα τά σπίτια ἔχουσαν ταράτσες, πάντως στό σπίτι τοῦ παππού μου, στό χωριό, καὶ τήν τσιμεντένια ταράτσα δῶμα τή λέγαμε, 1762, 77164, 80301.

ε, νά (δεικτικό μόριο), εντό, νά δ, 45138,

4. Βλαστός, "δρυΐδαι νύμφαι", τόμ. 20, σελ. 10.

6048.
έβάρηκα, χτύπησα, ἀόρ. τοῦ ρ. βαρίγνω, 61.λ., 70214.
έξηρα, ἀνέβα, προστ. τοῦ ρ. βραίνω, 61.λ., 1936· πληθ. ἔβγαστε, ἀνεβεῖτε.
έγγιζανε, ἄγγιξαν (τοῦ ρ. γγίζω, 61.λ.), 68135.
έγνοια, προβληματισμός, 1517·
 βασανιστική φροντίδα, ἀνησυχία, 556, 7218·
 ἔχω τήν ἔγνοια μου (τρ.λ.), προσέχω· ἔχω τήν ἔγνοια σου (τρ.λ.), βρίσκομαι σ' ἐπιφυλακή μήπως μέ γρειαστεῖς, 6197.
έδδα, τώρα, 1434, 2330, 44112.
έδδοκολογά, τό σύνολο τῶν συγγενῶν (συγγενολό), 25102.
έξηρηά, ζημιά, 68137.
 εῑ γ-, πάσχων τύπος τοῦ ρ. εἰναι μπροστά ἀπό λ. πού ἀρχίζει ἀπό κ, 225, 3158, 6539, 78216· τό -αι ἐκθίλεται κ. ὁ χαρακτήρας ν τοῦ θέματος συμπροφέρεται μέ τό ἀρχικό κ τῆς ἐπόμενης λ. ὡς γ - ἀνάλογα ώς b ἡ d μπροστά ἀπό λ. πού ἀρχίζει ἀπό π ἡ τ ἀντίστοιχα, 588.
έψαι, ἐκτός ἀπό τήν κν. ἔννοια, χρησιμοποιεῖται μέ ὑπαρκτική σημασία, ὑπάρχω, 5777, 86·
 εἴμαστον, εἴμαστε, 8470.
είντα, τί, 1433, 1820, 3936·
 είντα λοῆς, μέ ποιόν τρόπο, 44102·
 είντα λογάται (στερ. ἔκφρ.), πῶς εἰναι δυνατόν, 5063.
εἰσέ, εἰς μέ εὐφωνικό -ε, συνηθισμένο στήν κρ. διάλεκτο, 53180.
έκειά, ἐκεῖ, 1310, 2343, 5919·
 εἴκειέ, ἐκεῖ δεικτικό, 5918.
έκεινοςάς, ἐκείνηνά, ἐκείνονά, ἐκεῖνος, -η, -ο ἀκριβῶς, 2710.
έκραθεις, κρατοῦσε, 6527.
έλαστε, ἐλάτε, 3941, 52.
έλιγος, λίγος, 81305·
 εἴλιγο, λίγο (ἐπίρρ.), 32207, 81333.

έμιληθραμε, συμφίλιωθήραμε (τοῦ ρ. μιλιοῦμαι), ξαναμιλήσαμε, ἐνῶ δέ μιλούσαμε μεταξύ μας λόγω μίσους, 7334.
έμιλά, ὄμιλα, φωνή, 916, 2865, 51103.
έμμορφος, ὄμορφος, 225, 582, 76158.
έμμορφά, ὄμορφιά, 45138.
έμπταστε, μπεῖτε (προστ. τοῦ ρ. μπαίνω), 2087.
έμπωξανε, σπρώξανε, τοῦ ρ. (ἀ)μπώθω, 76126.
ένα, ἐκτός ἀπό τήν κν. ἔννοια, χρησιμοποιεῖται καὶ μέ ἀρνητική ἔννοια κανένα (πρβλ. λ. ἀθρωπος), 69163.
έντονε, ἔντηνε, ἔντο (+ ἄρθρο), νάτον, -ην, -ο (ταυτόσημο, ἀλλά διαφορετικό στό σημητισμό ἀπό τό ἀπλό ἐ + ἄρθρο, 61.λ., ἀπό τό ὄπιο προσανῶν προέρχεται), 4937.
ένω, ἂν καί (ἀντιθ.), 69162.
έξα, ἔξουσία, δυνατότητα (ἄσχετη μέ τή μακρή ρώμη), 139, 44125, 6072.
έξε, ἔξη, 32225, 33231, 7332.
έπά, ἐδῶ, 1946, 44124, 125, 71235·
 ἐπασάχ, ἐδῶ δεικτικό, 6666.
έπομπανε, σιγόσθησαν, τοῦ ρ. πομπαίνω, 77168, 79255.
έργατης· τόν ἐργάτη κάνει, δουλεύει ως ἐργάτης, 829.
έργω, κρυώνω, 3527.
Έρηνα, ὑποκορ. τοῦ Έρήνη, Ειρήνη, 7319, 26.
έρπιδα, ἐλπίδα, 1512, 4946, 7336.
έρωντας, ἐρωτας, 1637, 4931, 53197.
έσμηγα, συνάντηση, 71258.
έσπερα, δράδω, ὥρα πού δύει ὁ ἥλιος, 46197·
 Δύση, δυτ. περιοχή τῆς γῆς (Εὐρώπη, N. Κόσμος), 30147, 68146·
 καλήν ἐσπέρα, καλό δράδω, χαρετισμός ἀντίστοιχος πρός τό σύγχρονο "καλησπέρα", 4929.
έτα, "αύτοῦ", δεικτικό, 25117, 68139.
έτεθιος, -α, -ο, τέτοιος, -α, -ο, 4231.
έτοσσας, ἐτόσηνά, ἐτόσονά, τότος, -η, -ο ἀκριβῶς, 7336, 79260.

έπότες, τότε, 62135, 136, 67106, 7593.
έπουλόγου σου, ἐσύ, ἐπί τὸ εὐγενέστερον,
2872.
έπουτοσάς, ἐπούτηνά, ἐπούτονά, τοῦτος,
-η, -ο δεικτικό, 53189.
έπουτοσές, ἐπούτηνέ, ἐπούτονέ, 32220,
4361, 68138.
έποτά, ἔτσι, 1633, 267, 7351·
τέτοια, 44120, 45156·
μ' ἔποτά καιρό, μέ τέτοιον καιρό, 3526·
ἔποτα σύ, ἔτσι (τέτοιας λογῆς —έποτά
λοιῆς— η μ' αὐτόν τὸν τρόπο), 77167·
ἔποτισθ, ἔτσι ἀκριβῶς η, ἀπλῶς, ἔτσι,
ἀλλά κάπως ἐμφατικότερο, 4499.
επρήκενε, ἤρικε, τοῦ ρ. ἤριχνα (δλ.λ.),
71242.

εφηκα, ἄφησα, τοῦ ρ. (ἀ)φήγω, 71248.
εχεφη, ή λαβή τοῦ ἀρότρου, ἔχετλη, 7212.
εχχνος, ζώ· ἔχην ὄνομάζονται τά οἰκοσι-
τα ζῶα, ἀλλά η λ. χρησιμοποιεῖται καὶ
μέ εὐρύτερη ἔννοια, περιλαμβάνοντας τά
ἔμβια ὅντα γενικά, 228, 30119, 4382.

ζάβαλε, κακημένε (κλητ. προσφ.: η λ. δέν
ἀπαντᾶ σέ ἄλλο τύπο), 4231, 7325, 8585.
ζάέρι, προσφανῶς, 53198, 823.
ζάλο, θῆμα, 2326, 344, 5657.
Ζαμπιά, ὑποκορ. τοῦ κύριου ὄνοματος
Ζαμπία, 85100.
ζάρα, λευκό νυχτοπούλη, πού η θρηνητική
του λαλά, κατά τὴν παράδοση, προφητύει
Θάνατο, 3677, 77180· λέγεται κατά τόπους
κ. καλό η κακό πουλί, ἀλλά κ. χαροπούλη·
ο Π. Βλαστός ἀναφέρει ὅτι “κατά τινας”
πρόκειται γιά τὸ ἀρσενικό τῆς σκλώπας
(δλ.λ.), «δηλ. τὸ μπούφο», καὶ ὅτι στὶς
Κουροῦτες Ἀμαρίου λεγόταν έχηκοῦσα η
βυακοῦσα⁵ (βύας ο μέγας λέγεται ἐπίση-
μα ο μπούφος, ἐνώ η σκλώπα ταυτίζεται

μέ τὸ “μπούφο τὸ μικρό”⁶). ἀκούσα στά
Χανιά, ἀπό παιδιά ὅμως, ὅτι ὑπάρχει μόνο
ἔνα στὸν κόσμο· ζάρα ὡστόσο λέγεται καὶ
τὸ μικρό κορίτσι·

ζαρί, η ζάρα (τὸ πουλί), 4384, ἀλλά
καί τὸ ζέρεφος, ίδ. τὸ κορίτσι· πιθανόν
τὸ πουλί νά ὄνομάστηκε ἔτσι, ἐπειδή
η λαλιά του θυμίζει κλάγια μωροῦ·
σ' αὐτή τὴν ὑπόθεση μέ δύργησε η
φράση μᾶς γυναίκας ἀπό τὸ γωριό
μου “μά δέν εἰν' αὐτό κιόλας (ὅντως)
ζαρί, μονό ναι πουλί, ἔτσα δέν εἶναι;”·
ζαράκι, μικρό παιδάκι, 3666, 78216.

ζαροπαίζω, παιζω ζάρια, 30120· λέγ. κ.
χαροπαίζω, λυροπαίζω κ.λπ.

ζαρώνα, συρρικιώνουμαι, μαζεύομαι, 6547,
6668.
ζεύκι, ὑπαίθριο γλέντι, 80299.

ζηλειά, ζήλεια, 31184.
ζήση, ζωή, 1515, 1782, 30136.

ζηγάνω, μάκω, 69177, 70197·
ἐπιδιώκω, 1637.

Ζιζινό, τό, ὑποκορ. τοῦ Ἄννα, προεργό-
μενο μέ τὸ σχῆμα Ἄννα — Ἄννεζη — Ἄν-
νεζίνα — Ζιζίνα — Ζιζινό, 8321.

ζόρες, ο, ζόρι, 80285.
ζουρίδα, ἐρμίνα (ζουριδιάζω, στραγγαλί-
ζω, ὅπως η ζουρίδα πνίγει τά θύματά
της· εξ οὗ, κατά μία ἀποψή, καὶ η Γέ-
φυρα τοῦ Ζουρίδας, εξω ἀπ' τὸ Ρέθυμνο,
ὅπου ἐνεδρεύοντες ἐπαναστάτες ἐζουρι-
διάζαντες τοῦ Τούρκους), 4383.

ζόφρος, ωχρός, 30149, 584, 76135.
ζυγαρδέλι, καρδερίνα, 4814, 4951, 5066,
51119.

ζυγαρδέλε, φωλιά καρδερίνας, 48112.

ζωνιμπούμπουρας, κιτρινόμαυρος ραβδω-
τός μπούμπουρας (μπάμπουλας), πού θε-
ωρεῖται ἐντομο ἐπιθετικό καὶ ἐπικίνδυνο·
ἀντίθετα, ο μαύρος θεωρεῖται φίλικός.

5. Βλαστός, τόμ. 20, σελ. 652, 1394.

6. Έγκυκλ. Λεξικό Ηλίου, τ. ΙΕ', σελ. 493.

ζώνω, περικυκλώνω, 3934, 75116, 79266,
80280·

πολιορκῶ, 68149·
ζώνομαι· τ' ἀρματά μου, φορῶ, ἀνα-
λαμβάνω, τά ὅπλα μου, 5934·
ζωσμένος, περικυκλώμενος, 5650·
ζωσμένος, ἀρματωμένος, φορώντας
τά ὅπλα του γύρω ἀπ' τὸ σώμα του,
68128, 80273.

ζηθελα, ἐπρόκειτο νά (δλ.λ. ζηλα), 8339·
ἡθέλα⁷, 79237.

ζηλουδες, πληθ. τοῦ ζηλος (πρδλ. λ. ζηλος),
η λ. δηλωνει τό ἀπλετο ζηλιακό φῶς, κυ-
ρίως ὅταν φωτίζει συγκεχριμένα σημεῖα
τοῦ ἐδάφους ἀνάμεσα σέ σκιές, 71254.

ζημαστο, ζημασταν (ζημαστονε, κατά τό
ρεθεμινώτικο ιδίωμα· ζημαστονε κι οι δυό,
πού γίνεται ζημαστο' γ-κι οι δυό), 1773.

ζημέρα μιάν ημέρα τῶ μερῶ, στερ. ἔκφρ.,
κι ἐνώ περνοῦσε ὁ καιρός, μιά μέρα...,
31179.

ζημπορῶ, μπορῶ, 44123.

ζητον, ζηταν, 75115·
ζητονε, 1623.

ζηραν, βρήκαν, δλ.λ. βρίχνω, 37116·
ηζρανε, 5773·
ζηρε, βρήκε, 6059, 6788, 78233·
ζηρηκε, 2349, 68132.

θαμπός, ἀνήμπυρος· κ.λ., μᾶλλον, μισό-
τυφλος, ξν καὶ δέν τὸ ἔχω ἀκούσει ποτέ
μ' αὐτήν τὴν ἔννοια, 3528.

θαμπάνω, θαμπ., θαμπώνομαι, 4818.

θανή, η στιγμή τοῦ θανάτου, 1929, 71240.

θαρρᾶ, νομίζω, 2069, 4238, 67121.

θαρράπως (κ. θαρράπης), ἐπίρρ., θαρρῶ
πώς, νομίζω ὅτι, 5067.

θειέ, εὐγενική προσφώνηση παιδιῶν πρός
ἐνήλικα (πολλές φορές ἐνήλικες προσφώ-
νοῦν χαιδευτικά “μπαρμπαδάκι” ζηλικω-

μένους ἀνθρώπους), 4059·

θειαδάκκι, θείτσα, ὑποκορ. τοῦ θεία η
θεία εὐγενική η τρυφερή προσφώνη-
ση πρός ἀληθινή θεία η πρός ήλικιω-
μένη γυναίκα γενικά, 389.

θελα, τύπος τοῦ θοηθητ. ρ. θελω, μέ
τὸν ὅποιο σχηματίζεται η σύνταξη τοῦ
ὑποθετικού λόγου τοῦ ἀπραγματοποίη-
του, θελά ζει, θά εἰχε, 6199· πρόερχε-
ται ἀπό τὸν τύπο τηλα η ηθέλανε,
79237, 8339, μέ σίγηση τοῦ η-, 3938,
4233, 4817, 52163⁷.

θέμε, θέλουμε (τοῦ ρ. θέλω), 2336·

θέτε, θέλετε, 52132·

θένε, θέλουν, 1764, 3813, 14.

θεός ο θεός ν' ἀγίασει τό χάμα πού τοί
θέκανε, συνηθισμένη στήν Κρήτη εὐχή
ὑπέρ ἀναπαύσεως τῶν κεκουμημένων, 93·
ἀνάλογες, ο θεός νά συγκρέσει τῶν ἀπο-
θηκμένω μας, μακαρία τῶν νεκρῶ μας κ.ά.,
οι ὅποιες, θλες, γρησμοποιοῦνται καὶ ὡς
προπόσεις ἀντίστοιχες γιά τοὺς ζωντα-
νούς ο θεός στο καλό, ο θεός νά μάσει βλέ-
πει, ο θεός νά μή σ' τό βλάψει (ὲν. τό κο-
πέλι σου), ο θεός νά μή ντό κάμει (μή γέ-
νοιτο) κ.π.δ.8.

θεριό, τέρας η ὃν μεγάλων διαστάσεων,
κυρίως πολύ ψηλό, 69167, 7467· θηρία μέ
την κν. ἔννοια τῆς λ., δηλ. ἐπικίνδυνα με-

7. Σημ. ὅτι ο μέλλοντας στήν Κρήτη σχηματί-
ζεται συνήθως μέ τό εῆμα σέ ὑποτ. ἐνεστ. η
ἀρ. + θέλει η τύπος του, πού ἀντιστοιχεῖ
στὸν ἀριθμό καὶ τό πρόσωπο τοῦ ρ., νά πχαι-
νω θέλω, νά πχαινω θέλει, νά πάω θέλω, νά
πάω θέλει, νά πάθει θέλει κ.λ.

8. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐπίσης η εὐχή ὅσα
ζάλα ἔκχαιμες, ἐπίστουνά ἀγίοι νά τοῦ θοηθοῦνε
η ἔτοσετάς καλές μέρες νά περάσεις, πού ἐλε-
γε η γιαγά μου, ὅταν κάναμε κάπου δουλειά
ἔξω ἀπό τό σπίτι (συνήθιως κάπου θέλημα).
ὅμως, ὅταν τῆς φέρναμε νερό, ὅσες σταλές
εἶναι... μέ τήν ίδια κατάληξη.

γαλόσωμα σαρκοφάγα, δέν ύπάρχουν στήν Κρήτη (κατά τό Διόδωρο Σικελιώτη, ἐπειδὴ ἔκει γεννήθηκε καὶ ἀναθράφηκε ὁ Δίας⁹). τά μόνα ἐπικίνδυνα ἄγρια ζῶα, πού μπορεῖ κάποιος νά συναντήσει ἔκει, εἴναι δὲ ἔξαρχικόνενος ἄρχαλος (ἄσβος) καὶ δὲ φουρόκατος, βλ.λ. ἀγκριγόκατος.

Θέτω, ξαπλώνω γιά νά κοιμηθῶ, 1628, 4956.

Θράψη, θραύστη; ἔκαμε θράψη, ἔξολόθρευσε, 68151.

Θρουλί, φίγουλο, κομματάκι (βλ.λ. χιουλί).

Θρουλῶ; διαλύνω στερεή ὕλη σέ θρουλία, φίγουλα, τρίματα, 2486.

Θυγατέρι, κορούλα, 4258, 4926.

Θυρῶ, θλέπω, 134, 1771, 4226, 5641.

Ϊδια (ἐπίφρ.), “τό Ϊδιο”, μέ τήν ἔννοια τοῦ “ὅμοιώς”, 5395.

ἐπίσης, ἀκόμη κι αὐτό (ἥ Ϊδιως αὐτό), 78224.

Ϊδιαιμένη (μέ ἄρθρο), αὐτή τήν Ϊδια, 25104, 554, 6540.

Ϊνάθια, πληθ. τῆς λ. ἵνατι, πείσμα, ισχυρογνωμοσύνη, 31184.

ἐπίθ. ἵνατσάρης, ἵνατσάρε, ἵνατσάρικο.

Ϊσα πέρα, πρός τά πέρα: ἐδῶ, μέ ἄρθρο, 33230.

Ϊσα πίσω, πρός τά πίσω (ἀπαντᾶ κ. μέ ἄρθρο), 3518.

Ϊστορίες, παραμύθια (δὲ δρος προδίδει ὅτι ἐκλαμβάνονται ώς ἀληθινά ἦστω πιθανόν), 265, 3539.

Ϊχου! εἰρωνικό ἐπιφώνημα, 4393.

Χαβαλλάρε, θηλ. τοῦ καβαλλάρης (οὐδ.-ικο), 7458.

καδελέτο, κοινόγρηστο ὑποτυπώδες φέρετρο, 4070.

καερέτι, κουράγιο· κάνω καερέτι, κάνω κουράγιο, 69179.

τοῦ κάνω κ., τόν βοηθῶ (ιδ. σέ χειρωνακτική ἐργασία), ὡστε νά διευκολυνθεί καί νά ἐνθαρρυνθεῖ, γιά νά τελειώσει γρήγορα.

καλάδιο, προκοπή, 81313.

καλαντίζω, προκόδω, 1779, 46175.

καλᾶς, μπελᾶς, 29102.

κάθα, κάθε, 1432, 37107, 4360.

κάθαείς, καθένας, 558, 6518.

κάθ’ ἀργά, κάθε Եράδυ ἥ κάθε νύχτα, 138, 5082, 7476.

καθημερνά (ἐπίφρ.), καθημερινά, 385.

καθίζω, κάθομαι (κ. καθίζω, μέ τή μεταβ. του ἔννοια), 1813, 2492.

κάθου, προστ. τοῦ κάθομαι, 1762, 46175.

καρός- ἐπογή, χρονική περίοδος, 1791, 3926, 53180, 68145.

καιρικές συνθήκες, 3526, 52163.

ἐδά καὶ μερικό γ-καιρό, ἐδῶ καὶ καμποσο καιρό (καιρός, ἐδῶ, χρον. διάστημα), 37106.

τοῦ καιροῦ ντου, ὥριμος, ἐκεῖνος πού βρίσκεται στήν κατάλληλη χρον. στιγμή, 7326.

εἰς τό γ-καιρόν ἐκεῖνο, πολύ παλιά (στερ. φρ.: συνώνυμα «τό γ-καιρό τοῦ Νᾶ» κ. «τό γ-καιρό τοῦ Σετέ»), 8475.

κακά πράματα, βλ.λ. πρᾶμα, 3947.

κακά, ἥ, κακία, 31184.

κακόγρη, ἔξουθενωμένη γριά (ἥ λ. κακός, ἐκτός ἀπό τήν κν. ἔννοια, σημαίνει καί ἀσθενικός, πρβλ. λ. καλός), 77181.

κακομοίστης, -α, -ικο, παραφθορά τοῦ κακομοίης, -α (οὐδ. δέν ἔχει γρησ. τό κακορίζικο), ἐπί τό εύγενέστερον, 7319.

κακομούντρουλος, ἄσχημος στήν ὅψη (κ.λ. ἄσχημομούρης, κ. ἀσκημομούντρουλος, βλ.

λ.), 4252.

κακοπάντιδος, δύστροπος (κ.λ. αὐτός πού δέ μ-παντίδει, δέ ܒολεύει), 485.

κακόσκωτος, κακόψυχος (κ.λ. ἐκεῖνος πού ἔχει κακό συκώτι: τά ἐντόσθια, ὡς ζωτικά ὅργανα, θεωροῦνται ἔδρα τῶν συναισθήματων, μέ κυριότερο, βέβαια, τήν καρδιά), 52148.

καλά τό λές (τρ.λ.), ἔχεις δίκιο, 5787.

καλάντουρας, σκορπίος, 3937.

κάλαντρα, κάλαντα, 3813.

καλμέντο, προκοπή γενικά, καλό ἀπότελεσμα, 44120.

ἀποτέλεσμα γενικά, 8454.

καλιτσούνια, στά Χανιά ὄνομάζουν ἔτοι ἔνα είδος ἀπό πιταράκια μέ τυρί ᥥ χόρτα (χορτοκαλίσουνα): στό Ρέθυμνο ὄμως καλ. (κ. λυχναράκια) ὄνομάζονται πασχαλινά “πολυγωνικά” γλυκά μέ μαζῆθρα, 25115.

καλλιδί, καλύτερα:

καλλιά μου, καλύτερα γιά μένα, 32205.

καλλιά μου, καλύτερος ἀπό μένα, 80295.

καλλιά παρά, καλύτερα ἀπό..., 4122.

καλοβαρεῖ, κτυπήσει πολύ (τοῦ φ. καλοβρίχων ᥥ λ. καλός, -ή, -ό μπορεῖ νά σημαίνει ίσχυρός, ὅπως ἐδῶ, ἀποτελεσματικός, ὄμορφος, ὑγιής ᥥ ὄποιαδήποτε θετική ከ ίδιοτητα, ἀνάλογα μέ τά συμφραζόμενα), 31159.

καλογροικῶ, ἀκούω καλά, 85102.

καλογενούντι, τό, νυφίτσα, 85103.

καλοκαιρίδι, είδος ἄσχιτας μέλισσας, θεωρούμενο ώς ἐπικίνδυνο, 1655.

καλοκαταστερέμονος, ἐδῶ, φροντισμένος στήν ἐντέλεια (βλ.λ. καταστένω), 59.

καλολογιάζω, σκέφτομαι προσεκτικά, 8347.

καλονάδα, ἡλιόλουστη μέρα (κ. ἀπλῶς λιακάδα), 487.

καλονάθω, ἔννοιω καλῶς, 70225.

καλοξανίγω, κοιτάζω προσεκτικά, 2089,

3532.

καλός, ὄμορφος, μέ ἐμφάνιση ὑγιοῦς ἀνθρώπου, 71235.

ἴκανός, 7594, 80281.

καλύτερός μου, ἵκανότερος ἀπό μένα, 80272.

καλοστραθείά, καλό κατευόδιο (εὔχετική ἔκφρ., ἐνν. “νά γεις”), 80303.

καλῶ, ἀποκαλῶ, ὄνομάζω, 2323.

πρύσφωνῶ, 4112.

προσκαλῶ, 5088.

καλοχερίδια, φιλοδωρήματα, φιλέματα: ᥥ ἔκφρ. «κάνω τή γ-καλή χέρα» σημαίνει προσφέρω δῶρο ᥥ χρήματα σέ παιδί, συνήθως μέ τήν εύκαιρια τοῦ ποδαρικοῦ, τήν Πρωτογρονιά, 3813.

κάμα, δίκοπο μαχαίρι, 69.

κάμερα, κάμαρα, 1956, 4951, 5085, 89, 5629.

καναβός, κ. σκάρα (κ. καναβός, λ. πού σμα στ’ Ἀμάρι σημαίνει κατσιασμένος), γύπας, 1822.

κανακίζω, καιδεύω, 32216, 76158.

κανάπι, κύπελλο, 7474.

κάνω, μπορῶ νά ζήσω σέ κάποιο μέρος μέ συγκεκριμένες συνθήκες διαβίωσης, 31165.

κάνει, ἐπιτρέπεται, είναι σωστό, ἀρμόζει, 25106.

κανίσκι, δῶρο, 506, 6544.

καντζίκικο, πονηρό κι ἐπίθουλο (ἀρ. παντζίκης), 485.

καντή, κυρία (τουρκ.), ἔτοι ἀποκαλούσαν τίς παντρεμένες μωαμεθανές στήν Κρήτη, 72τ-λ, 7461, 77171, 81328.

καντίη, 727, 7334.

κάντα, καταντήματα, 2492.

καντινέλλα, πεταλούδα, 45137.

καντινελλάκι, 46199.

καντουάδα, ἀκρογωνιαῖος λίθος (κ. ᥥ γωνία τοῦ σπιτιοῦ), 5633.

καπτινέρος, σταγόγρωμος, 5652.

καρατάτζαλας, καλακάντζαρος, 1313, 1647.

9. Δ. Ο. Δαππερ. Ἀκρίνης περιγραφή τῆς Κρήτης, σελ. 261.

καρακατζόλια, 3932, 37.
 καρακατζόληδες, 44118.
καρδουλάκια, μικρές καρδέες, 47205.
 καρδούλι, 2331.
καρέ, καρυδιά, 5520.
καρφίχτης, καθρέφτης, 30128.
κασάτης, κασάπης, 8599.
κασαποκεφαλίζω, ἀποκεφαλίζω (κασαπεύγω, σφάζω), 70215.
καστροπολεμάρχος, ισχυρός πολεμιστής, ίκανός στήν εκπόθηση, ἀλλά κ. στήν προάσπιση κάστρων, 70210.
καταδί, κατάντια, 30121.
καταλαγώ, -άζω, ήρεμω, 4956.
κατάμπετα, κατάστηθα, 67114.
καταπονῶ, καταβάλω, 4394.
κατάσπρος, κάτασπρος, 8483.
καταστένομαι, ὀλοκληρούμενος καταλήγω σέ (τό ρ. σημαίνει κ. περιποιοῦμαι τὸν ἐστό μου), 2740.
 καταστένω, περιποιοῦμαι (χ.λ. τακτοποποιῶ, συγγρίζω). τό ρ. μπορεῖ νά ἔχει, ὡς ἀμτβ., τήν ἔννοια τοῦ καταστένομαι (ἀπαντά μάλιστα συνηθέστερα ἀπό αὐτό), 75124.
 καταστέμένος, ὀλοκληρωμένος, ὥριμος, 7341.
καταχαῖς, δρικόλακας, 1648, 46189. οἱ δρικόλακες τῆς Ἑλληνικῆς λαϊκῆς παράδοσης διαφέρουν σημαντικά ἀπό τὰ δραυτίρ, δηλ. τοὺς Σλάβους «συναδέλφους» τους. συγχρά εἶναι ἐπιθετικοί, ὅμως δέν πίνουν τό αἷμα τῶν ζωντανῶν καὶ βγαίνουν ἀπό τὸν τάφο τους σέ ἄνλη μορφή, ἀπό μικρές τρύπες, ἐμφορούμενοι ἀπό δαιμονικά πνεύματα¹⁰, γιά νά σαρκωθοῦν ἔπειτα¹¹.

10. Ἀλάργο ἀπό μᾶς, θά πρόσθετε ὁ παλιός Κρητικός σφάκελος καὶ σέμια νά 'χουνε, Παναγία μου.

11. Στέλιος Α. Μουζάκη, ΟΙ ΒΡΙΚΟΛΑΚΕΣ στούς δυζαντινούς καὶ μεταδυζαντινούς νομοσάνονες καὶ στίς παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, σελ. 159-162.

καταχνιά, ὅμιγλη, 32199.
καταχτυπῶ, χτυπῶ δυνατά καὶ, συνήθως, ἐπανειλημμένα, 77196.
κατέχω, γνωρίζω, 1423, 25118, 46203.
κάτης, κ. γάτης, γάτα, 1762, 65, 52159.
κατορθωσά, κατόρθωμα, 558.
κατοστάδα, ἐκατοντάδα, 1926.
κατουμάνω, ζαρώνω, συμμαζεύομαι, συστέλλομαι (ἀπό φόδο, ντροπή κ.τ.λ.), 5760, 7324.
κατσαχωστά, προσεκτικά καὶ ἀθόρυβα, γιά νά μή γίνει ἀντιληπτή ἡ κίνηση, 3931.
κατσιφάρα, κινούμενη ὅμιγλη, 4117, 79263.
κατσουκανά, πονηριά, συνήθως κακόβουλη, 486.
κατσχίφορος, σκατζύχοιρος, 4383, 822.
κατώπετρα, ἡ κάτω μιλόπετρα, πού δέχεται τό βάρος καὶ μένει ἀκίνητη, ἐνῶ ἡ πάνω περιστρέφεται συνθίθοντας τὸν καρπόλόγω τῆς ἀκινησίας της λέγεται εἰρωνικά ἡ φρ. “δουλεύει σά ντη γ-κατώπετρα τοῦ μάλου!” γιά ἀνθρώπους ἐντελῶς ἀδρανεῖς, 44100, 124, 46178.
καυκένιος, φτιαγμένος ἀπό καυκί, ἀνθρώπινο κρανίο, 641.
καφᾶς, σβέρκος, 70220.
κάψα, ζέστη, καῦμα, 1656, 7339.
καψερός (χ. καψούρης), κακημένος (ἔχφρ. συμπάθειας), 7461, 8328, 8478. καψερός λέγεται κ. ἐκείνος πού προκαλεῖ κάψα, π.χ. ἔνα ζεστό ρούχο.
καψένιος, καυκαμένος, φτιαγμένος, 2986.
κείνος κι ἀμοναχός του, στερ. ἔχφρ., 68.λ. ἀμοναχός, 71253.
κεντρίζω, μπολιάζω, 829.
κεντρουλό, φύτρο, 68134.
κεντῶ, ἐκτός ἀπό τὴν κν. ἔννοιά της, ἡ λ. σημαίνει κατ' ἔξοχήν καὶ ἀνάδω (παιρνώ ἡ διάζω φωτιά), 3533, 45163, 4933, 7592.
κερά, κυρία, τιμητική προσφώνηση, 2459, 2717, 7463. στήν Κρήτη κερά (χ. λαλά, 68.λ.) ἔλεγχαν καὶ τή γιαγιά.
κερδαίνω, κερδίζω, 2997.

κεφισμένος, κεφάτος (πού ἔχει ἔρθει ἡ βρεῖ στό κέφι λόγω κάποιου γεγονότος ἢ διεγερτικοῦ, π.χ. κρασιοῦ), 8463.
κια-διό, περίπου δύο, ὅχι ὅμως περισσότερα, 7476.
κιανείς, κιακιά, κιανένα, κιανείς, καρμιά, κιανένα, 1638, 1925, 2723.
 κάποιος, -α, -ο, 158, 31159, 46173, 8320.
κιαολίς, καθόλου, 2324.
κιάς, τουλάχιστον, 1935, 31161, 5925, 62134.
κιδλάς, ὄντως, 1788.
κισμέτι, τό τουρχ. κισμέτ, δηλ. τό πεπρωμένο, τό προκαθορισμένο ἀπό τὸ Θεό ἢ τῇ Μοίρᾳ (δ. «ἀπόλυτος προορισμός»), 79239, 81307.
κλαδάτα, ὕφασμα διακοσμημένο μέ σχέδια πού θυμίζουν κλαδιά δέντρου, 383.
κλάημα, κλάμα, 8210.
 κλάζηματα, 2857.
 κλάζημενος, κλαμένος, 279.
κλαίο (κάποιον), λυποῦμαι γιά τό κακό πού ἔπαθε ἡ κινδυνεύει νά πάθει κάποιος, 1518· ἡ λ. ἔχει καὶ τήν κν. ἔννοια δὲλλα καὶ τήν ἔννοια τοῦ μοιρολογοῦμαι (κάποιον).
κλειδί, κουρδιστήρι, 5516· ἡ λ. ἔχει καὶ τήν κν. ἔννοια, ἀλλά καὶ τήν ἔννοια τῆς στρόφιγγας.
κλήνη, κρεββάτι, 349, 4956, 76147, 81317.
 κλινάρι, 75122, 77183.
κλένω, γέρνω, 77187.
κλουθῶ (χ. ἀκλουθῶ, 68.λ.), ἀκολουθῶ, 2723, 32214, 44101.
κλώθω, γνέθω, 132, 1791, 414· κλώσμο, γνέσιμο, 1440.
κνημάρα, σίτα, λεπτό κόσκινο γιά τό ἀλεύρι, 2741.
κόδρω, ἐδῶ, σφάζω, 3651.
κόζη, θάρρος, “κότσια” (ἡ λ. σημαίνει καὶ τήν ἰσχύ, πού ἀπορρέει ἀπό σχέσεις μέ τήν ἔξουσία), 67123, 79246.
κοιλιοπονῶ, κοιλοπονῶ, καταλαμβάνο-

μαι ἀπό τίς ωδίνες τοῦ τοκετοῦ, 4061, 69170, 722.
κοιτάσσω, κουρνιάζω, 222, 37107, 5066, 69, 81319.
κοκκινοπιτσιανῆτος, ἐκεῖνος πού φορεῖ καφετιές μπότες (κοκκινόλικα στιβανόλικα), 7457.
κολύπιτα, ἡ, μεγάλο τέλμα νεροῦ, ἴδ. ἡ λιμνούλα πού σγηματίζεται σέ κάποιο σημεῖο τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, 5515.
κομπώνω, “ἀποκτῶ” κόμπο:
 ἐκόμπωσε ἡ μιλιά ντου, δέ μποροῦσε πλέον νά μιλήσει, σάν νά τοῦ ἔφαξε ἔνας κόμπος τό λαιμό, 2865, 6050.
κονάρα, σπίτι (κατ' ἔξοχήν τό ἀρχοντικό, ἀλλά ὅγι μόνο), 1648, 31179, 5943, 81315.
κονεύγω, φιλοξενῶ, 1939, 32221.
 καταλύνω, καταφεύγω, διαμένω, 5943.
κονιοματάρα, μικρό εἰκόνισμα, 4080.
κοντό (επίφρ.), ἄφαγε, 1786, 71251.
κοντοσμάνω, πληριάζω (χ.λ. πληριάζω κοντά) 53193.
κοντύλι, πέτρινη γραφίδα, 5634.
κοπανήζω, χτυπῶ δυνατά, 70205.
 κοπανέ, δυνατό κτύπημα, 70207.
κοπελάτα, παιδικά γρόνια, 4225.
κοπέλη, παιδί, 2065, 4072, 4119.
 κοπελάκι, παιδάκι, 158, 3934.
κοπελά, κοπέλλα κ. κορίτσι, 2075, 2598, 69170.
 κοπελιδιῶ, κοριτσιῶ, γεν. πληθ. τοῦ κοπελίδη, κοριτσάκι, 1650, 6520, 729.
κοπιάζω, ἐφχωμαί, 52153, 77163.
 κόπια, ἔλα, προστ. τοῦ ρ. κοπιάζω, 3655.
κοπρέ, κοπριά, 8480.
κοράσο, κορίτσι, 5088.
κορηταλός, κοχύλι, κοχλιός τῆς θάλασσας, 46176.
κόρδα, κορδή, 4365, 45145.
 τό νημα τῆς ζωῆς, ἡ ἐσωτερική κορδόη πού ὑποτίθεται ὅτι, ὅσο παραμένει ἀρραγής, δ. ἀνθρωπος διατηρεῖται στή

ζωγή, 32191.
χόρη, κοπέλλα, 2073, 2481, 62144, 150·
 θυγατέρα (ἄν και συνήθως στήν Κρήτη ἡ λ. δέν ἀπαντᾶ μέ αὐτῇ τήν ἔννοια), 1949, 2220, 2344.
χορνιά, κ. -ιάζω (κ. μουδιάω), μουδιάζω, 76128·
 χορνιασμένος, μουδιασμένος, 2063.
χοσιπενταρίζω, γίνομαι ἡ μόλις ἔχω γίνει 25 ἐπῶν, 78210.
χοῦβα, γαλατοπούλα, 5758·
 χοῦδος, διάνοια, 1822.
χουβεδιάζω, συζητώ, 5090.
χουβεδιάστρα, φλύαρη, 1769.
χουριουρντίζει (μού), μέ φθείρει ψυχικά, μοῦ “στοιχίζει”, (κ. “μοῦ ῥχεται”), 46203.
χουδά, ἐπίσημη (σκολινή) γυναικεία φορεσιά τῆς Κριτικῆς Μεραρμέλλου, ἀλλά καί γεν. ἡ ἄκρη τοῦ γυναικείου ἐνδύματος, 484.
χουζουλάδα, ἡ ἴδιότητα (ἀλλά καί ἡ πράξη) τοῦ χουζουλού (έκχεντρικού καὶ παράτολμου), 51114·
 χουζουλαμός, τρέλα, ἐδῶ μέ τήν ἔννοια τῆς ὅμορφας, τῆς ὑπέρτατης γοητείας, 45150.
χούκλης, πετεινός, 85100.
χουκλάνω, κουκουλώνω, σκεπάζω ἐντεῦτον, 1950, 51118.
χουκοσαλέ, μπόρα χαλαζιοῦ (κουκοσάλιο, χαλαζί), 45166.
χουκουβίζω, λυγίζω τά γόνατά μου καὶ γχαμηλώνω στηριζόμενος στά πόδια μου, 2873, 3540, 52139·
 χουκουβιστός, 8472.
χουλαντρίζω, διευθύνω, συνήθως κάτι δύσκολο, 1789.
χουλούχη, σκυλάχη, 268.
χουλουρίζομαι, περιτυλίσσομαι, 2852.
χουμος, μικρός καὶ σκοτεινός κλειστός γχώρος, συνήθως θολωτός (π.γ. κοτέτσι).
χουμαλάχη, μικρός χουμος, κοιλωμα στενό καὶ γχαμηλό (π.γ. κουφάλα δέ-

ντρου ἡ βράχου), ἐνδεχομένως καὶ τεχνητό, 3924.
χουμανταδόρος, διευθέτης, 8336.
χουμαριτίζης, τέργαδόρος (κουμάρι, τυχερό παιχνίδι μέ ζάρια), 29108.
χουνενίδη, πήρνο ἡ μεταλλικό δοχεῖο, πού γχρησιμένει κυρίως γιά τή μεταφορά τροφίμων (π.γ. μαγιειρέμενου φαγητοῦ), 85110·
 κουνενίδα, μεγάλο κουνενίδι, 8315.

χούντουρος, κοντός, 5626· λέγ. καί ἡ λ. κοντός, καθώς κ. τό ἐπίρρ. κοντά (πλησίον, σιμά δλ.λ.)· τό ἐπίρρ. κοντό, ἄραγε, δλ.λ., δέν ἔχει νοηματικά καμμιά σχέση.
χουρλέ (ὑποκορ. τοῦ κούρλα), κ. κρουλί, κοτσίδα, 5090.
χουρμούλα, δενδρύλλιο τοῦ ἀμπελιοῦ, κλήμα, 8480· στήν Κρήτη κλήμα λέγεται τό κλαδί τῆς κουρμούλας, 77170.

χουρσάρης, κουρσάρος (ἐν χρήσει καὶ τά δύο)¹², 52165.

χουρταλάκια, χειροκροτήματα, “παλαμάκια”, 4949.

χουρφός, κρυφός, 4250.

χουταλομετρῶ, κ.λ. μεταφέρω μέ κουτάλη ἡ κουτάλα ὑγρό ἀπό ἔνα ἄγγειο ἡ σκευος σέ ἄλλο, ὑπολογίζοντας τήν ποσότητά του μέ τοι κουταλές· ἡ λ. χρησιμοποιεῖται μεταφ. μέ τήν ἔννοια τῆς ματαιοπνίας, ἐδῶ ὅμως σημαίνει ἀνακα-

12. Ἐνδιαφέρουσα ἡ ἀποψή τῆς καὶ Ἄλεξανδρας Κραντονέλλη, δρος Φιλοσοφίας, ὅπις κουρσάροι ὄνομάζονταν οἱ θαλάσσιοι ἐπιδρομεῖς πού ἔκυπηρετούσαν τά συμφέροντα κάπους γχώρας καὶ διενεργούσαν τό κούρσος (χρητ. καὶ κρούσος) ἥστει κάποιων ἀγραφών κανόνων πολέμου, σέ ἀντίθεση πρός τούς κοινούς πειρατές, οἱ διποῖοι δροῦσαν γιά δικό τους ὄφελος καὶ ἔξολόθρευαν γχρίς δρία. Βλ. τό ἁζιθρο τῆς “Ελληνες πειρατές καὶ κουρσάροι. Ή δράστη τους τόν 180 αἰώνα καὶ ἡ συμβολή τους στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορικῆς μας ναυτιλίας, ἐφ. “Καθημερινή”. Κυριακή 16.2.1997, ἔνθετο “7 Ήμέρες”, σελ. 6-9.

τεύω (ταφάζω) ἀφ' ὑψηλοῦ, 31154.
χουτσαμίζω, σακατεύω, κ.λ. κορφολογῶ ἐδῶ, ἀποκεφαλίζω, 75100.
χουτσοκεφαλιμένος, ἀποκεφαλισμένος, 52167· τό ρ. κουτσαίνα σημαίνει γεν. κόρω στήν ἄκρη, π.γ. κουτσοκεφαλίζω, κουτσανχίζω, κουτσοφερουγίζω κ.λπ.
χουφός, κουφίος (κ. βαρήκοος), 2461.
χράζω, καλῶ, 77189·
 ἀποκαλῶ κάποιον μέ ἔνα συγκεκριμένο ὄνομα ἡ παρανόμι (παρωνύμιο, “παρατσούκλι”), 6671·
 κρώζω (ἀμτ.β.), 8481.
χράζω, πρωινό ψῆνος, 1783.
χρατώ χατήρι, τρέφω εύγνωμοσύνη, 76159.
χρατίζω, κρατῶ, παρακρατῶ, 2742.
χρεβατίνα, κληματαρία, 77169.
χρεπάρω (κ. -έρνω), σκάω, ραγίζω ἀπό ἐσωτερική πίεση, 7211.
χρίματα, ἐγκλήματα (κ. ἀμαρτίες), 6665, 75112, 78231.
χριμπάτσι, μαστίγιο ἵππασίας, καμουτσίκι, 31159.
χρούνγω, πνίγω (μέ δόποιονδήποτε τρόπο), 4941.
 κρούσθγομαι, ἀσφυκτιῶ, 32222.
χρουστάλλι, κρύσταλλο· ἐδῶ, κρυστάλληνη μαντική σφάρα, 2325, 44119·
 κρούσταλλος, κομμάτι πάγου, 2068, 2341, 2474, 75.
χρυσότη, ψῆνος, 3922·
 κρυγίσω, κρύος, 4118·
 κρυγιά κρυγά, πολύ κρύα, 3515.
χυνηγάρος, κυνηγός, 5782·
 κυνηγάρης, 31163·
χύρης, πατέρας, 32199, 33237, 3652.

λάτρα, ἐστία φωτιᾶς, φωτός καὶ θερμότητας, φλόγα, 4391, 5628.
λαβωματέ, πληρή, λαβωματά, 31188.
λαγωνεύω, ἀνιγνεύω ἡ ἐνεδρεύω γιά νά

σκοτώσω λαγούς, 3514.
λαγούμι, δρυμά, 78220.
λαζάρι, σάβανο, 63101.
λαλά, γιαγιά, 227, 4119, 47206.
λαλώ, δόδηγω (κ. ἀμτ.β., προγωρῶ), 4936, 62145.
λαμπυρίζω, λάμπω ἐλαφρῶς, 2196.
λαντουρά, καταβρέχω, 61115, 63153·
 λαντουριστά, μέ κατάβρεγμα, 61112.
λαυδιέρης, παίγτης λα(γ)ούτου, 1787.
λαχταρίζω, ἐπιθυμῶ σφόδρα, 2482.
λάψη, λάψη, 81331.
λεῖπε με (στερ. ἔκφρ.), παράτα με, 29114.
λεμονί, λεμονιά, 4927.
λευτερώνομαι (γιά ἔγκυο), γεννῶ, 69182, 7340· γι’ αὐτό καὶ ἡ εὐχή “καλή λευτερίδα”:
 λευτερώνω, βοηθῶ καθοριστικά ἔγκυο νά γεννήσει, 7329.
λιάζει, φωτίζει ἔντονα (σάν ἡλιος), 81319.
λιακόνι, μικρό σαυροειδές ἐρπετό τῆς Κρήτης, θεωρούμενο, ἐσφαλμένα¹³, ἐπιθετικό καὶ δηλητηριώδες, 3674.
λιανοκάμωτη, λεπτεπίλεπτη, κ.λ. μικρόσωμη καὶ ἀδύνατη, 7598.
λιγαίνω, λιγοστεύω, ἐλαττώνομαι, 4058, 46177.
λιβοντήριματα, ἡλιοβασίλεμα, 279, 7213.
λιόντας, λιοντάρι, 3684.
λιόπαρδος, λεοπάρδαλη, 1924·
 λιονταρόπαρδο, 6546.
λιοπρώτη, ἐντελῶς πρώτη (ἐμφατικό), 2213.
λιόφυτο, ἐλαιωνᾶς, 599.
λιόχεντρα, δράκια, 1948.

- λέτη**, διήγηση, ἀναφορά σέ κάτι, 2874.
λογιάζω, σκέψομαι, 1433, 79244.
ὑπολογίζω, σχεδιάζω, 8319·
 θεωρῶ, 69175·
 συνειδητοποιῶ, 32205, 4063, 5790.
λογίζομαι, θεωροῦμαι, 76154.
λογοῦμαι, θεωροῦμαι, 2483, 76140·
 λογάται (εἶντα), βλ.λ. εἶντα λογάται, 5063·
λόγος: γιά λόγου σου, γιά σένα· ὁ ὄρος γρηγοριοποιεῖται ἐκφράζοντας τὸ δὲ πρόσωπο τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας (ἐσύ) σέ εὐθύ λόγο τιμητικά καὶ σέ πλάγιο ἐνίοτε ὑποτιμητικά, 8323.
λοιξί, λογική, 2491.
λοιδόρις, σκέψη, 1517, 4387.
λοτζέτα, ταρατσάκι γυρόχιτστο, πού ἐπικοινωνεῖ μέ τό ἐσωτερικό τοῦ σπιτιοῦ μέσων μᾶς πορτοπούλας, 5640.
λούγω, λούζω, 135, 1441.
λούμακας, τρυφερός καινούργιος βλαστός, 184.
λουπάσσω, λουφάζω, 80287.
λούσα, πολυτέλειες, 2726.
λουχτουκιῶ, διλούζω, κλαίω μέ λυγμούς, 3413, 78217.
λυράκι, ὁ παλιός τύπος κρητικῆς λύρας, μικρόσχημος καὶ δεξύτερος ἀπό τό σύγχρονο, συγγενής πρός τήν πολίτικη λύρα, 4110, 44128, 46169.
λυστάρης, λυσσώδης, 80296.
λύτως, λέω πώς, νομίζω δι, 71256·
 λώπης, 2329, 3820.

μά, σύνδεσμος πού, ἐκτός ἀπό τήν κν. του ἔννοια, στήν Κρήτη γρηγοριοποιεῖται καὶ μέ αἰτιολογικό περιεχόμενο (διότι), 62124, 7344.
μαγέρισσα, μαγείρισσα, θηλ. τοῦ μάγερας, 1814.
μαγλινός, λεῖος, 2487.
μαζώνω, συγκεντρώνω, 1517, 2861, 3662·

 μαζώνομέστανε, συγκεντρωνόμαστε, 32201· ἡ ἔννοια τῆς μέσης φωνῆς μαζώνομαι, μαζεύομαι, π.χ. στό σπίτι μου, ἀποδίδεται μέ τό σύνθετο ἀναμαζώνομαι.
μάθια (κ. ἀμάθια), μάτια, 21101, 25101, 2714·
μαθήτη (κ. ἀματέ, βλ.λ.), ματιά, 3532, 4821.
μαθίδης, 6εδ. ἐπίρρ., βέβαια, 52153.
μαϊκά, μάγια, 1636, 4228, 53173.
μάστισσα, μάγισσα, 2071, 52158, 53177.
μαυρίδημ, μουσικός δρόμος τῆς Ἀνατολῆς, λ. ἀραβικῆς προέλευσης γνωστή καὶ στήν κν., συνώνυμη μέ τούς ὄρους τρόπος γιά τήν ἀρχ. Ἐλ. μουσική κ. ἥχος γιά τήν ήσαντική (προβλ. λ. ταξίμι), 45151.
μακελεύγω, σφαγάζω, 67111.
μακρές, -έ, -έ, μακρύς, 4939, 552.
μαλιά, ἡ, συμπλοκή, σύγκρουση, τσαχωρίς, 1428, 6799, 109, 76162.
μαλλιά (ἡ λ. δέ συνηθίζεται στόν ἐν.), τρίγυμφα ζώου (κ. ἀνθρώπου), 132·
 λεπτές ἵνες, σάν τριχαλάκια (τριχοῦλες), 69164.
μανάρι, μαρό τσεκούρι ἡ σκεπάρνι, 52155.
μανίζω, θυμώνω (μπ. + γεν. κ. ἀμπ.), 1631, 1950, 2353·
 μανισμένος, 52154, 6669.
μανουάλι, κηροπήγιο, 1812, 1952.
μαντιλίδα, τό φυτό γρυσάνθεμο τό στεφανωματικό, ἕδος μαργαρίτας, ἀλλά μεγαλύτερης ἀπό τίς συνηθισμένες· οἱ τρυφεροί βλαστοί του τρώγονται μέ λαδόξυδο τή Μεγ. Σαρακοστή· ὑπάρχει ὅμως καὶ ἕδος θεωρούμενο ὡς δηλητηριώδες (γρυσάνθεμο τό σιτάριο), 2328.
μαργάνω, παγώνω, 2743, 3532, 46177.
μαρουβισμένος, ὥριμος, ἀποκαθαριμένος καὶ τελειοποιημένος μέσα στό χρόνο, μπ. τοῦ β. μαρουβίζω (μαρουβᾶς εἶναι τό παλιό, δυνατό μαυρό κρασί), 45157.
μαστραπᾶς, μεγάλο τσίγκινο κύπελλο,
- ματόφυλλα, βλέφαρα, 2069, 77187.
μαυριδερός, σκουρος, μελαμψός (γιά ἀνθρώπους), 77193.
μαχαιροφορῶ, διπλοφορῶ μέ μαχαίρι, τό δόπιο προτίθεμαι νά μεταχειριστῶ γρηγοριμοποιώντας τήν ταχική τοῦ μαχαιροβγάλτη, 70213.
μεῖντάνι, πλατεία, 33236.
μελετῶ, σχεδιάζω κάποια πράξη, 32217.
μεράστρη, αὐγερόνος, 413.
μερικοί, μερικοί, 1654·
 μερικό γκαρό, κάμποσο καρό, 37106.
μερός, μηρός, 3516, 70214.
μερτζανοχελάτη, κοπέλλα μέ γειλη κόκκινα σάν τό μερτζάνι (κοράλλι), 2459.
μεράνω, ἐξημερώνω, 2734, 32192, 69179·
 ἡμερεύω (ἀμπ.), 2734, 32192, 44104·
 μερωμένος, ἡμερος, 3949.
μεσακός, μεσαῖος, 5921·
 στή μέση μέση, καταμεσίς, 4115, 52145.
μεσημερέ, μεσημέρι, 482, 7.
μεσηνά, λέπρα (Μεσκηνά ὄνομάζονταν καὶ οἱ συνοικίες τῶν λεπρῶν στά παλιά περίγωρα τῶν κρητικῶν πόλεων), 78207.
μεσοποθαμένος, μισοπεθαμένος, 37115.
μεσόσπεζα (ἐπίρρ.), στά μισά τῆς διαδρομῆς, 4240, 52165.
μεσοστυφέρωνα, σχεδόν συνέργομαι, 71236.
μετά μένα, μετά σένα, μετ' αὐτό ἡ μετά κεῖνο, μαζί μέ μένα, μέ σένα, μέ κεῖνο, 1522, 4368, 61112, 6675.
μεταταράσσω, μετακινῶ (κ. -οῦμαι), 6657.
μετόχη, ἀπομακρυσμένο κτῆμα (σέ περίπτωση ἴδιωτῶν, μικρής ἐκτασῆς) μέ ἀγροικία ἡ κάποιο κατάλυμα, 33226· μετόχη ἐπίσης καρακτηρίζεται καὶ ὁ πολύ μικρός οὐκισμός (“δύο σπίθια”), ὁ ὑπαργόμενος σέ ἄληη κοινότητα.
μή ἔχε, ἔς μήν, 6064.
μήλιγκας, κρόταφος, 77168.
μήμπα νά, μήπως, 21100, 81314·
μήμπας, 78228.
μηνῶ, διαμηνύω, 2093, 21105, 7328·
 μηνυτεύγω, 1644.
μητᾶτο, στάνη, 4061, 79252.
μιαρό, ἔμβιο ὄν, ίδ. μικρό σέ διαστάσεις, ἐνδεχ. ἄγριο (δηλ. τοῦ ἀγροῦ) ἡ σιγαμερό· ἡ λ. προφέρεται δισύλλαβη κ. εἶναι οὐσιαστικό οὐδ. γένους κ. ποτέ ἐπίθετο, 4382, 45162, 8596.
μιρόμ, τό τμῆμα τοῦ φορτίου πού φορτώνεται στή μιά πλευρά τοῦ ὑποζυγίου, τό μισό τοῦ γομαριοῦ (φορτίου), 4253.
μικός, -κιή, -κιό, μικρός, -ή, -ό, 136, 2331, 3928·
 μικιός μικιός, πολύ μικρός, 2849, 69160.
μιλέτι, γένος, 52134.
μιλά (κ. ἐμιλά), διμιλία, φωνή, 1650, 3665, 2724·
 μιλιά κι ἀγνιά, ἐπιφρ. ἐκφρ. πού δηλώνει τήν παντελή ἐλλειψή θορύβου, 4371.
μιλιούνα, ἑκατομμύρια, 4116, 5650.
μίνα, ἡ, κλουβί μέ δίχυ τάντι γιά κιγκλίδωμα, 52161.
μισαχελάτα (ἐπίρρ.), μέ μισό γειλος, 3536.
μισερώνω, σακατεύω, 53194·
 μισερός, σακάτης, 3659.
μισεύω, φεύγω, 1438, 2091, 2335.
Μισίρι, Αἴγυπτος, 52163.
μιστό, θάρεστη πράξη ἀξια ἀμοιβῆς, 2914.
μο', συγκεκομένος τύπος τοῦ μόνο (ἀλλά, βλ.λ.), προεργόμενος ἀπό ἐκθλιψή τοῦ καταληκτικοῦ ιο καὶ σίγηση τοῦ καρακτήρα ν γάριν εύφωνίας, 1764, 3814, 44128.
μοιράνω, προκαθορίζω γεγονότα (λέγεται γιά τή Μοίρα), 7322, 76142.
μολέρωνα, ἀπελευθερώνω, 51120, 53169.
μολογῶ, λέω, ἀφηγοῦμαι, ἔξηγω, ἀποκαλύπτω, 1945, 46194, 79243.
μοναχικός, μοναδικός (ἡ κν. ἔννοια τῆς λ. ἀποδίδεται μέ τή λ. ἀμοναχός), 68137.

μοναστραπίς, ταυτόχρονα και ἀστραπιάῖς, 69186.

μονταριούμενοι, συγκεντρωμένοι, μτγ. τοῦ ρ. μονιταρίζομε, ρεθ. -μενε (ἀ' πληθ. πρόσ. ὁρ. ἐνεστ.), 53179.

μόνον, ἐπίρρ. πού, ἐκτός ἀπό τήν κν. του ἔννοια, ἔχει και τήν ἔννοια του ἀντιθ. συνδ. ἀλλά, 3787, 77175.

μονό, μέ μετάθεση του τόνου λόγῳ ἐξῆς τῆς ἐπόμενης λέξης, 1934, 3819, 588.

μονομερίζομε (ρεθ. -μενε), συγκεντρωνόμαστε, 221· τό ρ. στήν ἐνεργ. φωνή, μονομερίζω (κάποιον), σημαίνει συναντῶ.

μοντέρνω, ἐφορῶ μέ ἐπιθετικές διαθέσεις, “ρίχνομαι”, 1953, 25103, 62150.

μορεσκάντο (ἐπίρρ.), χορεύοντας μορέσκο (πολεμικό χορό ἡ χορογραφημένες ξιφομαχίες), σκηνοθετική δόῃγια του Γ. Χορτάτζη στά ίντερμέδια τῆς Ἐρωφίλης, 64π.λ..

μουτχρέ, μουγκρητό, 3684, 6674, 81329· μουγκρός, 69173.

μούδε, οὔτε, 1426, 43, 1645, 1759.

μουζώνω, μουτζουρώνω μέ κάρβουνο ἡ καπνιά (ἄν μουτζουρώνω μέ μολύβι, λέγεται ὅτι μουτζαλώνω), 3942.

μουραλάκι, προσωπάκι, ὑποκορ. τοῦ μουρή, 69189.

μουρένε, μουριά, 8594.

μουρνόραχη, ραχή (ἀπόσταγμα) ἀπό μουρνά, μουρα, ἵδιαιτερα ἰσχυρό οίνοπνευματώδες, 4236.

μουραμένος, μέ σκεπασμένο τό πρόσωπο (μτγ. τοῦ ρ. μουράνομαι), 70195.

μουτζίω, ὑποτάσσομαι, 79254.

μουφλουσεύγω, χρεοκοπῶ, 5784.

μοχριάζει, σουρουπώνει, 3669, 3815.

‘μπα νά, μήπως, συγκεκομένος τύπος τοῦ ἐπιρρ. μήπα και ἥμπα (βλ.λ.), 2089, 3547, 4068.

μπαϊράμι, ὄνομασία τῶν δύο μεγάλων ἕορτῶν τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας,

τοῦ μακροῦ ἡ σεκέρ μπαϊραμιοῦ και τοῦ μεγάλου ἡ κουρμπάν μπαϊραμιοῦ (έօρτης τῶν θυσιῶν): τό σεκέρ μπαϊράμ πανηγυρίζεται τήν 1η τοῦ ἀραβικοῦ σεληνιακοῦ μήνα Δεκάδα, μετά τή νηστεία τοῦ ραμαζανοῦ, ἔχει χαρακτήρα περισσότερο πολιτικής ἑορτῆς και στά πλαίσιά του συνηθίζονται μεταξύ τῶν μουσουλμάνων ἐπισκέψεις μέ προσφορές δώρων (κατά προτίμησιν ζαχαρωτῶν κ. γλυκῶν): τό κουρμπάν μπαϊράμ ἑορτάζεται 70 μέρες ἀργότερα, εἶναι ἐπισημότερο και στά πλαίσιά του σφάζονται ἀπό κάθε οἰκογένεια ἀρνιά, τό περίσσευμα τοῦ κρέατος τῶν ὅποιων διανέμεται στοὺς φτωχούς.

Ἐπί σουλτανικῆς Τουρκίας γινόταν στά ἀνάκτορα τῆς Κωνσταντινούπολης ἡ ἐπίσημη τελετή τοῦ χειροφιλήματος, κατά τήν ὅποια ὁ μέγας βεζύρης, οἱ ὑπουργοί και οἱ λοιποί ἀνώτατοι πολιτικοί κ. στρατιωτικοί βαθμοῦχοι ὑπέβαλλαν τά συγχαρητήριά τους στό Σουλτάνο προσκυνώντας κρουσσάτη ταινία (ταινία μέ κρόσσια) στά πόδια τοῦ θρόνου: κατά τήν καθιερωμένη τάξη προσέρχονται κ. οἱ θρησκευτικοί ἀρχηγοί τῶν Ἑλλήνων, Ἀρμενίων και Ιουδαίων τῆς Τουρκίας μέ ἐπικεφαλῆς τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη, ὁ ὄποιος ἐξ ὀνόματος ὅλων προσφωνούσε τό Σουλτάνο στήν ἐλληνική γλώσσα¹⁴. Η αὐστηρότητα τῆς νηστείας τοῦ ραμαζανοῦ (πού ἰσχύει ὅμως μόνο μέχρι τή δύση τοῦ ἥλιου κάθε μέρα) και ὁ ζῆλος, μέ τόν ὅποιο τήν τηροῦσαν οἱ μουσουλμάνοι, ἀντρες και γυναικες, ἐντυπωσίαζε τούς χριστιανούς τῆς Κρήτης, 77177.

μπάντα, πλευρά, 75107, 81306.

μπάρεμον, τουλάχιστον, ἐπιτέλους, 54209.

μπελλί(άκλ.), προφανές, 411, 69177.

14. Ἐγκυλ. Λεξικό Ήλιου, τ. ΙΕ', σελ. 324.

μπεντένι, τεῖχος (λέγεται και ἡ ἔκφραση “εἰσαι μπεντένι” δηλ. πολύ δυνατός ἡ ἀνθεκτικός), 181.

μπερντές, κουρτίνα, 77187.

μπέτης, στήθος, 2470, 45163, 53200·

μπετουλάχια, μικρά στήθη, 3925.

μπίηλος, δύσκολος, 54206.

μπίκα, μυτερή προεξογή, κ.λ. φάμφος, 52147.

μπιστούς, ἔμπιστος, 77189.

μπλάδος, -η, -ο, μπλέ (σέ δῆλες τίς ἀπογρώσεις ἀντίθετα ἡ λ. γαλανός, βλ.λ., σημαίνει ἀσπρός), 69190.

μπλόι, πλέον, πάλ, 1315, 2324, 63158·

μπλιό μου, σου, του, πλέον, ἀναφορικά μέ κάτι πού ἔχει σχέση μέ τό πρόσωπο πού δηλώνει ἡ ἀντωνυμία, 2064, 46188.

μπόλια, γυναικεῖο κεφαλομάντηλο, 383·

μπολίδα, 33240.

μποντούς, ποντικός, 4383, 78207.

μπορέτως, ἵσως, 8342.

μπουνάξουνε, δέσσουν χειροπόδαρα (τοῦ ρ. μπουνάξω), 1511.

μπουκανιδάκι, στοματάκι, μικρή μπούχα, 8597.

μπουκόλυρα, ἡ μίμηση τοῦ ἥχου τῆς λύρας μέ τό στόμα: μπουκολύρα, 8212.

μπουνάλο, ὄνομασία τοῦ πολεμικοῦ κρητικοῦ μαχαιριοῦ, ἐν χρήσει ἐπί Βενετοκρατίας, 6685· κ. ἀργότερα μπουνιαλάκι κ. ἀργυρομπουνιαλάκι λεγ. τό ἀστρωτό στιλέτο πού συνόδευε τήν ἐπίσημη γυναικεία φορεσά κάποιων περιοχῶν τῆς Κρήτης, συνήθως δῶρο τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ και σύμβολο τῆς ἐμμονῆς τῆς κοπέλλας στίς ἀξίες τῆς τιμῆς και τῆς ἀγνότητας.

μπουνταλᾶς, ἄνθρωπος χαμηλῆς εὐφύΐας, ἥλιθος, 1433, 8337·

μπουνταλιασμένος, σέ κατάσταση τρέλας (μτγ. τοῦ ρ. μπουνταλιώ κ. -ιάζω), 68129.

μπουρμάς, κ.λ. ἀντικείμενο ἐλικοειδῶς περιεστραμμένο, ὅπως τό μουσουλμανικό σαρίκι, κατ' ἐπέκτασιν ἀνδρας μέ σαρίκι: μπουρμαζδες στήν Κρήτη λέγονταν οἱ ἀμέστωτοι χοχλιοί (νεαρά σαλιγκάρια)¹⁵, ἀλλά και γλευαστικά οι Τούρκοι, ἴδ. οι νεαροί, 75101. Κατά τόν Π. Βλαστό¹⁶ ἡ λ. εἶχε τήν ἔννοια τοῦ ἄθεου, τοῦ ἀρνησθίρησκου, τοῦ ἐξωμόδητη και μέ αὐτήν οι Τούρκοι τής Πόλης Ζεριζαν τούς μουσουλμάνους τῆς Κρήτης, τούς δόποίους περιφρονοῦσαν. Ό Βλαστός αἰτιολογεῖ τήν ἀπόδοση τῆς ἀρνητικῆς αὐτῆς ἔννοιας στή λ. ἀναφέροντας ὅτι οι Κρητικοί συνήθιζαν νά φοροῦν σαρίκι δταν οι Τούρκοι κατέκτησαν τό νησί και, παράλληλα, τά παιδιά πού γεννιοῦνταν ἀπό Τούρκους κατακτητές και αἰγυάλωτες Κρητικοπούλες δέ θεωροῦνταν γνήσιοι Τούρκοι, γι' αὐτό και οι Τούρκοι τῆς Πόλης περιφρονοῦσαν τούς «Κρήτες Τούρκους». σημειωτέον ὅτι οι λ. τούρκος κ. μουχαμετάνος (μωαμεθανός) στήν Κρήτη ήταν ταυτόσημες και ὅτι οι «τουρκοκρητικοί» ήταν, στή συντριπτική τόν πλειοψηφία, ἐξισλαμισμένοι ἀπόγονοι κρυπτοχριστιανῶν, πού προέκυψαν μετά τήν κατ' οἰκονομίαν ἀποδογή ἀπό τόν Κρητικό πατριάρχη Ιεροσολύμων Νεκτάριο. Πελοπίδα (1664-1682) τοῦ αἰτήματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης νά τους ἐπιτρέψει νά τουρκέψουν φαινόμενικά, λόγω τῶν ἰσχυρῶν πιέσεων¹⁷.

μπράβεψη, ἐπιβράβευση, 1810.

μπρέ, βρέ, 3922.

15. παροιαία: «κατέχει ὁ μπουρμάς εἰντά 'ν' ὁ χουρμάς»: – καθένας κατανοεῖ κάτι ἀνάλογα μέ τίς γνώσεις ἡ τήν εὐφύΐα του.

16. Π. Βλαστό, Ό Γάμος ἐν Κρήτῃ, σελ. 167.

17. Νικ. Π. Ἀνδριώτη, Κρυπτοχριστιανικά κείμενα, σελ. 185 κ. εξ.

μπρός, μπροστά:
πλιά μπρός, προηγουμένως, νωρίτερα, 1944.
μπροσκάδα (χ. μποσκάδα), ένέδρα, 31168.
μπρουλιάζομαι, χρησμοποιώ ἀκατάπαυστα κάτι, συνήθως ἐπειδή ἔχω πρόσφατα διαπιστώσει πόσο χρήσιμο είναι, 75100· τό ρ. στήν ἐνεργ. φωνή, μπρουλιάζω, σημαίνει περνώ τήν κλωστή στήνελόνα κ. ὅποιαδήποτε παρόμοια πράξη.
μπάθω (χ. ἀμπάθω, βλ.λ.), ὥθω, σπρωγνω, 76126.
μυρίζομαι, δισφραίνομαι, 1766·
μυρίζει (μού), προσελκύει τήν ὄρεξη, 5067.

μύσων, ἀνασάνω βαρειά μέχειστό τό στόμα (ὅταν βαριανασάνω μέ τό στόμα ἀνοιχτό, λέγεται ὅτι ἀναχανοῦμαι), 69170.
μωρό κοπέλη, βρέφος, περίφραση ἀντίστοιχη στό «μωρό παιδί» τῆς κοινῆς, 78217, 828.
Μάροι, ἀραβική πειρατική φυλή¹⁸, 5624.

νά χεν (+ ὑποτ.), τό μόριο νά, μέ τή βοήθεια τοῦ ὅποιου σγηματίζεται ἡ ὑποτακτική τῶν σγημάτων (πρβλ. λ. μή χε), 31160, 45167, 8326.
νάι σου, προτρεπτική ἔκφραση, πού χρησιμοποιεῖται μέ τήν ἔννοια «προσπάθησε λίγο περισσότερο», 70217.
νάκλει, διήγηση (σύντομη ἡ ἐκτενής), συγκά ἀνεκδοτικοῦ γαρακτήρα, 82π.λ.

18. «Καί δημώδη δέ φύματα ἐσύζοντε ἐπί πολὺν ἔτι χρόνον ἀπεικονίζοντα τήν φρίκην πρό πάντων τῆς στιγμῆς καθ' ἥν οἱ τρομεροὶ ἔκεινοι ληστοπεικατάι αἰψυνης ἐμφανίζομενοι ἐνέπιπτον ἐν τῶν πολλῶν καὶ διαχόρων τούτων δημωδῶν φύματων ἔργετο διά τῆς φράσεως “Πάλιν, παισία, μάζε ἔρχονται Σαρακηνοὶ καὶ Μάροι” (δηλ. Ἀνδαλίουσιον ἐξ Ἰσπανίας).», Βασιλείου Φύλακη, Ιστορία τῆς Κρήτης, τόμ. B', σελ. 739.

νάμι, καλή φήμη, πού ἀκολουθεῖ τό ὄνομα κάποιου καθιστώντας τον «φημισμένο», 2483, 75104· ἡ φήμη πού πλανᾶται ἀόριστα, μέ τήν κν. ἔννοια τῆς λ., λέγεται λίτη, διήγηση (βλ.λ.).
ναναρίζω, νανουρίζω, 158.
ναργιλέδάκι, μικρός ναργιλές, ἀργιλές, 2866.
νεκρό, τό (ούσ.), ἡ σορός, 4075.
νενέ (τουρκ.), γιαγιά, 7461, 77171, 81312.
νέραιδος χ. ἀνέραϊδος, κ.λ. ἀρσενική νεράιδα (ἀπό τήν παράδοση μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξή ἀρσενικῶν νεραιδῶν, πού θεωροῦνται δύσμορφες καὶ ἐπικύνδυνες), λέγεται γιά ἀνθρωπο-ἐπιπόλαιο, ξενύχτη καὶ «ἀνεπρόκοπο», 1510.
νευρώνω, νευριάζω, 2733.
νινικάτα, ἔκδήλωση συμπεριφορᾶς πού ταιριάζει σέ νήπιο, 77189.
νούτουκος, νεαρούλης, 46172.
νάθω, ἀντιλαμβάνομαι, κατανοῶ, 3943, 4931, 7483·

διαθέτω λογική, εἶμαι νοήμων, 53199·
νοητερά (ἐπίρρ.), μέ λογική· νοητερός, νοήμων, ἔλλογος, 51127.
νουκούρης, στήν Κρήτη ἡ λ. ἔχει συνήθως τήν ἔννοια τοῦ τακτικοῦ ἀνθρώπου, ἔκεινου δηλ. πού ἀγαπᾶ τήν τάξη στήν ζωή του· σγημάνει ἐπίσης καὶ τὸν ἴδιοκτήτη· ἐδῶ ὅμως μέ τήν ἔννοια τοῦ οἰκονομικά εὐκατάστατου, μέ τήν ὅποια ἐπίσης ἀπαντᾷ, 2713·

νοικοκεραδάκι, μικρή κοπέλλα, ἐργατική καὶ τακτική, 8324.
νοῦς, ἔνός (γεν. τοῦ ἔνας ἡ γ-εῖς), 1312, 1625, 53186.
νοῦς: δέν εἶναι μέ τό νοῦ ντου, στερ. ἔκφρ. πού σγημάνει δέν ἔχει πλέον λογική, 7466.
νταγιαντῶ χ. -ίζω, ἀντέχω, 1789.
ντάγρεος, κομμάτι ψωμού, χλωροῦ ἡ παξιμαδιοῦ, 44108· λέγεται καὶ γαραμάδι.
ντακάρων, ἀρχίζω, 29111, 4365, 70204.
νταμπαχανιώτικα (χ. μανέδες), κρητικά

τραγουδία συγγενικά πρός τούς ἀμανέδες, ἀλλά μέ στημαντικές διαφορές στόν τρόπο ἐκτέλεσης· τό ὄνομά τους ἐτυμολογεῖται μᾶλλον ἀπό τούς ταμπαχανᾶδες, τά θυρσοδέψεια, μέ τις ἴδιαιτερα σκληρές συνθήκες ἐργασίας, 4369.

ντασύλι κρητικό, τό λεγόμενο ντασούλακι, μικρό τουμπί, πού παιζόταν ὡς ὄργανο συνοδείας στό ν. Λασθήνου, 262·

ντασούλοβάσταγο, τό λουρί μέ τό ὅποιο κρεμέται τό ντασούλι, 32218·
ντασούλοβεργες, 32200·
ντασούλοξυλα, 264.

ντελιάζω, ἐξοργίζομαι καὶ ξεσπῶ δίαιτα, μαίνομαι, 6526·

ντελής, παρανοϊκός, μανιακός, 4821, 75108·

ντελικανής, ἔφηρος (τουρκ.: κ.λ. ἀνθρώπος μέ τρελό σώμα), 1781, 2981.

ντιντινίζω, κουδουνίζω, 30118.

ντοᾶς, ὑπόκλιση ἡ εὐλαβική γονυκλισία, 6057.

ντουκιάνη, καφενεῖο, 4235.

ντουσουμάνης, ἔχθρός, 6687, 80302.

ντουσουντιούμένος, προσβληματίζομαι γιά κάτι ἡ σχεδιάζω κάτι, 3679, 54216, 81334.

ντρέτα (ἐπίρρ.), ίσια, 1788.

ντων χ. **ντω'**, τους· ὁ ἀδύνατος τύπος τοῦ τρίτου πληθ. προσώπου τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας (δικός τους), 2212, 2323, 70215, 227· ἐν. ντου, τση (χ. τζή, συμπροφερόμενο μέ εὐδωνικό ν, πού ἀναπτύσσεται ἀνάμεσα στή λ. καὶ στήν προηγούμενη), 133, 1819, 2347.

νυχθιά, νυχτιά, 156, 2221, 5072·

νυχταμάτα, κοπέλλα μέ μάτια μαῆρα σάν τή νύχτα, 553·

νυχτοχωρατά, νυχτερινές ἀταξίες (γωρατά, ἀστεῖα, πειράγματα), 3941.

ξαρχορηγέμένος, ἔξαργιωμένος (μτγ. τοῦ ρ. ξαρχριγεύω, ἔξαργιώνω, -ομαι), 5942.

ξαθέρι, ἀπάνθισμα, τό ἐκλεκτό τμῆμα, 78204.

ξαθός, ξανθός, 2862, 6683, 69190.

ξαμώνω, σκοπεύω, 51100.

ξανανεύκευγω, (χ. ἀπλῶς νείκευγω), ξανακώνω, ἀνακτώ τή νεότητα, 3662.

ξανάστροφα, ἀντιστρόφως, ἀνάποδα, 71246.

ξανόγια, κοιτάζω, 1320, 2867, 4817· φροντίζω κάποιον ἡ γιά κάτι, 76144.

ξαρηγτοῦ, ἐπίτηδες, 33241, 5088.

ξάρτω, ἀνάβω ὀλοσχερῶς, 76148.

ξεβγάνω, ἔξεντάνω (χ. ξεπλένω τίς σαπουνάδες, ξεπλύνω), 77174, 80297.

ξειγιεντίζω, ἔξευτελίζω, 77176.

ξεννοιάζω, ξεννοιάζω, 7325, 85109.

ξεθρωκίδια, ἀποκαΐδια, 6788.

ξεκολλώ· τρ.λ. νά ξεκολλήσει ἡ γλώσσα ντου, νά ὑγρανθεῖ ἡ γλώσσα του, πού ἔχει ξεραθεῖ ἀπό τή δύκα, ὥστε νά ἀνακτήσει τή δυνατότητα ἀρθρωστης λόγου, 586.

ξεκουβαριάζω, ξετυλίγω νῆμα ἀπό τον κούρι, 4367.

ξεκούφωση, ἀνακούφιση, 70229· τρ. ξεκουφώνω, ἀνακούφιζομαι.

ξεκρουφτεῖ, τοῦ ρ. ξεκρούθηγομαι, ἀπαλλάσσομαι ἀπό ἀσφυκτική κατάσταση (κρούψιμο), 1453.

ξελευτερώνω, ἀπελευθερώνω, 46173.

ξελουρώνω, ἀποκόπτω ἀρά, 69185, 76138· ἀποκόπτομαι ἀπό τόν ὅμφ. λ., 4378.

ξεμανίζω, ξεθυμώνω, ἡρεμῶ ἀπαλλασσόμενος ἀπό κατάσταση θυμοῦ, 52137.

ξεπεζεύγω, ἀφιπεύω, 51117.

ξεπετασάρω (χ. -άρι), μικρό πουλί που μαζίσαι τώρα νά πετάει, μτφ. ἀνθρώπος πού δρίσκεται στή διαδικασία τῆς κοινωνικοπόησης, 1322.

ξεπυτρώ, -ίζω, καταλήγω μέσα ἀπό δρόμο ἡ ἄλλου εῖδους πέρασμα, π.χ. σή-

ραγγα, 3932.
ξεπλανεύω, ἀποπλανῶ, 5764.
ξεπουλιώ, -ίζω, ἐκκολάπτομαι, 2983, 53194.
ξερολιά, ξερή ἔλια, 77181.
ξεσέρνω, μετακινοῦμαι, 2988·
 ξεσέρνομαι, 6657.
ξέσκουλος, ἀναμαλλιασμένος (σκουλί, τοῦ φα μαλλιῶν, τσουλούφι), 62150.
ξεστένομαι, θορυβοῦμαι, 3545, 7340, 80287.
ξεσταλιστό, ἀπόγευμα, κ.λ. ἡ ὥρα που ξεσταλίζουν τά δέκα ή τά ἕχην, δηλ. μετακινοῦν τά αἰγοπρόβατα ἀπό τό σκιερό μέρος, ὅπου τά εἶχαν φέρει τό σταλιστό (περ. 10.00 π.μ.), γιά νά ξαναρχίσουν νά βόσκουν ταΐς προκειμένου γιά δικόσιτα αἴγοπρόβατα (μαρτάρικα), πιθανόν νά τά δραΐζουν στό χωράφι εἰνέου (ἄν τά εἶχαν φέρει μέσα, για ν' ἀποφύγουν τή μεστημειανή κάψα), 1657, 2717.
ξεστελιώνω, γκρεμίζω, ἀποδομῶ ἡ καταστρέφω κάτι ἀφαιρώντας τά στηρίγματά του (προκειμένου γιά πόρτα, ἀφαιρῶ τά μάσκουλα, τούς μεντεσέδες, ξεμασκουλώνω), 75119.
ξετάζω, ξετάζω, ἐλέγγω, 2724.
ξετελεύω, καταλήγω, περατώνω, 7319·
 ξετέλειμα, ἀποτέλεσμα, 54222.
ξετινάσσομαι, ξετινάσσομαι, 31160.
ξετουπώνω, κ.λ. ἀπελευθερώνομαι (κ. -ώνω) ἀπό τό καλαμένιο τουπί, (κ. μαδκρίδι), μέ τό δύποιο στρεγγίζουν τό τυρί, 62124.
ξετρέχω, ἐπιδώκω, προωθῶ, 53191.
ξετρουμίζομαι, ἀναστατώνομαι, 51125, 6046.
ξεφανερώνω, φανερώνω, ἐμφανίζω, 54222.
ξεφάντωση, ξεφάντωμα, 32194.
ξεφέργω, φωτίζομαι (γιά χώρους), 44104, 7590.
ξεχάνω, φέρνω στό φῶς κάτι, πού ἦταν ὡς τώρα χωματένο, χρυμμένο, 8315.
ξεχωρίζω, διαχωρίζω, -ομαι, 229, 54216.
ξεψυχισμένος, ξεψυχευμένος, 2464.

ξοδιάζω, ξοδεύω, 1778.
ξομπλιδίζω, διακοσμῶ μέ ποικίλματα, 4374·
 ξόμπλι, ποίκιλμα, 1510, 45144·
ξομπλιαστός (κ. -σμένος), πεποικιλμένος, 4074, 4943, 67107, 70196.
ξύλινα, πλάστρης, 483.
ξυπνός, ἔξυπνος, 485.
ξωμένω, διανυκτερεύω, κ.λ. ἔξω ἀπό τό σπίτι μου, ἰδ. στήν ὑπαιθρο, 5079.
ξωντικός, ξωτικός, ἀλλόκοτος, 2490, 33237.

ὅτι καί (ἐπιφρ. ἔκφρ.), μόλις πού, 2983, 4118, 81333.
ὅρδος, ὅρδοος, 722.
ὅληγρα, γρήγορα, 2481, 54204.
ὅρός, ὑγρός, θρεγμένος, 2861, 587, 78206.
ὅρός, ζώο, 1820, 69168, 169, 70203·
 δέκα, αἴγοπρόβατα τοῦ κοπαδιοῦ, 1653.
ὅθε(v), πρός, 2195, 2711, 5938, 39, 6548.
ὅτι, ὅτι, 8320.
ὅτικά, τουρχ. μονάδα μέτρησης έβάρους, ὑποδιαιρούμενη σε 400 δράμα (1282 γραμμ.), 2847.
ὅτιλά· μιά δίλια (ἐπιφρ. ἔκφρ.), λίγο, 7474, 8330.
ὅτιλο, ἐπίφρ. μέ τήν ἔννοια τοῦ συνεχῶς, 1781, 46192, ἡ τοῦ ἐντελῶς, 184, 61105·
ὅλόγρος, ἐντελῶς ὑγρός, πάρα πολύ θρεγμένος, 45154·
ὅλόζεστος, ζεστός σέ δλη του τήν ἐπιφάνεια, 68133·
ὅλόμαυρος, κατάμαυρος, 46189·
ὅλόμοιαστος, πανομοιότυπος, 69190·
ὅλιαμόναχος, δλομόναχος, 1934·
ὅλοχρονίς, ἐπίφρ., δλο τό χρόνο, 5513, 68142.
ὅμαδι, μαζί, ἀπό κοινοῦ, 2085, 62149, 70202.
ὅμορφοπλουμσμένος, στολισμένος μέ ὅμορφα ποικίλματα, πλουμά, 61.λ., 51129.

ὅμπρός, μπροστά, 1515, 45148, 5942· ἡ λ. ἔχει καί τή γρον. ἔννοια τοῦ “πρώτα”, “νωρίτερα”, 1944·
 ὅμπροστά, 4391·
ὅμπρός ὅμπρός, πιό μπροστά, ὅσο πιό μπροστά γίνεται, 70199·
ὅμπρός ὅπισω, μπρός πίσω, 70205·
 στήν ὅμπρός μεριά ἔμπροσθεν, 75102.
ὅμιαλός, μυαλό, ἐγκέφαλος (ό νωτιαῖος μυελός, τό μεδούλι, λέγεται μυαλός τῶ γ-κοκκάλω κ. μελούδι), 2870·
 ὅμιαλάκι, μυαλουδάκι, 4394·
ὅμιαλιδάκι, 47205.
ὅντας, ὑπερψιψιμένο δωμάτιο, 1811, 4076·
 ὅνταδάκι, 4071.
ὅντε, ὅταν, 1315, 2220, 27, 46187·
 ὅντα, 1649, 24, 6673·
 ὅντας, 63155.
ὅξω, ἔξω, 1957, 5932·
 δέξ' ἂ (ἢ ὅξω νά), ἐκτός ἄν, 1790, 1957, 3790.
ὅπισω, πίσω, 2198, 32214, 6056.
ὅπου γῆς (ἐπιφρ. ἔκφρ.), σέ πολλά διαφορετικά σημεῖα τῆς γῆς (κ. ὅπουδήποτε), 53182.
ὅρά, οὐρά, 2853, 5652·
 ὅραδάκι, οὐρίτσα, 2475.
ὅργιά, μέτρο μήκους ἵσο μέ τό ἄνοιγμα τῶν χεριῶν, 3954, 45144.
ὅργιζομαι (τοῦ), μισῶ, 25101, 79260·
 ὅργητα, θυμός, μίσος, 31182.
ὅρεξη, κέφι, 8211·
 το' ὅρεξή μου, τῆς ἀρεσκείας μου, 79247.
ὅρθα, ὅρνιθα, κότα, 37111.
ὅριζω, ξέουστάζω, 4257, 4954·
 ἔρχομαι· χιλια καλῶς ὄριστε, συνηθ. ἔκφρ. καλωσορίσματος, 5231·
 διατάζω, 557.
ὅρμηνεά (κ. ἀρμηνεά, 61.λ. ἀρμηνεύγω), ὀδηγία, 5768.
ὅρνικός, ἐλεύθερος, αὐτεξόύσιος, 81310·
 φρ. κάτσε ὅρνικός σου, κάτσε φρόνιμα.

ὅπα, ἐδῶ· τό γρον. ἐπίφρ. ἐπά, 61.λ., ὅπου

τό ε- γάνεται λόγῳ ἀποκοπῆς, 1449,
3936.

·παδά, ἀκριθῶς ἐδῶ, ἔπαδά, 2091,
52156.

παγωδιᾶ, -ιαίνω, ἀνακουφίζομαι ἀπό τούς
πόνους (κ. ἐπαγούδιαν δό πόνος), 723.

πάσι ἀσκημα, τρ.λ., εἶναι ἀπρεπές, 8340.
πάθη, έάσανα, 25119, 53171, 6194

πάθια, 31188.

παῖς, χτυπῶ, 70226.

χοροὶδεύω, 827.

παῖζω μιά, ἐφορμῶ, σαλτάρω, παῖζω
ἔνα βούρμα, 6λ.λ., 3522.

πανάδια, ἔπαινοι (συνηθ. στὸν πληθ.),
6792.

παίρνω κάτω, κατηφορίζω, 45141.

παλανός, παλίος (κ. ἐκεῖνος πού μοιάζει
μέ παλιό), 265.

παλαταριό, πλαστή λ., τὸ προσωπικό
τοῦ παλατιοῦ, 32196.

πάντα, πλευρά, 3820, 68149.

πάντα πάντα, δίπλα δίπλα, 6518.

πάντα κι ἄλλῃ, ἐκατέρωθεν, 1319,
6189.

παντίξει, συναντήσει, τοῦ ρ. παντίχνω,
συναντῶ, 21102, 4234, 76157.

παραθεγάνια, συναγωνίζομαι, 67107.

παραγγέρων, παραγγέλω, 33227.

παρακή, ἡ ἐστία τοῦ σπιτιοῦ, ἀντίστοι-
χη μέ τὸ σμερινό τέλος, 268.

παρατῶ, παρατάω, 6652, 81310.

παρακαλῶ, δέομαι (ὅταν δὲν ἀναφέρεται
δό ἀποδέκτης τῆς δένστης, ἐνν. δό Θεός),
62144.

παραλοῖς, τρελαίνομαι, 52138.

παραμένω (κάποιον), ξενυχτῶ στό σπίτι
τοῦ νεκροῦ μαζί μέ συγγενείς καί φίλους

τήν παραμονή τῆς κηδείας του, 93, 4069.
ἡ κν. ἐννοια τοῦ ρ., παραμένω ἐπιτόπου,
ἐκφρ. μέ τό ρ. (δι)πομένω, 6λ.λ.

παρέα, εὐκαιριακή συμποσιακή σύναξη
φίλων, ἔθιμο ἴδιαιτερα ἰσχυρό στήν παλιά
Κρήτη, πού ἔχει προσαγάγει καθοριστικά

τή μουσική της παράδοση κι ἔχει ἀνα-
δεῖξει πολλούς μεγάλους λαϊκούς (παρα-
δοσιακούς) μουσικούς, 4395.

παρεάκι, 8211.

πάρτε, μερίδα, 76143, 144, 8590.

γιά τή μ-πάρτε μου, γιά τόν ἑαυτό
μου, (γιά πάρτε μου, γιά μένα), 1449.

παρέψω, ὑπομένω, 1786.

πᾶσα (ἄλ.), κάθε, 30135.

πασαλής, περίτεχνο καί ἰσχυρό πολεμικό
μαχαίρι· ἀπό τοὺς στρατιῶτες τοῦ γενι-
τσαρικοῦ τάγματος τῶν πασαλήδων, οἱ
ὅποιοι τό ἐφεραν¹⁹, ἥ ἀπό τό τουρκ. μπάς,
ἄριστος, ἐνν. τεχνίτης, καί τό ὄνομα τοῦ
φημισμένου μουσουλμάνου μαχαίροποιοῦ
Ἀλῆ²⁰, 3649, 5198.

πᾶσι, πᾶνε (τοῦ ρ. πάω κ. πχαίνω, 6λ.λ.),
2476.

πᾶσο, συμπεριφορά, ἀλλά καί νάζι, σκέρ-
τσο, 6184.

πατέ, 6ῆμα, 3928.

πατέ πατέ, 6ῆμα πρός 6ῆμα, 4067.

πατούλια, δύμάδα, 46193 (ρ. πατουλιῶ, -ιά-
ζω).

παχίς, παχύς, 51129, 68130.

πέ, πές, προστ. τοῦ ρ. λέω, 1643, 1820,
44112, 115.

πεδαικλες, χειροπέδες κ. ἀντίστοιχα δε-
σμά γιά τά πόδια, 78199.

πεζέυγω (κ. ξεπεζέυγω, 6λ.λ.), ἀφιπ-
πεύω, 4944.

πεζούλα, ἔνα ἀπό τά ἐπίπεδα ἀνισόπεδου
ἀμπελοῦ, 8461· πεζούλα (κ. -ούλι) λέγε-
ται καί τό χαμηλό πέτρινο κρεβάτι πού
εἶναι χτισμένο σύρριζα στόν τοῦχο.

19. Π. Βλαστοῦ, Ό Γάμος ἐν Κρήτῃ, σελ. 171.

20. Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκη, Ή Λαϊκή Τέχνη, τής
Κρήτης. I. Ἀνθρακή φορεσιά, Άθήνα 1960,
σελ. 30 (ἡ παραπομπή ἀπό τό ἀνάτυπο τοῦ
Σταυ. Α. Ἀποστολάκη, Τά λαογραφικά τοῦ
κρητικοῦ μαχαριοῦ, σελ. 262), ὅπου ἡ λ. εἶναι
μπασαλής.

πεθυμῶ, ἐπιθυμῶ.

πεθυμιά, ἐπιθυμία, 4243.

πελεκῶ, κόβω μέ γτύπημα, π.γ. τσεκο-
ριοῦ (κ. σμλεύω), 70220, 75110, 119, 829.

πέμπω, στέλνω, 1810, 1933, 2476.

πεντάρα· μιᾶς πεντάρας (τρ.λ.), μηδα-
μινῆς ἄξιας (συνών. νοῦς παρᾶ), 8326.

περασά, πέρασμα, διάβαση, 5511.

περάτης, διαβάτης, 21105.

περβόλη, περιβόλι, 599, 7485.

περγελῶ, περιγελῶ, 4392.

περγελάχτρα, ἐκείνη πού περιγελᾶ
(θηλ. τοῦ περγελαχτής), 4240.

περδικάλη, περδικάκι, 69183.

πέργιανος, αὐλή πού περιβάλλει οἰκη-
μα, 75118.

περιγιαλιά (ἐπίρρ.), στήν ἀκρογιαλιά,
2349.

περιεργάζομαι, μία ἀπό τίς λόγιες λέξεις
πού ἔχουν παραμείνει αὐτούσιες στήν
κρητ. διάλεκτο διατηρώντας τήν κν.
τους ἔννοια, 3935.

περίσσα (ἐπίρρ.), πάρα πολύ (περίσσος,
-α, -ο, ὑπερεπάρκης), 1946, 31177, 4242.

περονάζω, διαπερνῶ, 3519.

πεσκέσι, σταλμένο δῶρο, 4076, 7350.

πεταρίζω, φτερουγίζω ἀδύναμα ἥ ἀνώ-
φελα, 45137.

πετεινός, κόκκορας, 31165, 8481· θεω-
ρεῖται σύμβολο τοῦ πολυγαμικοῦ καί, ὡς
ἐκ τούτου, ἀνέστιου ἀνθρώπου, ἀλλά καί
ἐωσ-φόρος, δῆλη. αὐτός πού φέρνει τήν
αὐγή ἐξορκίζοντας ἔτοι τά κακά πράμα-
τα (6λ.λ.)²¹. πρῶτος κράζει δο μαῆρος

πετεινός, ἔπειτα δο κόκκινος καί τέλος δ
πετεινός, 3517, 7338.

πλακά, προσωπικό πινακάκι ("ἀδάκιον"),
στό ὅποιο ἔγραφαν μέ κοντύλι, 6λ.λ., οἱ
μαθητές, ἐλλείψει τετράδιων, 5634.

πλαντάσω, πλαντάζω, ἀσφυκτῶ, 4818.

πλατές, -έ, -έ, πλατύς, -εύ, -ύ, 489, 6651.

πλένε, πλέον (τοῦ ρ. πλέω), 137, 10, 5515.

πλεξίδα, κοτσίδα, 2084.

πλεξούδα, 552.

πληθιάνω, πολλαπλασιάζομαι, αὔξανο-
μαι, 3517, 7338.

πλάτα (ἐπίρρ.), περισσότερο, 1641, 1774,
4123, 4375.

δ πλιά (+ ιδιότητα), δ τελειότερος σέ

21. Η κήρυκας καί συνοδός τοῦ "Αδη, πού τά
ειδοποεῖ ὅτι πρέπει νά ἐπιστρέψουν στόν Κά-
τω Κόσμο, 6λ. Στέλευ Α. Μουζάκη, ΟΙ ΒΡΙ-
ΚΟΛΑΚΕΣ στούς διζαντινούς καί μεταδιζαντι-
νούς νομοκάνονες καί στίς παραδόσεις τοῦ
έλληνού λαοῦ, σελ. 145.

22. "Αν καί αὐτό τό γνωρίζω ἀπό προφορική παφά-
δοση, 6λ. κ. Νικ. Παλίτη, ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ, τόμ.
Α', σελ. 429· 6λ. ὅμως καί τήν ἀντίθετη ἐκδοχή
(φεύγουν στό μαῦρο), σελ. 468, 481, 485.

κάτι, δηλ. ἐκεῖνος πού διαθέτει σέ ανώτατο βαθμό τήν ιδιότητα στήν δποία ἀναφέρεται ὁ προσδιορισμός:

ὅ πλιά καλός, ὁ καλύτερος, 2846.

ὅ πλιά καλά ἀντρειωμένος (ὑπερθετικός τοῦ καλά ἀντρειωμένος²³), ὁ ἀνδρείτερος, 3535.

ὅ πλιά καλλιά, ὁ καλύτερος, 4496.

πλιά μετά (κ. πλιά ὑστερα), ἀργότερα, 2849.

πλιά μπρός, 1944.

πλιά πίσω, 2091.

πλιά πάνω, 2880.

πλιά πέρα, 4060.

πλιά παρά, περισσότερο ἀπό..., 1641, 4816.

πλιό, περισσότερο: πλιό πρῶτας, πρίν, 2067.

πλουμί, ποικίλμα, στοιδίδι, ἴδ. κεντητό ἡ ζωγραφιστό (ρ. πλουμίζω), 1773.

πλουμιστός, 2866, 37107, 75122· ὁμορφοπλουμισμένος, 51129.

πλουσίος, -α, -ο, πλούσιος, -ια, -ιο, 2715.

πλούτος, τό, ὁ πλούτος, 2726.

πλύνω, πλένω, 135.

πνέωμα, πνεῦμα, 70201.

΄πό, ἡ πρόθ. ἀπό, ὅπου τό ἀ- χάθηκε λόγω ἀποκοπῆς, 53181·

΄πό΄ πά κι ἀργά, ἀπό τώρα κι ἔπειτα, 6798.

πο-, ρεθεμν. τύπος τῆς πρόθ. ἀπο-, ἡ

23. Ίδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ μελέτη τοῦ παιδοχειρουργοῦ δρ. Χερήστου Θ. Οίκονομόπουλου Οἱ ἀντρειωμένοι καὶ ἡ οὐρά τους – Ὁ Διγενῆς Ἀρίτας καὶ τά σπίλια, περ. «Κρητική Εστία», τόμοι 32-33, ὅπου ἐκφράζεται ἡ ἀπόψη δι τοιούτων ότι οἱ “ἀντρειωμένοι” λαϊκοί ἥρωες (π.γ. Διγενῆς, Ἡρακλεῖτος κ.λπ.), καθὼς καὶ πόλλα μυθικά ὄντα (κένταυροι, σφίγγα κ.ἄ.) ἦταν παιδιά μέ σοβαρές ἐκ γενετῆς ἀναπτύξεις· ἵταν γά τους καλαντρειωμένους δι. τόμ. 32, σελ. 415, τόμ. 33, σελ. 163-4, 167 κ.ἄ.

δποία, ὡς α' συνθ. σύνθετων λέξεων, ἐκφράζει πληρότητα ἡ διοκλήρωση:

ποβγάνω, διώχνω ἡ κατευοδώνω, 81326.

πογαλανίζω, γίνομαι κάτασπρος, 5195.

πογέρνω, ἀπομακρύνομαι (κ. ἀπομακρυνόμενος φτάνω κάπου), 488.

ποδειπνῶ, διοκληρώνω τό δεῖπνο μου, 1817.

ποδιαφωτᾶ, ἀγνοφέγγει τίς πρῶτες στιγμές τῆς χαραυγῆς, 1775, 342, 51109.

ποδιαφωτίσματα, οἱ πρῶτες στιγμές τῆς χαραυγῆς, 81327.

ποδίδω, καταντῶ, 3537, 6184.

ποθαλιῶ, -ιάζω, σιγοσθήνω, 62148.

ποθαμάζω, θαυμάζω ἐντονα: ἐδώ, διοκληρώνεται ὁ θαυμασμός μου, εἴναι πλέον ἀρκετός, 4058.

ποθαμάζομαι, θαυμάζω ἐντονα, 5941.

ποκάνω (ἀμτβ.), ἔξαντλομαι, 2071.

ποκομιδμαι, ἀποκομοῦμαι, 3923.

ποκολεύω, ἀπομακρύνομαι, 33230, 4239.

ποκρεμοῦμαι, ἀποκρεμέμαι, 1439.

πομένω, ἀπομένω (κ. μένω ἐμβρόντητος), 32214, 4942, 5773.

ποξεκουμουλάνω, διοκληρώνω διοσχερή καταστροφή (ξεκουμουλάνω, ἔξαρθρώνω τίς κουρμοῦλες, τά δευδύλια τοῦ ἀμπελοῦ), 76130.

ποξεχνῶ, ξεχνῶ ἐντελῶς, 62125.

ποπαΐζω, διοκληρώνω τό παίξιμο καὶ σταματῶ, 45154.

πορφανεύω, ἀπορφανίζω, 80286.

ποσθωλώνομαι, μένω ἐμβρόντητος (σθωλώνομαι, τραυματίζομαι πέφτοντας ἡ συγκρουόμενος), 3540.

ποσκοτώνω, ἀποτελειώνω ἐκτέλεση ἡ δολοφονία, 32191.

ποστένομαι, ἔξαντλομαι ἀπό τήν κούραστη, 70209· ἐποσταθῆκα, ἔξουθενώθηκα, 6685.

ποσυνεφέρνω, συνέρχομαι πλήρως, 2491.

ποσώνω, διοκληρώνω, 30140, 62142.

ποχαρετῶ, ἀποχαρετῶ, 81324.

ποχορτάνω, χορτάνω ἐντελῶς, 8316.

ποδέχομαι, ὑποδέχομαι, 79269.

ποκάτω, ἀποκάτω, 77183.

πωκατωθί, ἀκριβῶς ἀποκάτω, 8594.

ποπίσω, ἀποπίσω, 78209.

ποπισωθί, ἀκριβῶς ἀποπίσω, 2854.

ποπανωθί, ἀκριβῶς ἀποπάνω, 44103, 46201, 62150.

ποθαίνω, πεθαίνω, 347, 3542, 81328.

ποθαμένος, νεκρός, 53181, 68127.

πόδας, πόδι (πληθ. πόδια), 32196, 37108, 46178· στό μ-πόδα πάνω, τρ.λ., σέ πλήρη δραστηριότητα, 7210.

ποδιά, ἐκτός ἀπό τήν κν. ἔννοια (μπροσποδιά), τό μπροστινό γεν. μέρος τοῦ ἐνδύματος ἡ τοῦ σώματος ἀπό τή μέση ὡς τά γόνατα, 3538· ἡ ἀγκαλιά τοῦ βουνοῦ (κανονικά σημάνει τούς πρόποδες), 3514.

ποθές, πουθενά, 2070, 3786· κάπου, 45139.

ποθητός, ἐπιθυμητός, 25111.

πολεμῶ, προσπαθῶ, 2078, 3525.

πολλά (ἐπίρρ.), πολύ 1947, 2463, 4370.

πολληγάρω (ἐπίρρ.), ἐπί πολλήν ὥρα, 2493, 32193, 4373.

πολυκαρπίζω, μπαγιατεύω, 345.

πομεινάρχος, ἐναπομείνας, 715.

πορεύομαι, πορεύομαι, διαβίω κάτω ἀπό συγκεκριμένες συνθῆκες, 267.

πορίζω, δραίνω, ἔξέρχομαι, 1312, 2081, 388.

πόρος, εἴσοδος.

πορπατῶ, περπατῶ, 263, 3675, 5780· πορπατηγήτος, περπατώντας, 5657.

Πόρτα, ἡ Ψήφηλή Πύλη, ἡ σουλτανική κυβέρνηση τῆς Κωνσταντινούπολης, 78234.

ποταμίδα, ἀηδόνι, 1783· ἡ λ. σημαίνει κ. μποστάνι στήν ἄκρη τοῦ ποταμοῦ.

ποτάσσω, ἀποκτῶ, 268, 31164.

ποταχτικός, ὑποταχτικός, 32197.

ποτές, ποτέ, 1925· ποτές μου, 77172·

΄πού, ἀπό, ἡ πρόθ. ἀπού, ὅπου τό ἀ- χάνεται λόγω ἀποκοπῆς, 139, 224· ὅποιος, -α, -ο, 67122.

΄που, τό ἀναφ. ἀπού, διλ., ὅπου τό ἀ- χάνεται λόγω ἀποκοπῆς, 2197.

ποῦ καί, ἀραιά καί ποῦ, 45153.

πουλιτσέ, φωλιά πουλιού, 4940.

πούρι, ἀσφαλῶς, δέσμαια, ὑποθέτω· δεσμωτικό μόριο, πού συχνά ἐκφράζει καὶ ὑπόθεση, 1656, 1822.

πραγής, πρᾶος, 1440, 4377, 51126, 77180· πραγιά πραγιά, πολύ ηρεμα, 69171· πραγιεμένος, 8596.

πράμα, τίποτε, 5087, 80275· κάτι, 2222, 4934, 5913, 69177.

πράματα κακά, δαιμονικός θίασος (κακή συνεργία ἡ δαιμονική συνεργ.), 3947.

πράστω, συναναστρέφομαι, συγχρωτίζομαι, 46193.

πρεμαζώνωμέστανε, συγκεντρωνόμαστε, 33236, 4382, 46187.

πρέπει (θε. ἐπίρρ.), μᾶλλον, φαίνεται δι, 33243, 54207· πρέπως (πρέπει πώς), 5924, 62146, 79237, 80298.

πρεπίδια, στολίδια, ἴδ. ζωγραφιστά ἡ σκαλιστά (ρ. πρεπίζω, εὐπρεπίζω - κ. μέ ήθική ἔννοια), 77184.

πρί, πρίν, 1321, 2493, 53183· πρίχου, 1314, 153, 4113· πριχοῦ, 1775, 6516, 80277.

πρέπα, πίκρα, 31182· πρικιός, -κιά, -κιό, πικρός, -ή, -ό, 3661, 53202· πρικαμένος, πικραμένος (μτχ. τοῦ ρ. πρικανόμαι), 1634.

πρήνος, πουρνάρι, 3520, 3927.
προβαίρων, προβάλλω, 1443, 4229, 49, 75102.
πρόδειρμα, οἱ παρυφές ἡ τὸ σημεῖο, ἀπ' ὅπου κάποιος ἔχει θέα σὲ μεγάλη ἀπόσταση, 81315.
προβέ, προβίᾳ, 52159.
προθυμερά, πολὺ πρόθυμα, 45132, 7479.
προκάνω, προλαβάνω, 7461.
πρόσαργο, ἀπόγευμα, 45141.
προσκέφαλο, προσκεφάλι, 4062.
προσώρας, προσωρινά, 76162.
προυκιά, προικιά, 132.
πρωτοβαρεῖ, πρωτοχτυπήσει (τοῦ ρ. πρωτοβάριχνα, χτυπῶ πρῶτος), 76155.
πρωτοδιαλέγω (κάτι), διαλέγω ἔνα ἀνάμεσα σὲ πολλά (κ. διαλέγω πρῶτος), 556.
πρωτοθωρῶ, βλέπω γιά πρώτη φορά, 7484.
πρωτοπαντήξανε, συναντήθηκαν γιά πρώτη φορά (ρ. πρωτοπαντίγνομε), 6516.
πυρά, ἡ, θερμότητα, 2864.
πυρήνα, ἡ, ὁ πυρήνας, κ.λ. τό κουκούτσι τῆς ἐλιᾶς, 30151.
πυράνω, πυράνω, 1423, 2067, 2991, 5078.
Πᾶλος, κύριο ὄνομα πού ἀπαντᾶται στήν Κρήτη κ. προέρχεται (χωρίς νά εἶναι ὑποχορ.) ἀπό τό Παῦλος, 4065, 73, 76·
Πωλιό, τό, 386, 3922.
πώς, ἀναφ. σύνδ., πού χρησιμοποιεῖται καὶ μέ αἰτιολογική ἔννοια (διότι), 46170, 53186, 77173·
γιά πώς, γιατί (αἴτιολ.), ἐπειδή, 77178.
πωτά ἔχω, ἔχω πεῖ, παραχ. τοῦ ρ. λέω, 76136.

ραέτι, παράθεστη γεύματος κ. γεν. περιποίηση, 4935.
ραΐνω, περιφέρομαι, 1633, 3675, 5927.
ρακονταρμέτζανο, νταμπέζάνα προοριζόμενη γιά ρακή, 44109.
ρανίζω, κλαίω γοερά κ. στριγγά, 5077,

69188.
ράος (γίνομαι), ἔξαφανίζομαι, τρέπομαι σέ ἀτακτη φυγή, 3948.
ράπτη, ἡ, τό κοτσάνι τοῦ σταχυοῦ, 37116.
ράσο, ἴσχυρό τρίχινο ὕφασμα, μέ τό ὅποιο ὕφανταν τά ἀνθετικά ράσινα ροῦχα τῶν βοσκῶν, 78198.
ρασούλη, 4074.
ρεβαῖα, τά, πολύτελές συμπόσιο, 4953.
ρέγομαι, μοῦ ἀρέσει, 1638, 2075, 2216, 559.
ρεπτελεύγω, περιφέρομαι ρέμπελος, ἐπιδίδομενος σέ ἀργόσχολες συνήθειες, 29109.
ρηγάτο, βασίλειο, 32208, 213, 3672.
ρημάσσω, ρημάζω, 5926.
ρίζα ρίζα, ἀκριβῶς στή ρίζα, 384.
ριζεό, πεπρωμένο, 224, 33232.
ρυμαδόρος, λαϊκός ποιητής ἡ στιχοπλόκος, ὁ ὅποιος συνθέτει κυρίως ρίμες, πολύτιχα όμοιοκατάληκτα τραγουδία σέ 15σύλλαβο στίχῳ μέ περιεχόμενο κυρίως, ἀλλά ὅγι ἀποκλειστικά, ἴστορικό ἡ σατιρικό· οἱ ρυμαδόροι ἦταν ἀνάλογοι μέ τούς ραψωδούς τῆς ἀρχαιότητας, 67108.
ρίψι, κατσικάκι, ἐρίψιον, 4062.
ρίχτω, ρίχνω, 30127, 46181.
ρογδά, ροδιά· ὁ καν. ρεθεμνιώτικος ἴδιωμ. τύπος εἶναι ροΐδε, 2323.
ροδαρέ, τριανταφυλλιά, 5062, 69159, 186, 70228.
ροδόσταμνο, ροδόσταμο, 5513.
ροζόνάρω, συνομιλῶ (συνήθως περί ἀνέμων καὶ ὑδάτων), 265, 44112, 54205·
ροζοναμέντο, κουβέντα, “κουβεντούλα”, 7118..
ρούχη, γειτονιά, 2717, 3816.
ρουκουνάτος, οἰκοδομημένος μέ ρουκούνους (ὄνομ. ἐν. ὁ ρουύκουνας), πελεκητούς ὄγκολιθους, 5512.
ρούμα, ρέμα, ρυάκι, 45153.
ρουμάνι, δασώδης ἔκταση γῆς, 2338.
ροῦσσος, -α, -ο, κόκκινος, -η, -ο, 76135, 80271.

ρούτζινος, πορφυρός, 5936.
ρουφέ, ρουφηξία, 2867.

σάζω, κατασκευάζω, δημιουργῶ, 2850, 33228·
περιποιοῦμαι, 7351, 7463·
συσμένος, κατασκευασμένος, 1521.
σάνια, ἀσφαλῶς, 2064, 2194, 2995, 32207.
σακάζω, ἀποκόπτομαι (κ. -ω) ἀπό τό θηλασμό, 7478.
σαλβάρια, ἐπίσημη ἀνδρική φορεσιά, 78198.
σαλεύγω, περπατῶ, προχωρῶ, 70199.
σαμαμίθου, ὑποκορ. τοῦ σαμαμίθας, σαμαμίδι, 4393.
σάμε, μέγχι, 1445, 488, 5940.
σά(ν)ι, ὅπως στήν κν., ἀλλά ἐπιπλέον μέ τήν ἔννοια τοῦ αἰτιολογικοῦ ἀφοῦ, ἐφ' ὅσον, 32220, 3658, 6538.
ἄν, 44123, 67117·
περίπου, ἀλλά ὅγι περισσότερο, 7481, 7593·
σά νά ἔχει εἶναι, σά νά ταν, 45167.
σαφί, ἐπίρρ. πού χρησιμοποιεῖται μέ τήν ἔννοια τοῦ γεμάτος, 1773, 3674, μόνον, ἐντελῶς, 486, συνεχῶς, 6799.
σουρήζω, περιστρέφομαι, 31173.
σουράφος, ζωγράφος, 6654·
σγουραφιά, ζωγραφιά, 1631.
σγουραφισμένος, ζωγραφισμένος, 4081.
σέβας, τό, σεβασμός, 2724, 76133· σέβομαι σημαίνει κ. γεν. προσέχω (σέβου μή βαρεῖ).
σεβντάς, ἔρωτας, 1514, 1650, 6684·
σεβνταλῆς, ἄνθρωπος μέ ἵσχυρές συναιθηματικές ἔξαρσεις, στίς ὅποιες διαφαίνεται ἔνας ἔντονος ἔρωτισμός, 1787.
σεράνει, ρέει ἀργά ἡ σέ μικρή ποσότητα, 4819, 61108· τό ρ. μ.τ. δηλώνει σῶμα ἡ δογχεῖο, ἀπό τήν ὅπη τοῦ ὅποιου σειρώνει ὑγρό.
σεράγιο, σεράι, ἀνάκτορο τοῦ μουσουλ-

μανικοῦ κόσμου, 79262, 80285, 301.
σέρμα, συρτάρι, 45134.
σερνάμενο, μτχ. τοῦ ρ. σέρνομαι, 30119· ἡ λ. δέν συνηθίζεται μέ τήν ἔννοια τοῦ ἐρπετοῦ καὶ γεν. συνηθέστερος τύπος είναι τό σερτός, -ή, -ό.
σέρνω φωνή, ἀφήνω μαχαρόσυρτη κραυγή, 69173, 76127.
σέται, σείεται, τοῦ ρ. σοῦμαι, 32200, 3785, 80285.
σεφέρι, χρονική περίοδος, 1434, 1623, 1926.
σημάδι, θεόσταλτος οἰωνός, 1428.
σήμερο, σήμερα, 32204·
σημερός, σημερινός, 6542.
Σήφης, κύριο ὄνομα, ὑποκορ. τοῦ Ἰωσήφ, 4072, 77.
σιγά: μέ τό σιγά, σιγά σιγά, μέ προσοχή καὶ ὑπουργή, ἀβίαστα, 69176.
σιγανάδα, ἥρεμία, 46168.
σήλη, γάλκινος κουδᾶς, 2712.
σιγή, 52152.
σιγούρα (ἐπίρρ.), σίγουρα, 5780.
σιμώνω, πλησιάζω, 1638, 2985, 4811·
σιμά, κοντά (πλησίον· ὁ κοντός ώς πρός τό ὄψος λέγεται κούντουρος, 6λ.λ.), 154, 2072, 3924, 71237.
σίντερο, σίδερο, 1927, 78219·
σιντερένος, σιδερένιος, 2090·
σιντερός, 3796·
σιντερόζωμένος, σιδηρόφρακτος, 2074.
σιργούλιο, καλόπιτασμα, ρ. σιργουλεύγω, φρ. μέ τό σιργούλιο, διά τής πειθοῦς, ὅχι ὅμως τόσο μέ λογικά ἐπιχειρήματα ὅσο μέ τή γλυκύτητα τής διμίας καὶ τή βεβαίωση τής εἰλικρίνειας τῶν προθέσεων, 69176.
σιτζίμι, μεταλλικό νῆμα, 4499.
σκαλέρι, σκαλοπάτι, 25108·
σκαλούν, 25116, 6080.
σκαλώνω, σκαρφαλώνω, 3817.
σκαπέτη, εἶδος σκαλίδας, σκαπάνη, τσάπα, 7212·
σκαπετέ, χτύπημα σκαπεθιοῦ, 8314.
σκάρα, γύπας, νεκροφάγο δρυιο, 5928,

85102.
σκαρφίζομαι, ἐπινοῶ, 8327.
σκιανέγω, σκιάζομαι (χ. -ω), 5654.
σκιανός, κ. ἀσκιανός (ελλ.), σκιά, ἥσκιος, 46181, 5927.
σκιανάδα, 5911.
σκίας, λοιπόν, ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, 1765, 2859· ἐπιτέλους, 31184.
σκίζομαι, μτφ., οὐρλιάζω μέ δῆη τῇ δύναμη πού διαθέτω, 724.
σκίνος, εἶδος αειθαλοῦ θάμνου ἴδιατερα ἀνθεκτικοῦ, πού ἀναπτύσσεται σέ ἀρκετά μεγάλη ἔκταση, 8476.
σκιουρίζω, κλέων, διαρπάζω, μέ τήν ἔννοια τοῦ χν. "ἴουτάω", 85100.
σκιστοστιβάνες, μεγάλα καὶ κουρελιασμένα στιβάνια, ἀνδρικές μπότες, ελλ., 3520.
σκίστρα, σχισμή τῶν δράχων, 51120.
σκληρίζω, στριγγλίζω, 3677, 5077, 6796· σκληρέ, στριγγλιά, 5059.
σκλώπα, τό νυχτοπούλι ἐφιάλτης δ σκώψ (γκιώνης), 188, 2197, 103, 4112.
σκοπός, μελαδία, 4123, 4368, 73, 45151.
σκοτίδι, σκοτάδι, 3936, 2847, 5058.
σκουλερός, μαλιαρός, 4253.
σκουριάρε, σκουριασμένη, θηλ. τοῦ ἐπιθ. σκουριάρης, -έ, -ικο, 6059.
σκουτάρι, ἀσπίδα, 1319, 1938, 5937.
σκροπῶ, σκορπῶ, 2466, 69172.
σκυλιμουργοῦμαι, οὐρλιάζω τόσο οἰκτρά, ὡστε ἡ κραυγὴ μου θυμίζει λυπημένο οὐρλιαχτό σκύλου, 721· συναφή ἔννοια ὑποδηλώνει καὶ ἡ τρομερή κρητική δρισιά σκυλογαυγμένος, τήν δύοια μάλιστα κάποτε ἄκουσα συνοδευόμενη ἀπό τήν κατάρα "ἀπού νά σκυλογαγίσει".
σκῶ, σκάω, 30152.
σμύγω, συναντιέμαι (χ. -ω), 32220, 643, 77164.
σο-, πρόθεμα, πού ἐπιτείνει σέ ἀπόλυτο βαθμό τήν ἔννοια τῶν λ. πού τό φέρουν.
σόγεμος, ἐντελῶς γεμάτος, 3927.
σολαθρωκιασμένο, ξύλο καταφαγώ-
- μένο ἀπό σκουλήκια, 77181·
σομαργώνω, παγώνω ἐντελῶς, 3529·
σοχάνω, χάνω γιά πάντα ἥ τά πάντα· τά σόχασεν (εσόχασέ ντα – κ. τά σοχάσταρενε), τρ.λ., τρελάθηκε ἐντελῶς, 4388.
σουσούμι, μαρφή· ἥ λ. στόν πληθ. δηλώνει τά χαρακτηριστικά, 68140.
σουφρώνω, ζαρώνω, 70203· σούφρωσε (προστ.), σῶπα, ἀντίστ.
τοῦ χν. "σκᾶτς", 77176.
σπήλιο, σπήλαιο, 222, 25102, 3529, 30· σπηλιάρι, μικρό σπήλαιο (ἀλλά κ. σπήλαιο γεν.), 25103, 3661.
σπίθια, σπίτια, πληθ. τοῦ σπίτι, 5064.
σπλαχνίζομαι, εὔσπλαγχνίζομαι, νιώθω οἴκτο, 6065· σπλαχνός, εὔσπλαγχνία, 68143· σπλαχνικά, μέ εὔσπλαγχνία, μέ ἀγάπη καὶ τρυφερότητα, 69169.
σπολλάστη, ἄλλ. λ. πού χρησιμοποιεῖται ἐπιρρηματικά περιέχοντας τήν ἔννοια τῆς εὐχαριστίας (ὅπως ἐδῶ, 80303), ἀλλά καὶ τοῦ "καὶ πάλι καλά": ὑποδηλώνει, ὅμως, καὶ τά συγχαρητήρια, ίδ. εἰρωνικά (ἄμε νά τοῦ πεῖς τά σπολλάστη).
σποῦνε, σπάνε, τοῦ ρ. σπῶ, 53200.
σταλέ, σταγόνα, 45136, 4819, 20.
σταλίζω, σταματῶ κάπου μόνιμα (τό ρ. στημαίνει, γιά τά αίγοπρόβατα, κ. σταματῶ νά βόσκω λόγω ζέστης, ἀλλά κ. ὀδηγῶ τό κοπάδι στή σκιά κατά τό σταλιστό, δηλ. περ. 10:00 π.μ. τούς θερινούς μῆνες), 2982.
σταλβία, σύνορο, φυσικό ἥ τεχνητό χαρακτηριστικό τοῦ ἐδάφους (πέτρα, δέντρο, κ.λπ.), πού ὀριοθετεῖ ἴδιοκτητη ἔκταση, 346.
στάσων, στάζω, 4952, 63154· στάξη, σταλαγματιά, 7324.
σταρδιανός (σκοπός), παραδοσιακή μελωδία τοῦ νομοῦ Χανίων, μακρόσυρτη καὶ ἴδιαίτερα φορτισμένη συναισθηματικά, πού
- ἀνήκει στό μουσικό εἶδος τῶν μανέδων ἥ νταμπαχανιώτικων (ελλ.).· ἡ σύνθεσή του ἀποδίδεται ἀπό τήν παράδοση στό Χανιώτη τουρκοκρητικό σταφιδέμπορο Μεχμέτ ἄγα Σταφιδάκη, λυράρη καὶ πιθανόν κρυπτοχριστιανό, ὃ δύοις τόν συνέθεσε σέ δεδομένη στιγμή, κατά τήν δύοια προαισθάνθηκε τόν ἐπερχόμενο θάνατό του· ἥ συγχλονιστική αὐτή μελωδία ἡχογραφήθηκε, στίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, μεταξύ ὅλων καὶ ἀπό τούς μεγάλους Ρεθυμνώτες μουσικούς Στέλιο Φουσταλεράκη καὶ Γιάννη Μπερνιδάκη (Μπαξεβάνη) μέ στίχους πού διακηρύσσουν ὅτι "παλιώνει μά δέ λειώνει" καὶ ὅτι προκαλεῖ τέτοια συναισθηματική φόρτιση, ὡστε "ἀπού ἔχει ἀγάπη στά κρυψά, αὐτός τή φανερώνει", 4122, 45150.
στάχω, στέχομαι, 1320, 1939, 4391.
στελιώνα, σταθεροποιῶ (χ. -οῦμαι), 1649, 268· στελιωμένος, σταθεροποιημένος, 647.
στένω, στήνω, 1452, 31168, 6791· στένομαι, σταματῶ, 3926, 4241, 76128· στεμένος, στημένος, 46201, 6518.
στενοχωρία, στενοχώρια· στενοχ. παίρων, στενοχωρίμαι, 2855.
στερεύω, ἀποθηκεύω, φυλάω κάτι γι' ἀργότερα, 2343.
στερανώμένος, παντρεμένος, 2194.
στιβάνια (χ. ποδήματα), ἀνθεκτικά δερματίνα ὑποδήματα, πού φτάνουν σχεδόν ὡς τό γόνατο, 3520.
στιγμή· φρ. στή στιγμή, ἀστραπιᾶ (ἐπίφρ.), 70215.
στόρηση, μορφή, 1632, 3521, 5072.
στορῶ, ἔξιτορῶ, διηγοῦμαι, 3672, 5777, 86.
στραβεία, πορεία, 81303.
στραθιώτης, στρατιώτης, 5760, 6676, 6770, 80287.
στράτια, δρόμος, 1787, 68156, 75111·
στράφη, ἐπίφρ. πού δηλώνει τήν ἀπώλεια ἥ τή ματαιότητα· ἐπῆγε στράφη, ἀνάλω-
- θηκε χωρίς λόγο ἥ ἀποτέλεσμα, 30134.
στραφοῖδοῦνε: φρ. ὕστε νά στραφοῖδῶ, μέχρι νά στρέψω τό θλέμμα, πρίν προλάθω νά τό ἀντιληφθῶ, 5656.
στραφταλίζω, ἀστράφτω ἐκτυφλωτικά, 3954, 71254.
στριφογυρίζομαι, περιστρέφομαι, 8466· στρουφίζομαι, 1948.
στρώνω (τ' ἄλλοι, τό γάιδαρο κ. γεν. τό χτῆμα, ελλ.), σελλώνω, 51107.
συβάζομαι, συμβίβάζομαι, συμφωνῶ, 5076, 77167.
συζευτής, σύντροφος· κ.λ. συνέταιρος στό δργωμα τῆς γῆς· συζευτάδες γίνονται ἀνθρώποι, πού διαθέτουν ἀπό ἔνα δούλο, δόδι, καὶ συνεργαζόμενοι τά κάνουν ζευγάρι καὶ κάνουν (δργώνουν) ἀπό κοινοῦ τά χωράφια τους, 68125.
συμπάθησέ μου κ. συμπάθα μου, συγγρεσέ με, στερ. ἐκφρ. αἰτησης συγγρώμης, 4249, 77171.
σύναιμα (ἐπίφρ.), πρώι πρωί, 75116.
συνεφέρωνα, συνέρχομαι, 2491, 71236.
συνορίζομαι, ἀντιδικῶ, ἐρίζω, ἀνταγωνίζομαι, 2073, 6195, 78215·
συνορισά, ἀνταγωνισμός, ἀντιδικία, 4497.
συντάλαχο, φασαρία, 75125.
σύντεκνος, κουμπάρος ἀπό βάφτιση· ἥ λ. δηλώνει ὅτι οἱ δύο συντέκνοι ἔχουν πλέον ἀπό κοινοῦ τό νεοφώτιστο τέκνο. Συχνά σέ μια βάφτιση συμμετέχουν πολλοί συντέκνοι, παρά τίς ἀντιρρήσεις τῆς Ἐκκλησίας, γιατί ἥ συντεκνιά, δεσμός ἀκατάλυτος, συνιστᾶ ἱερή συμφωνία φιλίας μεταξύ τῶν οἰκογενειῶν, ἔστω κι ἂν χωρίζονται ἀπό παλιά ἔχθρα ἥ ἂν τά συμφέροντα τῆς μας κινδυνεύουν ἀπό τήν ἄλλη (π.χ. φιλήσυχοι δοσκοί μέ ξακουστούς ζωοκλέφτες)· τά παιδιά τοῦ ἐνός συντέκνου είναι συναδερφοί (-ές) μέ τά παιδιά τοῦ ἄλλου καὶ φυσικά δέν ἐπιτρέπεται ὁ μεταξύ τους γάμος· ὅ (ἥ) ἀνάδοχος λέγεται σάντουλος (-α) καὶ ὁ βάφτιστικός

ἀνθεκτική κι ἔτσι γίνεται χρήσιμη θα-
κτηρία γερόντων, ἀλλά καί... ἀποτελε-
σματικό ὅπλο, πρᾶγμα πού ἔχει δώσει
ἀφοριμή γιά πολλούς εὐτράπελους συ-
σχετισμούς, 3524.

χάχαρα, χαχανητά, βροντώδη γένια, 8482.

χελιός, -ά, -ό, ζώο καφέ ἀπόχρωσης μέ-
στιγματά, 4230, 32.

χέρα, γέρι, 1451, 2484, 3412.

χερότερος, χειρότερος, 30119.

χιαχιρντίζω (κ. σαστρντίζω), σαστίζω
πάρα πολύ, τά γάνω, 5762·

χαχιρντισμός, 4387.

χιλια καλῶς ὄριστε, συνηθ. ἔχθρ. ἐγκάρ-
διου καλωσορίσματος, 52131.

χιλιόβαρος, πάρα πολύ βαρύς, 68141.

χιλιοφυραμένος, πλήρως ἀφυδατωμένος,
συρρικνωμένος ἐντελῶς, 76137.

χιουλέ, θρουλί (ελ.λ.) προφερόμενο ἀπό
μικρό παιδί, πού δὲν ξέρει ἀκόμη καλά νά
μιλάει, 72π-.

χοντρουλός, παχουλός, 2713.

χουρχούδα, χοντρό φαδό, 387.

χοχλάδι, βότσαλο, 5514.

χοχλακῶ, κοχλάζω, 151, 2462, 32190.

χοχόνιο, γιουγάσμα, 821.

χρεία, ἀνάγκη, 31189.

Χριστόγεννα, Χριστούγεννα, 388, 4070.

χρονέ, χρονία, 1775, 33233, 53175.

χρουσός, χρυσός (ἐπίθ.: τό μέταλλο, ὁ χρυ-
σός, λέγεται πάντοτε χρυσάφι), 62118, 119.

χρυσοκλωστή, πολυτελής ἐπίσημη ἀν-
δρική φορεσιά, 32211.

χτῆμα, ὑπόζυγιο (ἄλογο, μουλάρι ἢ γάι-
δαρος· τά ὄνόματα ἴδι. τῶν δύο τελευταί-
ων, ὅπως κ. ἄλλες λ. σχετικές μέ τό ζω-
ικό βασιλείο ἢ τίς σωματικές ἀνάγκες, δ
Κρητικός τίς ἀντικαθιστοῦσε μέ “εὐπρε-
πέστερες” καί, διαν ἀναγκαζόταν νά τίς
χρησιμοποιήσει, τίς συνόδευε μέ τή φρ.
“μέ τό συμπάθειο”), 4230, 41.

χύνομαι, ἐφορμῶ, 52165, 6546, 7595,
78227.

χώνω, χρύσω, 226, 6529, 8476·

χώνομαι, 3527, 8482·

χωημένος, χρυμμένος, 6193, 62144·

χωτά, χρυφά, 3812, 5089, 77189.

χώρα, πόλη, ἴδ. ἡ πλησιέστερη στό χω-
ριό του ὄμιλοῦντος ἢ ἡ πρωτεύουσα τῆς
περιφέρειας, 279, 21, 32194, 5784, 5938·
ἔδαφική ἔκταση κράτους, 229, 33228·

χωραΐτης, ἀστός, 8452.

χωρατό, ἀστεῖο, 3663.

χωρῶ, χωράω, ἀλλά ἀπό πλευρᾶς του
περιεχομένου καί ὅχι τοῦ περιέχοντος·
λέμε δηλ. πολύ ὕναι τό φαῖ καί δέ χωρεῖ
στό τσικάλι – λέμε καί τό τσικάλι δέ
χωρεῖ τό φαῖ, ἀλλά κυρίως δέ ντο δάνει
(6λ.λ.), 32202, 7465.

χωριανάμι, ὑποκορ. τοῦ χωριανός· κ.λ.
παιδὶ ἀπό τό χωρό του ὄμιλοῦντος (χω-
ριανό μας κοπέλι), ἡ λ. ὄμως χρησιμο-
ποιεῖται κ. γενικότερα ὡς φιλοφρόνηση
ἡλικιωμένου πρός νέο ἄνθρωπο, 3528.

χώρις, χωρίς, 31162, 6659, 78222.

ψῆλος, τά, ὕψος, 3954, 8594.

ψῆμα, ψήσιμο, δηλ. μαγείρεμα· στήν
Κρήτη οἱ λ. ψήνω (συνηθέστερη) κ. μαγε-
ρεύγω εἶναι συνώνυμες (μαγεριά, μαγερέ-
ματα κ. μαγεροψήματα λέγ. τά δύπρια),
1818, 1942.

ψηρᾶ, ἐκτιμῶ τήν ἀξία ἢ τήν ισχύ κά-
ποιου, 4924.

ψιλοτριχαλάκια, λεπτές τριχοῦλες, 68134.

ψιμθευτός, λεπτεπίλεπτος, 33235, 3957,
8324.

ψιχαλδά, ψιχάλα, 45164.

ψόμα, ψέμα, 1777, 5081, 5778, 6798·
λέγ. ἐπίστης ψοματάρης, -έ, -ικο, ψεύ-
της, ψεῦτρα, (οὐδ.), ψοματινός, ψεύτι-
κος, ψοματεύγω (τονε), ψεύδομαι (σέ
κάποιον) κ.λπ.

ψυχανεμίζομαι, διαισθάνομαι, 1446.

ψυχομαχῶ, χαροπαλεύω, 3653.

ώρα καλή, χαιρετισμός συνηθισμένος
στήν παλιά Κρήτη, 4929, 81322.

ώργησ, ώραίος, 5073, 553.

ώρες ὥρες, μερικές φορές, 4374.

ώς, μόλις, 3532, 5770, 68135·

ὅπως, 2479, 3817, 7483, 76127·

ἐνῶ, κατά τή διάρκεια πού..., 70219·

ώς κι ἂ(ν), δόσο κι ἄν, 5197.

ώς, μέχρι, ἔως, 67123·

ώς ἀπάνω, πανύψηλος, κ.λ. μέχρι

πάνω (κ. ὡς ἔχειέ πάνω συνήθως ἡ
φρ. συνοδεύεται μέ δεικτικό νεῦμα

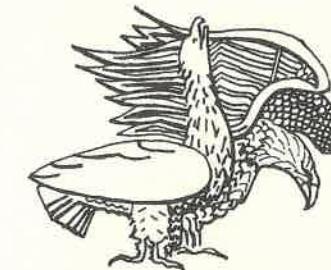
πρός τά πάνω), 4252·

ώσα(v), σά(v), 31174.

ώσαμε, ἵσαμε, 79245.

ώστ' ἀπού, ὥσπου, **ώστε νά**, ὥσπου νά,
2078, 52166, 5656, 5790.

ώφου, συνηθ. στήν Κρήτη ἐπιφώνημα
ἀναστεναγμοῦ, 4381, 68137, 70229.

Bιβλιογραφία

Ἐπιπρόσθετα εὐχαριστῶ γιά τις πληροφορίες τους τή μητέρα μου, τό θεῖο μου Γιώργο K. Φωτάκη, τόν κ. Μιχάλη Καυκαλᾶ (ιδ. και γιά τις γενικότερες συμβουλές του ώς πρός τήν αισθητική τῆς ἔκδοσης), τό ζεῦγος φιλολόγων κ. Χρίστο Μαχρῆ και κα. Βάλια Παπαδάκη και τόν παπα-Στεφανή τό Νίκα, καθώς και τούς φίλους μου Χρυσόστομο Βανικιώτη και Βάσια Φιλιπποπούλου γιά τή διοήθειά της στήν ἀντιγραφή τῶν σημειώσεων.

Ἀρχεῖο Παύλου Βλαστοῦ (Ιστορικό Ἀρχεῖο Κρήτης, Χανιά), τόμος 20.
Παύλου Βλαστοῦ, Ὁ Γάμος ἐν Κρήτῃ, ἡθη και ἔθιμα Κρητῶν, ἐκ τοῦ τυπογραφίου
Π. Δ. Σακελλαρίου, ἐν Ἀθήναις 1893.

Μιχάλη Καυκαλᾶ, Ιστορίες και Θρύλοι τῆς Κρήτης (Θεατρικά), ἐκδ. Βιβλιοεκδοτική Μ. & Γ. Ἀναστασάκη, Ἀθήνα 1994.

Τοῦ ἴδιου, Κρητολόγιο 1, ἀπάνθισμα δημοσιευμάτων στὸν τύπο, ὅμιλων και λογοτεχνημάτων τοῦ συγγραφέα τῆς δεκαετίας 1987-1997, ἐκδ. Βιβλιοεκδοτική Μ. & Γ. Ἀναστασάκη, Ἀθήνα 1997.

Γεωργίου Παγκάλου, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἴδιώματος τῆς Κρήτης, τόμοι 5, ἐκδ.
Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1955-64.

Δημητρίου Β. Δημητράκου, Νέον Ὀρθογραφικόν Ἐρμηνευτικόν Λεξικόν (ἐπιτομή τοῦ μεγάλου 9τόμου λεξικοῦ ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης), ἐκδ. Περγαμηναί, Ἀθῆναι 1959.

Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ, Νέο Ἑλληνικό Λεξικό τῆς σύγχρονης δημοτικῆς γλώσσας,
ἐκδ. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, Ἀθῆνα 1995.

Τεγόπουλου - Φυτράκη, Ἑλληνικό Λεξικό, ἐκδ. “Ελευθεροτυπίας”, Ἀθῆνα 1993.
Νεώτερο Ἑγκυκλοπαιδικό Λεξικό, ἐκδ. τῆς ἑγκυκλοπαιδικῆς ἐπιθεωρήσεως
“Ηλιος”, Ἀθῆναι 1975, τόμ. ΙΕ'.

Νικολάου Κ. Γερμανοῦ, Ὁ Βίος τῶν Ζώων, ἐκδ. Ἐλευθερουδάκη, ἐν Ἀθήναις, ἐκδ.

Βασιλείου Ψιλάκη, *Ιστορία τῆς Κρήτης ἀπό τῆς ἀπωτάτης ὁραιότητος μέχρι τῶν καθ' ήμας χρόνων*, τόμ. Β', ἐκδ. Μινώταυρος, χ.χ.

Δ. Ο. Δαππερ, *Ἀκριβής περιγραφή τῆς Κρήτης*, Ἐν ἦ̄ προσετέθη καὶ τὸ Νομισματολόγιον αὐτῆς ἐκ τῶν τοῦ Μιονέτου, μεταφρασθέντα καὶ ἐκδοθέντα παρά τοῦ Μ. Βερνάρδου τοῦ Κρητός, ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς τυπογραφίας Ι. Φιλήμονος, 1835.

Νικολάου Πολίτη, *ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ*, μελέται περί τοῦ ἔιου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τόμ. Α', ἐκδ. Ἐργάνη, Ἀθῆναι 1965.

Στέλιου Α. Μουζάκη, *ΟΙ ΒΡΙΚΟΛΑΚΕΣ στούς βυζαντινούς καὶ μεταβυζαντινούς νομοκάνονες καὶ στίς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (λαογραφική – ιστορικὴ μελέτη)*, Βιβλιοπωλεῖο τῶν Βιβλιοφίλων, Ἀθήναι 1989.

Νικολάου Π. Ἀνδριώτη, *Κρυπτοχριστιανικά κείμενα*, Ἐθνική Βιβλιοθήκη, δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1974.

Ἀλεξάνδρας Κραντονέλλη, *Ἐλληνες πειρατές καὶ κουρσάροι. Η δράση τους τόν 180 αἰώνα καὶ ἡ συμβολή τους στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορικῆς μας ναυτιλίας*, ἐφ. *“Καθημερινή”*, Κυριακή 16.2.1997, ἔνθετο “7 Ήμέρες”, σελ. 6-9.

Δρ. Χρήστου Θ. Οἰκονομόπουλου, *Οἱ ἀντρειωμένοι καὶ ἡ οὐρά τους – Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας καὶ τά σπήλαια*, περ. *“Κρητική ‘Εστία”*, τόμοι 32-33, Χανιά 1981-82.

Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκη, *Συμβολή εἰς τήν Δημώδη Ὀρολογίαν τῶν Φυτῶν*, Ἀθῆναι 1969.

Γεωργίου Χορτάτζη, *Ἡ ἐλευθερωμένη Ιερουσαλήμ. Τά Ἰντερμέδια τῆς Ἐρωφίλης (φιλολογική ἐπιμέλεια Στυλιανοῦ Ἀλεξίου – Μάρθας Ἀποσκίτη)*, ἐκδ. Στιγμή, Ἀθήνα 1992.

Σταμάτη Α. Ἀποστολάκη, *Τά λαογραφικά τοῦ κρητικοῦ μαχαιριοῦ, ἀνάτυπο ἀπό τό περιοδικό “Ελλωτία”* (ἐκδ. δήμου Χανίων), τ. 3, Χανιά 1994.

Ἐλευθερίου Κ. Πλατάκη, *Τό λακόν τῆς Κρήτης στή λαογραφία*, περ. *“Κρητολογία”*, τεῦχ. 9, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1979.

Τοῦ ἴδιου, *‘Ονόματα σπηλαίων τῆς Κρήτης σχετικά μέθρύλους καὶ παραδόσεις*, περ. *“Κρητολογία”*, τεῦχ. 5, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1977.

Γεωργίου Ἐγκεκάκη, *Κρήτη 1893, οἱ περιηγητικές ἀναμνήσεις τοῦ Vitorio Simonelli*, Ρέθυμνο 1996.

Παρασκευᾶ Γ. Συριανόγλου, *Θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ μας (λαογραφικά M. Ἀσίας – Π. καὶ N. Φώκαιας)*, Ρέθυμνο 1998 (στὸ γλωσσάρι τοῦ ὅποιου διαφαίνονται ὅμοιότητες καὶ διαφορές τῆς ἔννοιας πολλῶν λ. τῆς κρητ. διαλέκτου, ἵδ. τουρκικῆς προέλευσης, μέ την ἔννοια πού τούς ἀποδίδεται στό ἴδια μα τῶν Ἐλλήνων τῆς M. Ἀσίας).

Περιεχόμενα

Ἄντι γιά προλόγο	5
Ροζοναρέντο	7
‘Ο ποταμός	13
Ξόμπλια	15
Μαντάτο	18
Τσῆ Ρογδίας	22
‘Ο παραμυθᾶς μέ τό νταούλι	26
‘Ο γέρο Χάροντας	34
Τό χρυσό δεντρί	38
‘Ο Μυλωνᾶς	41
Ζυγαρδελέ	48
‘Ο ἀρχοντας τῶ μ-πουλιῶ	55
Τό κοιμισμένο θασίλειο	58
Μορεσκάντο	64
Καντή νενέ	72
Νάκλι	82
Γλωσσάρι	87
Βιβλιογραφία	129

– Οι φωτογραφίες προέρχονται από τό βιβλίο *Μουσικές τοῦ Αἰγαίου*, ἐκδοση ὑπ. Πολιτισμοῦ - ὑπ. Αἰγαίου, Ἀθῆνα 1987 (ἔρευνα - ἐπιλογή ὑλικοῦ Λάμπρου Λιάδας).

έξιώφυλλο: Λαϊκό πανηγύρι μέ λύρα και νταουλάκι. Σητεία Κρήτης, δεκαετία '20 (ἀρχεῖο Λάμπρου Λιάδα).

διπισθόφυλλο, σελ. 10: Λύρα-νταουλάκι. Λιθίνες Σητείας, Κρήτη 1967 (φωτ. Γ. Αἰκατερινίδης).

– Τό ἀπόσπασμα τῶν καλάντων περιέχεται στό βιβλίο τοῦ Θεοχάρη Δετοράκη, Ἀνέκδοτα δημοτικά τραγουδία τῆς Κρήτης, Ἡράκλειον 1976, σελ. 111-112.

– 'Ο δάικος τῶν παραμυθιῶν εἶναι δανεισμένος ἀπό τό βιβλίο 'Ελληνικά διακοσμητικά θέματα, ἐκδ. Εθνικοῦ Ὀργανισμοῦ Ἐλλ. Χειροτεχνίας, Ἀθῆναι 1972.

– Σελ. 132: 'Αστούριος ὁ περιστεροθήρας, ἀπό τό βιβλίο τοῦ N. K. Γερμανοῦ, 'Ο Βίος τῶν Ζώων.